

Rudolf Steiner

Vztah hvězdného světa k člověku

OBSAH

I. Duchovní zárodek lidského fyzického organismu	2
II. Po smrti jsme výsledkem svého mravního bytí na Zemi	10
III. Vztah hvězdného světa k člověku	17
IV. Život člověka s bytostmi vyšších hierarchií je základem mravnosti člověka na Zemi.....	24
V. Souvislosti lidských schopností s vystupujícími a sestupujícími elementárními bytostmi	31
VI. Zduchovnění prostorového vědění. Poselství Michaelovo	38
VII. Síla vzpomínání vzniká zhuštěním času	46
VIII. Mystéria vysokého léta a mystérium hluboké zimy	53
IX. Světové Vánoce. Tajemství lidské přirozenosti odhalující se z koloběhu roku	60
X. Kosmický kult vznikající z lidského soužití člověka s běhemroku	67
XI. Hnutí za náboženskou obnovu a hnutí anthroposofické	74
XII. Duchovní poznání je skutečným přijímáním, je počátkem kosmického kultu přiměřeného člověku přítomné doby	81

I.

Duchovní zárodek lidského fyzického organismu

26. listopadu 1922

Milí přátelé!

Tyto přednášky mají pojednávat o cestě člověka dvěma světy jeho života – duchovním světem mezi smrtí a novým zrozením, a světem fyzicko-pozemským mezi zrozením a smrtí.

Dnes bych chtěl připomenout něco, co nám mohlo vystoupit před duší v posledních přednáškách. Řekl jsem vám: V nejdůležitější době, která probíhá mezi smrtí a novým zrozením, se člověk nachází v duchovním světě s vědomím podstatně vyšším, než jaké má zde na Zemi ve fyzickém těle. Když jsme zde na Zemi ve fyzickém těle, závisí toto pozemské smyslové a nervové vědomí na celkové organizaci člověka. Cítíme se lidmi tak, že uvnitř své kůže máme svou organizaci mozku, organizaci plic, srdce atd. O tom můžeme říci, že je to v našem nitru.

Ale s tím, co je kolem nás, se cítíme spojeni buď našimi smysly, nebo naším dýcháním, nebo naším přijímáním potravy. Jestliže ale žijeme ve stavu, který probíhá mezi smrtí a novým zrozením, potom o našem nitru nemůžeme mluvit ve stejném smyslu. Neboť v okamžiku, když projdeme branou smrti, dokonce již v okamžiku, kdy přecházíme do spánku, kdy je zde vědomí také ztlumeno, (podvědomé stavy života přece probíhají tak, jak jsem je vylíčil), se nacházíme v takovém stavu, že za své vlastní nitro vlastně můžeme označit celý svět, celý vesmír.

Zatímco tedy zde na Zemi máme organismus, projevující se v našich orgánech a v jejich vzájemném působení uvnitř kůže, který se nám za spánku projevuje pouze nevědomě, potom v době mezi smrtí a novým zrozením se naše nitro projevuje živě v plném vědomí – jako nitro hvězdné. Vůči hvězdnému světu se cítíme tak, že bytostem hvězd říkáme, že jsou naším nitrem právě tak, jako říkáme o plicích a srdci, že patří k našemu fyzickému nitru. Od usnutí až k procitnutí máme kosmický život. Od smrti až k novému zrození máme kosmické vědomí. To, co je zde na Zemi zevním světem, zejména když zaměříme pohled ven do dálav světového prostoru, to se stává naším nitrem.

A co se nám jeví v duchovním světě jako zevnějšek? Naším zevnějškem se, moji milí přátelé, stává právě to, co je teď naším nitrem. Naším zevnějškem se stává samotný člověk, ale člověk zcela zvláštním způsobem – takovým, že to, co je potom zevním, budujeme jako určitý druh duchovního zárodku, z něhož má vzejít naše budoucí fyzické pozemské tělo. Tento duchovní zárodek vyvíjíme společně s bytostmi vyšších hierarchií; je zde k dispozici v určitém časovém bodě v průběhu života mezi smrtí a novým zrozením. Existuje zde jako duchovní bytost, avšak jako duchovní bytost v sobě nese síly, které potom organizují fyzické tělo člověka tak, jako – řekněme – v sobě zárodek rostliny chová síly, které později organizují rostlinu. Jenže – jak jsem již řekl – zárodek rostliny si musíme představovat malý a rostlinu velkou, kdežto duchovní zárodek lidského fyzického organismu je takřka univerzem nesmírné velikosti, i když mluvit ve vlastním smyslu o „velkém“ není už pro tyto stavy úplně správné.

Poukázal jsem však také na to, že tento duchovní zárodek od nás v určité době odpadne. Od určité doby cítíme, že jsme spolu s jinými bytostmi vesmíru, s bytostmi vyšších hierarchií, vypracovali duchovní zárodek svého fyzického organismu. Přivedli jsme jej až k určitému bodu; potom od nás odpadá a vnoří se do fyzických zemských sil, s nimiž je spřízněn a které pocházejí od otce a matky. Spojuje se s lidským prvkem dědičné linie. Sestupuje dolů na Zem dříve, než my sami jako duchovně-duševní lidé; zůstáváme tedy ještě nějaký, i když jen krátký čas v duchovním světě i po té, kdy souvislost sil našeho fyzického organismu již sestoupila na Zem a jako taková žije v lidském zárodku v těle matky.

V této době k sobě vlastně soustřeďujeme ze světového éteru jeho síly a substance, a ke svému astrálnímu tělu a „já“ vytváříme své tělo éterné. A jako taková bytost ve svém „já“ a astrálním a éterném těle sami sestupujeme k Zemi a spojujeme se s tím, co se stalo z fyzického těla, seslaného dolů již dříve.

Kdo tento děj pozoruje přesněji, milí přátelé, tomu se zvláště ujasňuje, v jakém postavení je vlastně člověk ve svém poměru k vesmíru. Ujasňuje se to, jestliže pohlédneme především ke třem projevům lidské bytosti, na něž se zde (i na jiných místech) v souvislosti s anthroposofií už také upozorňovalo; na ony tři projevy lidské přirozenosti, jimiž se člověk vlastně stává bytostí, kterou je na Zemi.

Vždyť jako děti se rodíme vlastně zcela jiní, než jakými jsme potom později. Teprve na Zemi se učíme chodit, mluvit a myslet. To, co u člověka zůstává mezi narozením a smrtí ztlumené, jeho vůle, a napůl ztlumené, jeho cit, to je, i když primitivním způsobem, již u docela malého dítěte. Citový život, i když je výhradně zaměřen na vnitřní funkce, existuje již u zcela malého dítěte. Existuje u něho rovněž život vůle. Důkazem toho jsou pohyby, byť chaotické, které dítě provádí. Příčinou toho, že se z tohoto života citů a vůle v pozdějším věku stane něco jiného, než čím je u dítěte, je to, že se pozvolna vyvíjí myšlení, které proniká city, proniká vůli, a tak se stávají cit a vůle něčím dokonalejším. Ale jsou přítomné už u dítěte.

Naproti tomu je myšlení něčím, co dítě vyvíjí teprve zde na Zemi v souvislosti s jinými lidmi, co jistou měrou zdokonaluje učení jiných lidí. Stejně je tomu s chozením a mluvením, které si dítě osvojuje ještě před myšlením.

Kdo dovede dostatečně hluboce vycítit pravé lidství, tomu vysvitne už z pozorování toho, jak se dítě vyvíjí chůzí, mluvením a myšlením, jakou významnou roli tato chůze, mluvení a myšlení hraje v lidském pozemském vývoji. Ale člověk není jen pozemskou bytostí; člověk je bytostí, která náleží Zemi a jejím silám, substancím právě tak, jako duchovnímu světu, bytostem vyšších hierarchií, činnostem, které se odehrávají mezi jednotlivými bytostmi těchto vyšších hierarchií. Člověk patří pozemskému bytí pouze jednou částí své bytosti; druhou částí své bytosti patří světu, který není světem smyslovým.

V tomto světě, který není smyslový, člověk připravuje, jak už jsem se zmínil, svůj duchovní zárodek. Řekl jsem vám, že ani všechny kulturní a civilizační činy lidí na Zemi, jakkoli složité a velkolepé, nedosáhnou velkoleposti toho, co se nejprve koná v duchovním světě mezi lidmi a bytostmi vyšších hierarchií k vybudování celého tohoto zázraku lidského fyzického organismu. Avšak to, co je zde budováno a co, jak jsem vylíčil, je vlastně sesíláno dolů na Zemi před námi, to je organizováno zcela jinak než to, co je potom zde na Zemi jako člověk mezi narozením a smrtí.

To, co člověk vybuduje jako duchovní zárodek svého fyzického organismu, to má v sobě také síly. Celá tato stavba, která se pak sjednotí s lidským fyzickým zárodkem a která se vlastně stává tímto zárodkem, když přijímá substance od rodičů, ta je vybavena všemi možnými vlastnostmi a silami; jen ke třem věcem nedostane

v samotném duchovním světě žádné síly, a těmi jsou právě myšlení, mluvení a chůze. Myšlení, mluvení a chůze jsou veskrze lidskými činnostmi na Zemi.

Vezměme si chůzi, vezměme vůbec všechno, co je s takovým chozením příbuzné, vezměme orientaci člověka v jeho fyzickém pozemském bytí vůbec. Vždyť konečně, když pohnu paží, když pohybuji hlavou, i to je něčím, co je příbuzné s mechanismem chůze. Vzprímování člověka v dětském věku je orientováním se. To vše souvisí s tím, co se nazývá zemskou tíží, souvisí to se skutečností, že všechno, co fyzicky žije na Zemi, má váhu. Ale u toho, co se vytváří jako duchovní zárodek mezi smrtí a novým zrozením, se nemůže mluvit o nějaké váze, o nějaké tíži.

Takže všechno, co souvisí s chůzí, má co činit se silou tíže. Je to překonávání tíže. Je to stavění se člověka do sil tíže. Když zvedáme nohu ke kroku, zapojujeme se do sil tíže. Toto stavění se do sil tíže si osvojujeme teprve na Zemi; to mezi smrtí a novým zrozením neexistuje, ale má to tam svou dobu. Také tam máme orientování, jenže to není orientování v silách tíže, neboť v duchovním světě žádné síly tíže neexistují, není zde něco, co má váhu. Tam je orientování výhradně duchovní, a sice takové, že tomu, čemu zde na Zemi odpovídá pozvednutí nohy, postavení se do sil tíže, tomu v duchovním světě odpovídá spříznění s některou bytostí vyšších hierarchií, která náleží k Duchům formy, k Andělům nebo Archandělům. Cítíme-li se vnitřně duševně blízko k vlivu některé bytosti z hierarchie Andělů nebo řekněme Exusiai, s nimiž člověk společně pracuje, pak se člověk mezi smrtí a novým zrozením orientuje. Jako máme zde na Zemi co činit se svou váhou, máme tam co činit s tím, co jako síly sympatie s naší vlastní lidskou bytostí vychází od jednotlivých bytostí vyšších hierarchií.

Není to takové jako u síly tíže, která má pouze jediný směr, směr k Zemi. To, co v duchovním světě odpovídá silám tíže, to má všechny směry, neboť duchovní bytosti vyšších hierarchií nejsou soustředěny centrálně, jsou všude, a orientace není tak geometrická – řekněme – jako orientace tíže směrem ke středu Země; je to orientace do všech směrů. Podle toho, má-li člověk vybudovat své plíce nebo vypracovat cokoli jiného spolu s bytostmi vyšších hierarchií, může říci: Táhne mě to k třetí hierarchii nebo táhne mě to k první hierarchii. Cítí se postaven do celého světa hierarchií. Cítí se určitou měrou přitahován nebo i odpuzován do všech stran; nikoli fyzicky, jako silou tíže, ale duchovně. To v duchovním světě odpovídá fyzické orientaci v pozemské tíži.

Zde na Zemi se člověk učí mluvit, a to opět patří k jeho pozemské bytosti. V duchovním světě mezi smrtí a novým zrozením mluvit nemůžeme. K mluvení je zapotřebí fyzických orgánů řeči, ale takové orgány tam nejsou. V duchovním světě mezi smrtí a novým zrozením však máme následující způsob prožívání: cítíme se střídavě rytmicky jakoby stahováni do naší vlastní lidské bytosti. Zde se stahuje do sebe naše mnohem vyšší vědomí. Jako máme zde na Zemi spánek, kdy se do sebe uzavíráme, tak se do sebe uzavíráme také mezi smrtí a novým zrozením. Potom se však zase rozevíráme. Jako zde na fyzické Zemi zaměřujeme svůj zrak, své další smysly ven do univerza, tak je tomu i tam: své duchovní vnímací orgány zaměřujeme ven k bytostem vyšších hierarchií. Necháváme svou bytost jakoby proudit do dálav. Pak ji zase stahujeme.

To je duchovní proces dýchání. Ale probíhá tak, že ho lze znázornit následovně. Kdybychom chtěli znázornit pozemskými slovy, představami převzatými z pozemského života to, co si člověk říká v duchovním světě, museli bychom říci asi následující: Jako člověk mám v duchovním světě vykonat to či ono. Víím to pomocí oněch vnímacích možností, které jsou mi vlastní v duchovním světě mezi smrtí

a novým zrozením. Cítím se jako tato lidská bytost, jako tato individualita. Ale tak jako na Zemi vydechuji, tak se nechávám duševně vyproudit do univerza – sjednocuji se s kosmem. A jako na Zemi vdechuji, tak přijímám zase jako člověk do sebe nazpět to, co jsem prožil ve své navenek vyprouděné bytosti. To se neustále děje mezi smrtí a novým zrozením.

Dejme tomu, že se člověk cítí ve své vlastní bytosti. Pak se člověk cítí rozšířen do světových dálav. Rozšiřuje se do toho, co je tam venku, rozšiřuje do toho svou vlastní bytost. Brzy je člověk stažen do své vlastní bytosti, brzy je zase svou vlastní bytostí rozšířen do dálav vesmíru. Nyní do sebe opět stahuje to, co je venku, takže je to zhuštěno ve vlastní bytosti tak, jako do sebe člověk při vdechnutí vtahuje vzduch z fyzických dálav vesmíru.

Avšak, milí přátelé, když svou bytost nejprve rozšíříme do kosmu a potom ji zase do sebe vtáhneme, pak to, co jsme obsáhli tím, když jsme svou bytost rozšířili do světových dálav a co jsme do sebe zase vtáhli, nám začíná říkat, čím to je. A my pak mezi smrtí a novým zrozením řekneme: Logos, do něhož jsme se nejprve venku vnořili, Logos v nás promlouvá.

Zde na Zemi máme, co se týká fyzické řeči, především pocit, že vyvíjíme slova, když vydechujeme. Mezi smrtí a novým zrozením pozorujeme, že slova, rozšířená ve vesmíru, znamenající jeho podstatu, do nás vcházejí při vdechnutí naší bytosti a sama se v nás projevují jakožto světové Slovo. Zde na Zemi mluvíme vydechováním, v duchovním světě mluvíme vdechováním. A když se sjednotíme s tím, co nám říká Logos, světové Slovo, zazáří v naší bytosti světové myšlenky. Zde se snažíme chovat pozemské myšlenky pomocí naší nervové soustavy; tam do sebe nasáváme světové myšlenky z řeči Loga, které vystoupí, když jsme svou bytost nejprve rozšířili do vesmíru.

A nyní se snažte tuto souvislost jasně postihnout ve vší živosti. Mezi smrtí a novým zrozením si říkáte, že máte vykonat to či ono; to berete jako vnitřní zkušenost z toho, co jste dosud prožívali. S tímto úmyslem vykonat to či ono rozšiřujete svoji bytost do dálav světa, ale tak, že se toto rozšiřování děje v orientaci. Když si například řeknete, že si musíte koupit máslo, je to úmysl. Vydáte se například koupit máslo do Basileje a přinesete je sem nazpět. Mezi smrtí a novým zrozením také chováte určitý úmysl vzhledem k věci, které je nutné vykonat tam v druhém světě, a rozšíříte svou bytost. Je ve vašem úmyslu učinit v sobě vše, co vás také orientuje, ale když se koná to, táhne vás to k některé andělské bytosti, když se koná ono, táhne vás to snad k některé bytosti vůle atd. Ty se sjednocují s vaší rozšířenou bytostí. Potom vdechnete: tato bytost k vám mluví o tom, co je jejím podílem na Logu a z této bytosti ve vás vzcházejí světové myšlenky.

Když tedy člověk míří dolů sem na Zemi svým duchovním zárodkem – jak jsem vylíčil, my sami ještě krátce zůstáváme nahoře v duchovním světě – nemá z duchovního světa základy pro myšlení, chůzi, ani mluvení v pozemském smyslu. Je však založen k tomu, aby se pohyboval a orientoval mezi bytostmi vyšších hierarchií. Není založen k mluvení, ale k tomu, aby v sobě nechal zaznívat Logos. Není založen pro temné myšlenky pozemského života, ale je založen pro myšlenky, které se v něm stávají svítilnicami v kosmu.

Čím je na Zemi chůze, mluvení a myšlení, to má svoji dobu v duchovním světě:

1. v orientaci mezi hierarchiemi,
2. v živém znění světového Slova v sobě,
3. ve vnitřním duchovním zazařování světových myšlenek.

Nyní si živě představte člověka, jak po smrti vychází do dálav univerza. Při tom prochází planetárními sférami v okruhu Země. O takových věcech jsem zde již mluvil v posledních přednáškách. Prochází sférou Měsíce, Venuše, Merkuru, Jupitera a sférou Saturna. Představte si, jak vyšel ven do světových dálav... vidí pak hvězdy z druhé strany. Ze Země se díváme vzhůru ke hvězdám, ale když jsme tam venku, díváme se zvenku dovnitř. Síly, které nás zde činí schopnými vidět hvězdy, nám dávají fyzický obraz hvězd. Ale síly, které nás uschopňují vidět hvězdy z druhé strany, nám neukazují hvězdy tak, jak se nám jeví zde, nýbrž z druhé strany vidíme hvězdy naprosto jako duchovní bytosti. A když potom – musím přirozeně použít pozemských výrazů – když potom vyjdeme z oblasti naší planetární sféry, jaká je právě nyní ve světovém vývoji (toto „nyní“ je ovšem kosmické, to trvá dlouho), pak si na základě pochopení, osvojeného vyšším vědomím, které máme mezi smrtí a novým zrozením, řekneme: Je pro nás největším dobrodiním, že síly Saturna září nejen do planetárního světa Země, ale také do dálav světového prostoru. Tam jsou ovšem něčím zcela jiným, než ony malé, bezvýznamné modravé paprsky Saturna, které mohou být viditelné zde na Zemi. Tyto duchovní paprsky, zářící ven do vesmíru, které dokonce přestávají být prostorové, které září do něčeho neprostorového, se nám jeví tak, že si mezi smrtí a novým zrozením říkáme: S vděčností pohlížíme sem nazpět k nejzevnější planetě našeho zemského planetárního systému, k Saturnu (neboť Uran a Neptun nejsou vlastními planetami Země, ty se připojily později), a uvědomujeme si, že Saturn září nejen dolů na Zemi, ale svítí také ven do dálav vesmírného prostoru. Tomu, co vyzařuje duchovními paprsky, vděčíme za to, že jsme zbavováni pozemské tíže, že jsme zbavováni toho, čím jsou fyzické síly mluvení, toho, čím jsou fyzické síly myšlení. Saturn je svým vyzařováním do světových dálek vskutku náš největší dobrodinec mezi smrtí a novým zrozením; v tomto směru je z duchovního hlediska opakem měsíčních sil.

Duchovní síly Měsíce nás připoutávají k Zemi. Duchovní síly Saturna nás uschopňují žít v dálavách vesmíru. Zde na Zemi mají síly Měsíce pro nás jako lidi zcela zvláštní význam; vylíčil jsem, jakou roli hrají při našem každodenním probouzení. Čím jsou pro nás měsíční síly zde na Zemi, tím jsou pro nás (v duchovním světě – pozn. překladatele) síly Saturna, které vyzařují do vesmíru z nejzevnější sféry našeho planetárního systému. Neboť toto vyzařování není takové, že byste si měli představit, že Saturn má jednu přední stranu, kterou září dolů na Zemi, a zadní stranu, která září ven do vesmíru. Tak tomu není. Naopak, fyzický Saturn se jeví, řekl bych, jako díra v této sféře světového Saturnu, ve sféře, která září duchovně ven do světového prostoru. Je to skutečně tak, že to, co zde vyzařuje ven, nám všechno pozemské od určitého časového bodu po smrti zakryje, avšak zakryje světlem.

Nuže, kosmicky nahlíženo, věc se má následovně: Zde na Zemi je člověk pod vlivem duchovních sil Měsíce; mezi smrtí a novým zrozením stojí pod vlivem sil Saturnu. A když člověk zase sestupuje dolů na Zem, odchází z vlivu saturnských sil a zvolna přichází do sféry sil Měsíce.

Co se tu děje?

Dokud je člověk spřízněný se sférou Saturnu – a Saturnu při tom pomáhají (smím-li to tak říci) Jupiter a Mars, kteří mají zvláštní úkol, o němž zde budu v nejbližší době hovořit – dokud je tedy člověk pod vlivem Saturna, Jupitera a Marsu, chce být vlastně bytostí, která nechodí, nemluví a nemyslí v pozemském smyslu. Chce být naopak bytostí, která se chce orientovat mezi duchovními bytostmi, která v sobě chce prožívat znějící Logos, která chce, aby v ní zazařovaly světové

myšlenky. A s těmito vnitřními úmysly je nyní duchovní zárodek fyzického organismu propouštěn dolů na tuto Zemi.

Člověk, sestupující z duchovních světů na Zem, totiž nemá ani nejmenší sklon k tomu, aby se podrobil zemské tíži, nemá žádný sklon chodit, ani rozechvívat orgány řeči tak, aby zněla jeho fyzická řeč, ani přemýšlet fyzickým mozkiem o fyzických věcech. Toto všechno nemá. To dostává tím, že když je jako fyzický duchovní zárodek propouštěn dolů na Zemi, prochází Sluncem a potom vstupuje do další planetární sféry, do sféry Merkuru, Venuše a Měsíce. Tyto sféry proměňují zmíněné kosmické vlohy k duchovní orientaci, k prožívání Loga a k vysvítání světových myšlenek v nitru na vlohy k mluvení, myšlení a k chůzi. A tento obrat způsobuje Slunce, duchovní Slunce.

Tím, že člověk přichází do sféry Měsíce – a měsíčním silám pomáhají právě síly Venuše a Merkuru – tím jsou proměňovány (smím-li se tak vyjádřit) nebeské vlohy k orientaci, k Logu a k myšlení ve vlohy pozemské.

Když se dítě začíná z lezení vzpřimovat, měli bychom je vlastně zde na Zemi oslovit takto: Dříve než jsi bylo přijato silami Merkura, Venuše a Měsíce, bylo jsi tam nahoře v nebeských sférách založeno pro duchovní orientaci mezi hierarchiemi, pro vnitřní prožívání znějícího Loga, pro vnitřní prozařování světovými myšlenkami. Vykonal jsi proměnu oněch nebeských schopností ve schopnosti pozemské, a pracovalo jsi na této proměně, když jsi procházelo celou planetární sférou; a onen obrat nebeských schopností v pozemské způsobilo právě Slunce.

Při tom se však děje ještě něco velmi mohutného. Když člověk z nebeské oblasti vstupuje do pozemskosti, prožívá jen jednu stranu éterična. Toto éterično se rozprostírá v celé planetární a hvězdné sféře, ale v okamžiku, kdy se nebeské schopnosti proměňují ve schopnosti pozemské, v tom okamžiku ztrácí člověk zážitek kosmické mravnosti. Když člověk prožívá orientaci mezi bytostmi vyšších hierarchií, pak ji neprožívá pouze prostoupenou přírodními zákony, ale prožívá ji jako orientaci mravní. Zde je všechno současně mravní. Stejně tak mluví Logos v člověku ne amorálně jako přírodní jevy (i když ne antimorálně, přece však přírodní jevy promlouvají amorálně); Logos mluví s mravností. A právě tak září v mravnosti světové myšlenky.

Saturn, Jupiter a Mars obsahují, i když to musí vyvolat u fyziků zděšení, vedle svých ostatních sil i síly, které jsou orientovány mravně. Teprve tím, že člověk tyto charakterizované schopnosti promění na chůzi, mluvení a myšlení, ztrácí mravní složky.

To je mimořádně důležité. Když zde na Zemi mluvíme o éteru, v němž žijeme před zrozením, když se blížíme k Zemi, mluvíme o něm tak, že mu připisujeme rozmanité vlastnosti. Ale to je jen jedna strana éteru. Druhá stránka je ta, že éter je mravně působící substance, že je všude prostoupen mravními podněty. Jako je éter prostoupen světlem, tak je prostoupen mravními podněty. Ty v pozemském éteru nejsou.

Přesto ale člověk jako pozemská bytost není úplně opuštěn silami, ve kterých žije mezi smrtí a novým zrozením. Mohlo by to být i takové, kdyby k tomu ve světovém řádu nějakým božským řízením došlo, že by člověk zde na Zemi neměl vůbec tušení o tom, že má být vedle fyzické bytosti také bytostí mravní, že jeho chůze, mluvení a myšlení zde na Zemi odpovídá nebeské orientaci, nebeskému Logu, nebeskému osvícení světovými myšlenkami. Člověk ovšem – není-li to v něm podníceno – na Zemi o těchto nebeských protějšcích své pozemskosti mnoho neví; avšak přece o nich něco tuší. Všechno, co by člověka spojovalo s duchovním světem, by bylo na Zemi beze stopy zapomenuto, ani svědomí by se nepohnulo,

kdyby na Zemi přece jen nebyly dozvuky onoho nebeského. Chci vyjít z něčeho zcela určitého. To, co vám nyní řeknu, se možná ze začátku bude jevit trochu paradoxně, ale plně to odpovídá duchovně zjištělým skutečnostem.

Máme samotnou Zemi, máme její vzdušné okolí, a dále venku máme potom to, co pozvolna přechází do duchovního světa: kosmický éter. Zde to pak přestává.

Na Zemi dýcháme, tedy vdechujeme a vydechujeme vzduch – to je rytmus dýchání. Avšak venku rozšiřujeme svoji bytost do kosmu, takže do sebe přijímáme Logos, světové myšlenky. Necháváme v sobě promlouvat svět. To se také děje v rytmu, v takovém rytmu, který se řídí podle hvězd. Zde venku je také rytmus. Na Zemi je tedy u nás lidí rytmus dýchání, který je v určitém poměru k rytmu oběhu krve; řekl jsem vám, že je v poměru jedna ku čtyřem – během jednoho dechu čtyři tepy. Tam venku je to, co duchovně vydechujeme a zase vdechujeme, světovým rytmem. Zde žijeme tím, že máme určitý počet dechů, určitý počet tepů krevního oběhu za minutu. Jako lidé žijeme na Zemi svým rytmem dechu, rytmem svého krevního oběhu. Pronikneme-li ven do světa, žijeme tam ve světovém rytmu tím, že určitou měrou vdechujeme mravně-éterný svět – pak jsme v sobě; a když jej zase vydechujeme – pak jsme pospolu s bytostmi vyšších hierarchií. Tak jako máme zde ve svém fyzickém těle uvnitř kůže rytmicky podněcované pravidelné pohyby, tak máme venku v chodu a v postavení hvězd tyto podněcovatele ve světovém rytmu, do něhož se vžíváme mezi smrtí a novým zrozením.

Tak tomu skutečně je, moji milí přátelé. Zde je Země se svým nejbližším okolím. My žijeme ve vzduchu, rozvíjíme v něm svůj rytmus dýchání. Ten je mimořádně pravidelný. Jeho nepravidelnost znamená pro člověka nemoc. Venku – pak bychom ale museli projít světovým meziprostorem – prožíváme světový rytmus tím, že žijeme ve světovém éteru proniklém mravností. To jsou dva různé rytmy: lidský rytmus a světový rytmus; oba jsou lidskými rytmy, neboť světový rytmus je lidským rytmem mezi smrtí a novým zrozením.

Svět má zde na Zemi takřka pravidelný rytmus lidstva a venku rytmus, na němž se sami podílíme mezi smrtí a novým zrozením. Co je mezi oběma? Rytmus lidstva nás mezi narozením a smrtí uschopňuje mluvit lidská slova, osvojovat si lidská slova, lidskou řeč. Světový rytmus nás mezi smrtí a novým zrozením uschopňuje, abychom v sobě nechali zaznívat světové Slovo. Země nám dává řeč; vesmír, duchovní vesmír nám dává Logos. Můžete tušit, že zcela jinak to vypadá tam, kde působí onen rytmus, který nám dává Logos, než zde na Zemi ve vzduchu, kde rozvíjíme lidské slovo.

Čím jsou tyto dvě oblasti od sebe ohraničeny? Díváme se ven do fyzického světa, ve kterém světový rytmus nevidíme. Oba rytmy jsou, milí přátelé, harmonicky vnitřně veskrze zákonité souvislosti. Ale co je mezi oběma? Mezi oběma je, milí přátelé, to, na čem se světový rytmus tříští, když se dostane příliš blízko k Zemi, a co podle okolností uvádí do nepořádku i lidský rytmus dýchání; mezi oběma jsou všechny ty jevy, které se projevují ve vzdušných úkazech, ve všem, co patří k meteorologii. Kdyby nebylo na naší Zemi sněhových vánic, bouřek, mračen, větru, kdyby ve vzduchu – vedle toho, co kyslík a dusík znamená pro naše dýchání – nebyly tyto meteorologické jevy, které jsou zde vždy, i když je vzduch zdánlivě čistý, tu bychom se dívali ven do vesmíru a spatřovali tam rytmus jiného druhu, který je úplným protějškem našemu rytmu dýchání, převedený do grandiózní velikosti. Mezi oběma pravidelnostmi světa leží chaotické povětrnostní úkazy. Ty od sebe dělí světový rytmus a lidský rytmus dýchání.

A podobným způsobem člověk na Zemi podléhá tíži. Svoji chůzi, každý pohyb svých rukou zapojuje do této tíže, do těchto sil tíže. Venku jsou tyto síly úplně jiné;

jsou orientovány na všechny strany. Tam vedou linie od bytosti k bytosti vyšších hierarchií. A co je mezi oběma? Jako je mezi nebeským a lidským pozemským rytmem povětrnost, co je mezi protikladem tíže kosmu a tíže Země?

Milí přátelé, právě tak jako je povětrnost mezi rytmy, tak jsou mezi vzájemně protikladnými silami, silami tíže a duchovními silami nebeské orientace vulkanické síly a síly zemětřesení. Ty jsou nepravidelné.

Pohledte – to, co se odehrává ve větru a počasí, úzce souvisí s našimi dýchacími pochody tak, jak jsem to vylíčil z hlediska vesmíru. Co se odehrává v sopečných silách, to souvisí s tíží tak, že se nám to skutečně jeví (chceme-li to vidět pouze v této souvislosti), jakoby si nadsmyslové mocnosti čas od času odnášely kusy Země tím, že zasahují do zákonitosti sil tíže; neboť co síly tíže postupně vybudovaly, uvádějí do chaotického stavu, aby si to odnesly.

Veškeré pozemské utváření, jak povstalo silou tíže, tak skutečně působí takovými – řekl bych – zemními úkazy. Zatímco povětrnost se týká pohybu ovzduší, tepla a vodního živlu, máme zde co činit s pevnou půdou a vodním živlem, pomocí kterých se Země bouří. Máme zde co činit s tím, co vede za pravidelnost poměrů tíže, a co postupně zase Zemi odejme právě tak, jako silou tíže povstala.

O tom, co k meteorologii a vulkanismu přistupuje jako třetí, budu mluvit až příště. Obyčejná věda vlastně mnoho neví, co si počít s vulkanickými jevy. Obvykle je vysvětluje tak, jak jsem o tom například nedávno četl právě v návaznosti na hrozné zemětřesení, jímž zmizel Velikonoční ostrov. Jeden geolog, moudrý člověk v tomto oboru, o tom napsal: Jestliže přemýšlíme o příčině těchto jevů, které čas od času přicházejí stále znovu a tolik toho na Zemi zničí, potom musíme toto poslední zemětřesení zařadit do kategorie tektonických zemětřesení. Co to znamená: budeme-li přemýšlet o příčině, musíme to zařadit do řady tektonických zemětřesení? Když se řekne „tektonické“ zemětřesení, jsou to otřesy, při nichž se různé zemské části přes sebe převalují. Chceme-li tedy mluvit o příčině tohoto převalování, musíme mluvit o převalování. „Chudoba pochází z pauvreté!“*

Je tomu skutečně tak, že chceme-li v těchto věcech vidět souvislosti, pak musíme přistoupit k duchovnu. Neboť v okamžiku, kdy chceme proniknout to, co nám dává obyčejná přírodní zákonitost v kterékoli oblasti, řekněme v oblasti sil tíže nebo rytmických jevů v éteru, chceme-li od těchto jevů přejít k tomu, co vede z kosmu do zdánlivého chaosu – avšak skrze tento chaos směřovat do něčeho vyššího v kosmu – jestliže jinými slovy chceme proniknout vulkanismus a meteorologii, pak musíme přistoupit k duchovnu.

To, co se ve světovém celku jeví jako nahodilé, jak se to pak nazývá, to se v duchovnu odhaluje ve své plnohodnotné zákonité souvislosti. Můžeme vědět, že pomocí meteorologie jsme jako lidé mezi narozením a smrtí vyjmuti z toho, v čem jsme mezi smrtí a novým zrozením. Mluvíme-li konkrétně na rozdíl od mnoha dnešních četných abstrakcí, potom můžeme říci: V nebeských oblastech je člověk uvnitř zákonitosti, která je mu zde na Zemi zakryta tím, že je vsazen do meteorologických jevů proudění vzduchu. Meteorologie je dělící stěnou mezi tím, co člověk prožívá na Zemi a tím, co prožívá mezi smrtí a novým zrozením.

Tímto způsobem bych se chtěl vynasnažit ukázat vám stále víc a více souvislostí, které jsou konkrétní, které nejsou jen pouhými opisy.

II.

Po smrti jsme výsledkem svého mravního bytí na Zemi

1. prosince 1922

Milí přátelé!

Přednášky, které jsem zde již po řadu týdnů konal, měly v podstatě za úkol ukázat, jak se člověk svým duchovním životem zúčastňuje toho, co můžeme nazvat hvězdným světem právě tak, jako se svým fyzickým pozemským životem zúčastňuje pozemského bytí a dění. Ve smyslu názoru, který jsme přijali z anthroposofie, musíme člověka členit nejprve na ony síly, které jsou v jeho těle fyzickém a těle éterném (neboli těle tvořivých sil), a na síly, které jsou v jeho bytosti „já“ a v jeho těle astrálním. Jistě víte, že člověk obě tyto schránky své bytosti pokaždé ve spánku od sebe odděluje. Obráťme na několik okamžiků pohled na tohoto spícího člověka.

Na jedné straně zde tedy máme fyzické tělo člověka a jeho tělo éterné (neboli tělo tvořivých sil) bez vědomí; ale bez vědomí máme také bytost „já“ a tělo astrální. Nyní se můžeme zeptat: Existuje také nějaký vztah mezi těmito dvěma nevědomými stránkami lidské přirozenosti za spánku? Víme, že v bdělém stavu, kdy vzniká obyčejné vědomí dnešního člověka, existují vztahy, které ožívají myšlením, cítěním a chtěním. Musíme si to představit tak, že když se bytost „já“ a tělo astrální určitou měrou vnoří do těla éterného a těla fyzického, že pak právě z tohoto společného bytí vyšlehuje myšlení, cítění a chtění.

Myšlení, cítění a chtění u spícího člověka neexistuje. Pohlédneme-li však na fyzické pozemské tělo, potom si musíme říci: V tomto fyzickém pozemském těle působí všechny síly, které patří – v souladu s naším pozorováním člověka – pozemskému bytí. Toto fyzické lidské tělo můžeme zvážit a shledáme, že má určitou váhu. Mohli bychom je zkoumat (nebo si to alespoň hypoteticky představit), jak se v něm odehrávají hmotné děje. Našli bychom v něm takové hmotné děje, které jsou pokračováním těch, které nacházíme venku v pozemském životě, a které výživou pokračují do lidského nitra. Ve fyzickém těle nacházíme také to, co se uskutečňuje procesem dýchání. Pouze je jaksi ztlumeno nebo ponořeno do úplné temnoty všechno to, co vychází z organizace hlavy člověka, co náleží smyslově-nervové soustavě.

Když potom pozorujeme éterné tělo, které prostupuje tělo fyzické, není zrovna snadné získat vysvětlení o tom, jak nyní toto éterné tělo působí během spánku. Ale kdo již poněkud vnikl do toho, co má říci duchovní věda o člověku, bez obtíží pozná, jak člověk i za spánku žije svým éterným tělem ve všem, čím jsou éterné poměry, éterné síly v okruhu pozemského bytí. Můžeme tedy říci: Ve stavu spánku nacházíme uvnitř fyzického těla působit všechno to, co patří pozemskému bytí a v éterném těle nacházíme působit vše, co přináleží éternému světu, který obklopuje a proniká Zemi.

Ale tato věc se stává obtížnější, zaměříme-li svůj duševní pohled k tomu, co je mimo fyzické a éterné tělo; obrátíme-li zřetel na bytost „já“ a na astrální podstatu

člověka. Je přece nemožné, abychom se oddávali představě, že tato bytost „já“ a tato astrální bytost člověka má něco společného s fyzickou Zemí, že má co činit s tím, co jako éter obklopuje a proniká Zemi.

K čemu nyní dochází během spánku, to jsem vám už popisoval v přednáškách, které jsem tu konal nedávno. Dnes vám to chci načrtnout z jiného hlediska. Co se děje v bytosti „já“ a v astrálním těle člověka, to můžeme poznat jen tehdy, když pronikneme duchovní vědou do toho, co se děje na Zemi a kolem Země mimo fyzické a éterné působení sil.

Podívejme se, milí přátelé, nejprve na svět rostlin. Každý rok vidíme – alespoň většinou, pokud nejde o trvalé stromy a podobně – jak na jaře rostliny vyráží ze země. Vidíme, jak jsou stále barevnější a bujnější a vidíme, jak na podzim zase uvadají. Vidíme, jak v určitém smyslu mizí ze země, když se pokryje sněhem.

To je ale jen jedna stránka rozvíjení rostlinného světa. Fyzické poznání nám říká, že toto rozvíjení rostlinného světa na jaře a jeho uvadání na podzim souvisí se Sluncem. Fyzické poznání nám také ukazuje, jak se například zelené rostlinné barvivo může tvořit jedině vlivem slunečního světla. Co se tedy děje fyzickými účinky, to nám ukazuje fyzické poznání; neukazuje nám však, že ve všem tom růstu, zelenání, rozkvétání a uvadání rostlin se děje také něco duchovního. Ale právě tak, jako ve fyzickém lidském organismu například obíhá krev, jak se v něm projevují éterné děje jako buněčné účinky atd., a při tom je tento fyzický organismus člověka pronikán duševně-duchovním prvkem, tak jsou také děje, které se odehrávají v rašení, zelenání, rozkvétání a uvadání rostlin a které pozorujeme jako fyzické děje, všude prostupovány a pronikány duchovními a duševními účinky světa. A jako při spatření tváře člověka, když na nás padne jeho pohled, když vidíme jeho mimiku, třeba i zčervenání tváře, a podle našeho soužití s ostatním světem lidí nemůžeme jinak, než jaksi skrze fyzičnost obracet svůj duševní pohled na duševno, na duchovno, tak si máme také zvyknout vidět duchovno a duševno i v tom, co se odehrává – smím-li tak říci – v tvářnosti a změnách barev rostlinné pokrývky Země.

Pokud chceme poznávat pouze fyzicky, řekneme, že sluneční teplo a sluneční světlo působí v rostlině, tvoří v ní rostlinné šťávy, chlorofyl atd. Když ale na toto všechno pohlížíme duchovním zrakem, když se vůči rostlinné tvářnosti Země chováme tak, jako se ze zvyku chováme vůči tvářnosti lidské, pak se nám odhalí něco, co bych rád vyjádřil docela určitými slovy, protože tato slova zcela vystihují skutečnost, která se zde odehrává. Slunce, které zevně sesílá k Zemi jen své světlo, není pouze jen svítící plynovou koulí, ale je podstatně něčím jiným. Sesílá své paprsky dolů k Zemi; ale jako má sluneční paprsek svůj vnějšek, tak má i své nitro. Kdyby někdo mohl prohlédnout skrze sluneční světlo, kdyby mohl sluneční světlo považovat jen za jakousi zevní kůži a skrze toto světlo pohlédnout na jeho duševnost, potom by viděl duševní mocnost, duševní bytost Slunce. Obyčejným lidským vědomím vlastně vidíme Slunce tak, jak bychom viděli člověka, který je udělán z papírové hmoty. Když si necháte udělat vlastní otisk tváře, ve kterém není nic než forma, mrtvá forma, a postavíte ho sem, pak je to ovšem něco zcela jiného než člověk, kterého před sebou skutečně vidíte. U skutečného člověka pohlížíte skrze jeho vnější formu na duševnost a duchovnost. U Slunce je tomu pro obyčejné lidské vědomí tak, že se vlastně samo činí pro toto obyčejné lidské vědomí jakýmsi otiskem z papírové hmoty. Skrze jeho kůži, která je spředená ze světla, není vidět.

Když ale skrze ni prohlédneme, pak vidíme celou duchovně-duševní bytost Slunce. Činnost této duchovně-duševní bytosti nám může vstoupit do vědomí právě tak jako fyzická papírová hmota Slunce. Ze stanoviska fyzického poznávání lze říci:

Slunce svítí na tuto Zemi; svítí na kameny, na půdu. Zde se světlo odráží zpět a tím vidíme všechno nerostné. Sluneční paprsky vnikají do rostlin, způsobují jejich zeleň, jejich růst. To všechno jsou zevní věci. Když ale nyní vidíme duchovně-duševní bytost Slunce, tak nemůžeme pouze říci, že Sluneční světlo svítí na nerosty, je odráženo nazpět a tím nerosty vidíme; nemůžeme pouze říci, že sluneční světlo nebo sluneční teplo vniká do rostlin a tím se zelenají. Musíme říci, že Slunce – a teď máme na mysli nesčetné duchovní bytosti, které sídlí na Slunci a které jsou jeho duševně-duchovní podstatou – že Slunce sní a jeho sny zahalují Zemi a utvářejí rostlinstvo.

Když si představíte povrch Země, fyzické rostliny, které z ní rostou a posléze kvetou, je v tom obsaženo působení fyzických paprsků Slunce. Ale nad tím žije a tká snivý svět Slunce. To jsou samé imaginace. A můžeme říci: Když na jaře roztává sněhová pokrývka a Slunce opět nabývá na síle, pak postupně kolem Země obletují a obetkávají sluneční imaginace. Tyto sluneční imaginace jsou imaginované síly, které tkají v rostlinném světě. I když musíme říci, že tento imaginativní svět, tato imaginativní atmosféra, obklopující Zemi, je v určité krajině zvláště živá od jara až do podzimu, působí tento snivý živel slunečního působení i za zimní doby. Jenomže v zimě – řekl bych – je tomu tak, že to jsou tlumené sny, kdežto v letní době jsou to sny tvořivé, pohyblivé. A tento element, v němž se vyvíjí imaginace Slunce, je právě tím elementem, v němž žije a působí bytost „já“ a astrální tělo člověka, když jsou mimo tělo fyzické a éterné.

Z toho, co jsem řekl, můžete usoudit, že spánek v létě je vlastně něco zcela jiného než v zimě, i když lidský život a jeho vědomí jsou v dnešním stavu tak ztlumené a ochromené, že tyto skutečnosti nejsou vnímány.

Ve starších dobách vývoje lidstva rozeznávali lidé svým citěním velmi přesně spánek v zimě a spánek v létě. A věděli také, jaký význam pro ně měl zimní a letní spánek. V těchto dávných dobách lidé věděli, že letní spánek byl takový, že mohli říci: V létě je Země obetkována obraznými myšlenkami. To vyjadřovali lidé ve starších dobách takto: V létě sestupují horní bohové dolů a vznášejí se kolem Země; v zimě vystupují dolní bohové ze Země nahoru a vznášejí se kolem ní. – Tento imaginativní svět, který je jinak utvářen v zimě a jinak v létě, člověk pociťoval jako tkaní horních a dolních bohů. V těchto dávných dobách civilizace lidstva se také vědělo, že člověk je se svou bytostí „já“ a se svým astrálním tělem v tomto tkajícím imaginativním světě.

Ale právě když tuto uvedenou skutečnost pozorujeme duchovně-vědecky, ukáže se nám, v jakém vztahu je člověk k mimozemskému vesmíru již za svého pozemského bytí. Pohledte, v některé krajině na Zemi je v létě člověk vlastně ve svém spánku vždy obetkáván ostře ohraničenými kosmickými imaginacemi. Tím je v létě svou duchovně-duševní bytostí přiblížen k Zemi. V zimní době je to jiné. Během zimy se obrysy těchto imaginací jaksí rozšiřují. V létě jsou zde zcela zřetelně vyjádřené imaginace v nejrůznějších postavách, mezi nimiž žijeme za spánku svou bytostí „já“ a svým astrálním tělem. V zimě jsou kolem Země šířeji rozprostřené postavy a následkem toho je, že pokaždé, když začíná podzim, je v noci daleko ven do světa neseno to, co žije v bytosti našeho „já“ a v našem astrálním těle. Za horkého léta zůstává to, co žije v našem „já“ a v našem astrálním těle převážně v duchovně-duševní atmosféře lidí. V zimní době je to, co žije v bytosti našeho „já“ a našeho astrálního těla, neseno ven do světových dálav. Aniž řekneme něco pouze obrazného, nýbrž něco zcela skutečného, můžeme říci: To, co v sobě člověk duševně vytváří a co může vynést mezi usnutím a procitnutím skrze svoji bytost „já“

a svoji astrální bytost ze svého fyzického a svého éterného těla, to se za letní doby hromadí a v zimě to proudí ven do dálav kosmu.

My jako lidé nyní nemůžeme uvažovat tak, že se jaksí v pozemském životě uzavíráme a širý svět o nás nic neví. Tak tomu není. Můžeme sice říci, že ve svatojánské době, v létě, se člověk zprvu může skrývat před světovými duchy, a mohlo by se mu podařit mít také špatné city; hustá síť imaginací to nepropustí ven. Avšak přece to zůstává. A v době Vánoc nahlíží bohové sem na tuto Zemi; tehdy se prozradí vše, co žije v lidských bytostech a co vychází z jejich „já“ a z jejich astrálních bytostí. A mohli bychom použít obraz, představující skutečnost, že v zimním čase se otvírají okna Země a Andělé a Archandělé se dívají, jací jsou lidé na Zemi.

My na Zemi jsme si pozvolna v novější civilizaci zvykli na to, vyjadřovat střízlivě a nepoeticky to, co si před poznáním smíme dovolit. Vyšší bytosti zůstávají stále básníky a proto jejich podstatu nikdy nevyjádříme správně, jestliže ji popisujeme fyzicky střízlivými slovy. Proto musíme sáhnout k takovým slovům, jaká jsem právě užil: v době Vánoc se otvírají okna Země, a Andělé a Archandělé se těmito okny dívají na to, co lidé po celý rok dělají. Bytosti vyšších hierarchií jsou básníci a umělci i když myslí. Logika, jakou chceme obyčejně rozvíjet, je pouze výsledkem zemské tíže, čímž ale nemá být řečeno, že logika na Zemi není nanejvýš užitečná.

Z toho, co v člověku žije, je však v jeho chování pro tyto vyšší bytosti vlastně tím podstatným to, co žije v lidském srdci; co profesori vymýšlejí, to Andělé, kteří sem nahlíží vánočními okny, nezajímá; na to se nedívají. O myšlenky se příliš nestarají. Co žije v lidských citech, v lidském srdci, to souvisí s ročním koloběhem Slunce, vzhledem k jeho kosmické platnosti. V zimní době tedy před tvář božsko-duchovních světů nevstupuje to, jsme-li na Zemi hloupí nebo chytří, ale jediné jsme-li dobří nebo špatní lidé, jsme-li lidé srdeční nebo sobci. To je právě to, co je kosmickým světům sdělováno uspořádáním ročního koloběhu.

O čem přemýšlíme, o tom se můžete domnívat, že to zůstává u Země, neboť jsem předtím řekl, že se o to Andělé a Archandělé nestarají, když sem nahlíží o vánoční době; ale oni se o to nestarají z toho důvodu, mám-li se teď vyjádřit poněkud střízlivě, protože Andělé a Archandělé přijímají větší druh mincí, hodnotnější mince, které jsou raženy duchovně-duševní bytostí člověka. Jsou raženy srdečností, cítěním a tím, jakou hodnotu má díky nim člověk. Myšlenky jsou, milí přátelé, pro kosmos pouze drobné mince. A těmto drobným mincím, těm právě každou noc naslouchají nižší duchové. Tedy – jsme-li hloupí nebo chytří, to pro kosmos, ovšem ne pro příliš široký kosmos, nýbrž jen pro okruh Země, každou noc naslouchají ty – řekl bych – nejbližší, proto také nejpodřadnější, převážně elementární bytosti, které jsou v okruhu Země. Denní oběh Slunce je zde proto, aby sděloval kosmu hodnotu našich myšlenek; kam až naše myšlenky zasahují. Ty patří pouze okruhu Země. Roční oběh Slunce je zde k tomu, aby naši srdečnost, bytost našeho cítění vnášel ven do dálav kosmických světů.

Ale povaha naší vůle, milí přátelé, nemůže být tímto způsobem vynášena do kosmu. Neboť jak vidíte, denní oběh je přísně uspořádán, probíhá ve čtyřadvaceti hodinách. I roční koloběh Slunce je přísně uspořádán. Přísné uspořádání denního oběhu pozorujeme v přísném logickém uspořádání našich myšlenek. Uspořádání ročního koloběhu pozorujeme v dodatečném působení ve své srdečnosti, citovosti, neboť jsou to city, které k tomu, co člověk dělá, říkají zda je to dobré, či zlé.

V člověku však žije něco třetího – vůle. Vůle je sice spojena s cítěním, a cítění nemůže jinak než k některým činům říci, že jsou mravně dobré, a k jiným, že mravně dobré nejsou. Vůle však může konat nejen to, co je mravně dobré, ale i to, co mravně

dobré není. Zde vidíme, že tu chybí přísné uspořádání. Vůle vzhledem k naší lidské bytosti, není přísně uspořádána tak, jako je uspořádáno myšlení a cítění. Špatný skutek nemůžeme nazvat dobrým nebo dobrý skutek špatným, ani logickou myšlenku nazvat nelogickou nebo nelogickou myšlenku nazvat logickou. To pochází z toho, že myšlení je pod vlivem denního působení Slunce a cítění pod vlivem ročního koloběhu Slunce. Vůle je však na Zemi přenechána lidem.

A tak by nyní člověk mohl říci: Inu, nanejvýš se mi může přihodit, že když myslím nelogicky, jsou mé nelogické myšlenky každou noc vynášeny do kosmu a neblaze tam působí; ale co je mi po tom? Já tu přece nejsem k tomu, abych dával kosmos do pořádku. – Zde na Zemi, kde člověk žije v iluzi, by tak podle okolností mohl mluvit, avšak mezi smrtí a novým zrozením by tak nemluvil nikdy. Neboť mezi smrtí a novým zrozením je on sám ve světech, kde svými hloupými myšlenkami napáchal neštěstí, a musí pak všechno toto neštěstí prožít. Právě tak je člověk mezi smrtí a novým zrozením v těch světech, do kterých vplynuly jeho stavy cítění. Ale i zde by mohl na Zemi říci: Nu, do kosmu se sice vnáší to, co žije v mých citech, ale já přenechám bohům to, co zlého zde působím.

Avšak moje vůle je na Zemi neuspořádaná. Materialistický člověk, pro kterého existuje lidský život jen mezi narozením a smrtí, nikdy nemůže dospět k myšlence, že jeho vůle má kosmický význam. On ovšem nedospěje ani k tomu, že kosmický význam mají i jeho myšlenky nebo city. Avšak i ten, kdo dobře ví, že myšlenky mají kosmický význam skrze denní oběh Slunce a city skrze roční oběh Slunce, kdo vidí, co se odehrává působením dobré či zlé vůle na Zemi, musí odstoupit od kosmického aspektu a přistoupit k samotné lidské přirozenosti, aby viděl, jak to, co působí v lidské vůli, vychází do kosmu. Totiž to, milí přátelé, co působí v lidské vůli, to musí do kosmu vynést člověk sám; a to vynese, když projde branou smrti. K tomu nejsou ani denní oběhy, ani roční oběhy, ale je k tomu brána smrti, kterou pak člověk pronáší to, co zde na Zemi způsobil dobrého nebo zlého svou vůlí.

To je zvláštní vztah člověka ke kosmu, pokud se týká jeho duševnosti. O svých myšlenkách říkáme, že máme myšlenky, ale že nejsou v naší libovůli, že když myslíme, musíme se řídit podle zákonů světa, jinak se dostaneme do rozporu se vším, co se ve světě děje. Když přede mnou stojí dítě a já si myslím: to je stařec, pak jsem snad vyhověl své libovůli v myšlení, ale pak svými myšlenkami nestojím ve světě. Pokud se tedy týká myšlenek, naprosto nejsme nezávislí; jsme tak málo nezávislí, že naše myšlenky jsou hned s denním oběhem Slunce vynášeny do kosmu. Ani se svými city nejsme nezávislí; ty jsou vynášeny ven ročním oběhem. Tedy již za zemského života žije to, co je myšlenkami v naší hlavě a cítěním v našich prsou, nejen v nás, nýbrž společně kosmickým životem. Jenom to, co žije v naší vůli, to si uchováváme až do své smrti. Potom, když odložíme tělo, kdy už nemáme co činit se zemskými silami, potom to pronášíme branou smrti ven.

A nyní člověk prochází branou smrti, obtíženým tím, co se stalo z činů jeho vůle. Jako zde má kolem sebe vše, co žije v minerálech, rostlinách, zvířatech, ve fyzickém člověku, co žije v oblacích, řekách, horách, hvězdách, pokud jsou viditelné svou září, stejně jako má toto všechno kolem sebe za života mezi narozením a smrtí, tak má kolem sebe svět, když odloží fyzické a éterné tělo a projde branou smrti. Má kolem sebe právě ten svět, do kterého vcházely každou noc jeho myšlenky, do kterého v každém ročním oběhu vcházely jeho city. „Toto jsi myslel ty, toto jsi cítil ty.“ A je mu nyní tak, jako by mu bytosti vyšších hierarchií nesly vstříc jeho myšlenky a city. Tyto bytosti na ně pohlížely tak, jak jsem to naznačil. Nyní mu září vstříc jeho rozum, září mu vstříc jeho cítění. Tak jako zde svítí na pozemský život Slunce od rána do večera, jako zachází a nastává noc, tak nám září vstříc naše moudrost jako den, když

projdeme branou smrti, tak se ztemňují a hasnou duchovní světla kolem nás a nastává noc nahromaděnými bláhovostmi. Co je zde na Zemi den a noc, to jsou kolem nás – když projdeme branou smrti – výsledky našich moudrostí a hloupostí. A co zde na této zeměkouli člověk prožívá jako jaro a léto, podzim a zimu v oběhu roku, jako změny tepelného stavu, změny ostatního sebecítění, to po průchodu branou smrti prožívá také jako jakýsi druh oběhu, který ovšem trvá podstatně déle. Svě dobré city, své sympatie pro dobro prožívá jako hřejivé, jako podporující život, to znamená podporující jeho duchovní já; a jako mrazivé prožívá své sympatie ke zlu, k nemorálnosti. Tak jako zde na Zemi prožíváme letní teplo a zimní chlad, tak žijeme po smrti zahřívání svým dobrým cítěním a mrazení svým špatným cítěním; a těmito duchovními ročními dobami a duchovními denními dobami pronášíme účinky své vůle. Když projdeme branou smrti, jsme nejprve účinkem své mravnosti na Zemi. A nacházíme se v okolí, které je prostoupeno našimi hloupostmi a moudrostmi, našimi sympatiemi a antipatiemi pro dobro.

Tak tedy můžeme říci: Jako máme zde na Zemi kolem sebe letní vzduch, teplý a životu prospívající, jako máme kolem sebe mrazivý zimní vzduch, tak máme po smrti kolem sebe jak duchovně-duševní atmosféru, která je hřejivá a život podporující, pokud je připravena našimi dobrými city, tak i atmosféru mrazivou, pokud je připravena našimi špatnými city. Zde na Zemi je letní a zimní teplota alespoň v určitých oblastech společná. V době po smrti má každý svou vlastní atmosféru, kterou si vytváří sám. A to jsou právě ty nejvýznamnější zážitky po smrti, moji milí přátelé, že jeden je vedle druhého chvějící se zimou, zatímco druhý je v životodárném teple.

To jsou zkušenosti, které lze učinit po smrti. A ke zkušenostem, které je možné získat v duševním světě, jak jsem jej popsal ve své „Theosofii“, patří hlavně to, že ti lidé, kteří vyvíjeli zde na Zemi zlé city, musí své zlé zkušenosti vyvíjet pohlížejíc na ty, kteří vyvíjeli city dobré.

Můžeme tedy říci: Všechno, co zůstává v nitru člověka zprvu skryto, se odhalí po průchodu branou smrti. I spánek teď nabývá kosmický význam, i život v zimě získává kosmický smysl. Každou noc spíme, abychom si připravili světlo, ve kterém musíme žít po smrti. Prožíváme zkušenosti zimy, abychom si připravili tepelné poměry duchovně-duševního druhu, do kterých vstoupíme po smrti. A do toho, co si sami sobě připravíme jako atmosféru duchovního světa, do toho vnášíme účinky svých činů.

Zde na Zemi žijeme svým fyzickým tělem jako pozemsky těžké bytosti. Žijeme svým dýcháním ve vzdušném okruhu a nad ním vidíme hvězdy. Když projdeme branou smrti ven do duchovně-duševního světa, jsme odtrženi od Země; jsme jaksí mimo hvězdy, díváme se na hvězdy zezadu, pohlížíme nazpět k hvězdnému světu. Nestojíme na půdě Země, svou bytostí jsme ve světových myšlenkách a ve světových silách. Žijeme v atmosféře, kterou jsme si sami duchovně-duševně připravili tak, jak jsem to popsal. Pohlížíme nazpět ke hvězdám; nevidíme jejich třpyt, nýbrž vidíme hierarchie, duchovní bytosti, které mají ve fyzických hvězdách pouze svůj věrný obraz.

Tak se může člověk zde na Zemi stále víc a více učit, jaký bude jeho život, když projde branou smrti. Jsou lidé, kteří říkají: K čemu to všechno potřebuji vědět? Po smrti to stejně uvidím! Jenže, milí přátelé, to je asi takové, jako kdyby člověk pochyboval o ceně svého zraku; neboť člověk v průběhu vývoje Země stále více vstupuje do života, ve kterém si spoluprožívání toho, co jsem popisoval, musí pro dobu po smrti získat tím, že to nejprve pojme v myšlenkách zde na Zemi. Vylučovat na Zemi vědění o duchovních světech znamená oslepovat se duchovně-duševně pro

život po smrti. A pokud zde na tomto světě člověk pohrdá věděním o duchovním světě, pak po projití branou smrti vstupuje do duchovního světa prostě jako mrzák, neboť lidstvo se vyvíjí ve svobodě. To by si mělo lidstvo stále více ujasňovat a z toho by mu měla být stále zřejmější nutnost vědění o duchovním světě.

III.

Vztah hvězdného světa k člověku

3. prosince 1922

Milí přátelé!

V těchto úvahách bych chtěl učinit co nejvíce pochopitelnější to, jak člověk patří svou podstatou nejen zemskému světu, pozemskému životu, ale i životu kosmickému, životu hvězdného světa. Mnohé, co je třeba v tomto směru říci, jsem už naznačil. Aby nenastalo nedorozumění, chtěl bych před dalšími úvahami předeslat následující poznámku. Jestliže mluvíme o souvislosti člověka se světem hvězd, bude nám asi namítáno, že se kloníme k diletantské astrologii, dnes hojně pěstované. Ale to, co zde v tomto ohledu přednášíme, je třeba správně pochopit, a potom vystoupí onen veliký rozdíl mezi tím, co je míněno zde, a všemi diletantismy, které se dnes tak často objevují v návaznosti na dávné astrologické tradice.

My říkáme, že člověk mezi narozením a smrtí je bytostí, která souvisí se Zemí a jejím děním. Co tím míníme? Míníme tím to, že člověk mezi narozením a smrtí žije svůj život tak, že nejprve jako potravu přijímá do své soustavy výměny látek látku zemské a zpracovává je ve svém organismu; že svým dýcháním a procesy, které v nitru navazují na dýchání, je v určitém vztahu se Zemí, to je se vzdušným okruhem Země. Dále pak mluvíme o tom, že člověk svými smysly vnímá zevní věci světa, a dokonce vnímá odlesk čehosi mimozemského, který je ostatně mnohem pozemštější, než si obvykle myslíme. Takže vcelku se dá říci, že člověk do sebe přijímá svými smysly, svou rytmickou soustavou a svou soustavou výměny látek pozemské bytí a že má v sobě pokračování těch dějů, které jsou podněcovány pozemským bytím a jeho ději.

Ale právě tak v člověku existuje pokračování dějů kosmických, mimozemských. Jenže si je nesmíme představovat tak, že když mluvíme o vlivu řekněme planety Měsíce, Venuše nebo Marsu na člověka, že je z těchto planet sesíláno dolů nějaké záření, které člověka proniká. Řekne-li se například, že člověk podléhá měsíčnímu vlivu, musí se to chápat obdobně jako když se řekne, že člověk podléhá vlivu látek zemských.

Když jde člověk kolem jabloně, utrhne si jablko a sní je, můžeme říci, že jabloň má vliv na člověka; nebudeme si to ale představovat nijak přímočaře, že by snad jabloň vyslala své paprsky k člověku. Nebo když jde člověk dejme tomu kolem pastviny a vidí tam vola a za týden jí maso z tohoto vola, tak si také nikdo nebude přímo představovat, že vůl vykonal vliv na člověka. Tak si nesmíme přímočaře představovat ani to, co je třeba říci o vlivu hvězdného světa na člověka. Vztah hvězdného světa k člověku a člověka k hvězdnému světu je právě tak reálný, jako vztah člověka k volu, kolem kterého člověk jde a jehož maso potom jí.

Dnes tedy budeme hovořit o určitých vztazích, které jsou mezi člověkem a světem jak zemského bytí, tak bytí mimozemského. Obrátíme-li ještě jednou pohled na to, jak člověk žije ve střídajících se stavech bdění a spánku, musíme si nejprve ujasnit, že v bdělém stavu má člověk především vztah k pozemským substancím a pozemským silám. Po čas bdění vnímá člověk svými smysly. Ve spánku svými smysly nevnímá. Člověk jí a pije také zpravidla jen za dne, ačkoli mnozí by v tom

chtěli pokračovat i ve spánku. Jen proces dýchání a proces s tím související, krevní oběh, to jsou takové procesy – jako procesy rytmické vůbec – které se v člověku odehrávají za bdění i ve spánku. Přesto však se od sebe navzájem liší. Později se ještě zmíním o tom, jaký rozdíl je např. mezi dýcháním při bdění a dýcháním ve spánku. Prozatím nebudeme konstatovat nic nového, ale budeme se držet věcí, které každý zná; a sice toho, že člověk má svými smysly a svou látkovou výměnou při bdění vztah k zevnímu světu.

Vyjděme tedy nejprve od toho, že člověk v bdělém stavu přijímá z vnějšího světa potravu. V bdělém stavu také v člověku pod vlivem zpracování potravy nastupuje určitá vnitřní činnost. Ale nesmíme pustit ze zřetele to, že zatímco v člověku probíhá tato vnitřní činnost, činnost fyzická i éterná, je jak fyzický, tak i éterný organismus člověka proniknut bytostí „já“ a jeho astrálním tělem.

Je tomu i tak, že při bdění se bytost „já“ a astrální tělo člověka úplně zmocní toho, co se děje ve fyzickém a éterném těle ve spojení s výživou. Co se zde však děje pod vlivem bytosti „já“ a astrálního člověka, to se neděje ve spánku. Během spánku je na fyzickém a éterném těle člověka vykonávána činnost, která nyní nevychází ze Země, ale z kosmického okruhu Země, z hvězdného světa.

Co nyní řeknu, není opět myšleno obrazně, ale má to reálný smysl: Ve dne člověk jí substance pozemských látek a v noci do sebe přijímá to, co mu dávají hvězdy a děje s nimi související. Tedy tím, že člověk bdí, je jistou měrou vázán k Zemi; když ale spí, je jaksi od Země odnímán, a odehrávají se v něm, smím-li tak říci, nebeské děje, a sice nebeské děje ve fyzickém a éterném těle.

Materialistické poznání se domnívá, že když člověk usne, jsou v něm činné pouze vlastní síly přijatých látek; ve skutečnosti však, ať člověk přijme ty nebo ony látky, jsou v něm ve spánku zpracovávány silami z okolí Země – kosmickými silami. Dejme tomu, že do sebe přijmeme bílkovinu. Tato bílkovina je k Zemi poutána jen tím, že jsme v bdělém stavu proniknuti jako lidé svou duševností a duchovností, čili svou bytostí astrální a bytostí „já“. Během spánku na tuto bílkovinu působí celý planetární svět od Měsíce až po Saturn, a působí na ni i svět stálic. A chemik, který by chtěl v člověku ve spánku zkoumat jeho vnitřní procesy, by musel znát nejen pozemskou chemii, nýbrž musel by znát i chemii duchovní, neboť ve spánku se odehrávají jiné děje, než při denním bdění.

Právě tak je tomu s bytostí „já“ a s astrální bytostí člověka, které jsou ve spánku odděleny od fyzického a éterného těla. Ty sice nejsou bezprostředně ve vztahu k hvězdnému světu, jsou však ve vztahu k těm bytostem, jejichž fyzickým obrazem je Slunce, Měsíc a hvězdy, tedy k bytostem vyšších hierarchií. Mohli bychom tedy říci: Spící člověk je dvojí podstaty – jeho „já“ a tělo astrální, nebo-li jeho duch a jeho duše, jsou oddány duchovním bytostem vyšších hierarchií a jeho fyzické a éterné tělo je oddáno fyzickému odlesku, fyzickému obrazu, kosmicko-fyzickému obrazu těchto vyšších bytostí. A člověk, cítící se pozemskou bytostí, se vlivem intelektualismu vlastně stále víc a více stává materialistickým šosákem. Téměř stejně dobře, jako je novější doba nazývána dobou intelektuálního vědeckého pokroku, by se mohla nazývat dobou pokroku šosáctví, materialistického šosáctví. Neboť člověk si ani neuvědomuje, že je závislý na něčem jiném, než na pozemských smyslových dojmech, na rytmických dějích, které jsou v něm vyvolávány pozemskými ději, na pochodech látkové výměny, které jsou v něm rovněž podněcovány pozemskostí. Proto si člověk není vědom, jaké má vlastně postavení ve vesmíru. A toto postavení ve vesmíru je něčím nesmírně složitým. Jakmile – mohl bych říci – odhalíme závoj,

který stále halí člověka tak, že vidí pouze smyslový svět a ne jeho duchovní pozadí, jakmile jej odhalíme, stane se život mimořádně složitou skutečností.

Především se ukáže, že na člověka mají vliv nejen ony bytosti a jejich fyzický odlesk, hvězdy, které lze nyní bezprostředně pozorovat, nýbrž že v samotném pozemském bytí existují nadsmyslové bytosti, spřízněné s hvězdnými bytostmi, které však do jisté míry svá sídla založily v pozemské oblasti.

Jistě víte, milí přátelé, že starozákonní národ uctíval Jahveho. Toto uctívání platilo skutečné bytosti. Tato bytost souvisí s tím, co se ve fyzickém světě zjevuje jako Měsíc. Je to ovšem řečeno více méně obrazně, ale současně reálně, že tato bytost Jahve má své sídlo v Měsíci. A vše, co k této bytosti Jahve patří, souvisí s měsíčním bytím.

Ale jsou bytosti, které při oddělení Měsíce od Země pohrdly tím, smím-li se tak vyjádřit, vykonat cestu na Měsíc spolu s bytostmi Jahve, a které tak zůstaly v pozemské oblasti. Když tedy pohlížíme na Měsíc, můžeme tušit řádné bytosti Jahve. Můžeme říci: Je to vnější fyzický odlesk všeho toho, co se oprávněně podílí na světovém řádu jako bytost Jahve.

Ale jestliže poznáme, co se odehrává pod povrchem Země, jak v pevné zemi, tak ve vodním živlu, poznáme bytosti, které jaksí pohrdly tím, založit své sídlo na Měsíci a které neoprávněně založily své sídlo na Zemi.

Bytosti, které bych nazval měsíčními, mají své pomocníky. Tito pomocníci patří k Merkuru a Venuši právě tak, jako měsíční bytosti patří k Měsíci. Takže bytosti Měsíce, Venuše a Merkuru tvoří jakousi trojnost. Oprávněné bytosti tohoto druhu ve vesmíru patří právě k těmto hvězdám. Ale jak v zemském živlu, tak i ve vodním živlu Země se nacházejí bytosti, které plně patří do stejné kategorie, avšak, řekl bych, do jiné doby, které nešly spolu, když se pozemské stalo skrze Měsíc, Venuši atd. kosmické.

Tyto bytosti mají na spícího člověka právě takový vliv, jako samotné kosmické bytosti; jejich vliv je však neblahý. Můžeme jej charakterizovat asi takto: Když člověk usne a nachází se ve stavu spánku mezi usnutím a procitnutím, tu k němu přistupují tyto neoprávněné bytosti Měsíce, Venuše a Merkuru a kladou si za úkol říkat mu, namlouvat mu (to vše se ovšem odehrává mezi usnutím a procitnutím v nevědomém stavu), že zlo je dobré a dobro zlé.

To, co poskytuje iniciace, je, moji milí přátelé, otřásající, hrozně bolestné, protože za prahem obyčejného vědomí poznáváme věci, které pro člověka v žádném případě nejsou bez nebezpečí. Ve vnějším materialisticky orientovaném životě si lidé nedovedou představit, jakým věcem je člověk vystaven mezi usnutím a probuzením. Je skutečně vystaven vlivu těchto bytostí, které mu ve spánku namlouvají, že dobro je zlé a zlo dobré. Neboť pozemský mravní řád je vlastně vázán na lidské éterné tělo, a člověk tak vlastně ve spánku spolu s ním zanechává své mravní vymoženosti na loži. Do stavu spánku nejprve nepřechází vyzbrojen svými mravními kvalitami.

Přírodní věda se často dotýká těch věcí, které musí nezbytně vykládat duchovní věda. Snad jste nedávno v novinách četli zajímavé sdělení, které bylo statisticky zjištěno a plně se zakládá na pravdě. Psalo se tam, že zločinci ve vězeních mají vlastně nejzdravější spánek; jsou-li pravými, zatvrzelými zločinci, nejsou vůbec za spánku trýzněni zlými sny a podobně. Ty se u nich totiž znovu vynoří teprve tehdy, když se vrací do svého éterného těla, v němž jsou mravní zásady. Právě tomu, kdo se snaží být mravní, tomu se může mnohem snadněji přihodit, že vlivem mravního uzpůsobení svého éterného těla přijímá ve spánku také něco do svého astrálního těla a je pak trýzněn sny i při poměrně nepatrné nemorálnosti. Ale v každém případě

je tomu tak, že to, co si člověk získá v pozemském životě jako mravní uzpůsobení, to s sebou do spánku nebere vůbec, nebo jen zcela nepatrně, že je ale ve spánku vystaven vlivu těch bytostí, o nichž jsem právě mluvil.

Tyto bytosti jsou totožné s těmi, které jinak počítám do kategorie bytostí ahrimanských. Jejich úkolem je udržovat člověka pokud možno na Zemi. Z líčení v mé „Tajné vědě“ víte, že Země se jednou rozplyne a přejde do jupiterského stavu. To chtějí tyto bytosti překazit. Chtějí zabránit zejména tomu, aby se člověk se Zemí pravidelně vyvíjel až do konce a potom normálním způsobem rostl dále do stavu jupiterského. Chtějí Zemi v jejím životě konzervovat, chtějí ji udržet a člověka pro ni zachovat. Proto se tyto bytosti velmi intenzivně neustále namáhají udělat následující. Pohledte – to jsou děje za kulisami života, které se jako reálné události skutečně dějí od té doby, co je na Zemi lidské pokolení. Člověk přechází do stavu spánku ve své bytosti „já“ a ve své bytosti astrální. Tyto neoprávněně na Zemi přebývajících bytostí Měsíce, Venuše a Merkuru se nyní pokaždé ve stavu spánku pokoušejí dát lidem éterné tělo z pozemského éteru. Téměř nikdy se jim to vlastně nedaří. V ojedinělých případech, o nichž promluví někdy později, se jim to podařilo; avšak téměř nikdy se jim to nepodaří. Ale ony se nevzdávají, neboť se jim vždycky znovu zdá možné, že by se jim mohlo podařit proniknout, obklopit éterné tělo člověka, které ve spánku zanechal na loži, éterným tělem ze zemského éteru. To by tyto bytosti chtěly.

Kdyby se této ahrimanské bytosti skutečně podařilo, aby do člověka postupně za opakovaného spánku vpravila celé éterné tělo, mohl by se člověk po smrti, když je ve svém éterném těle, v tomto těle uchovat. Jinak se éterné tělo v několika málo dnech rozplyne. Ale takto by se v něm člověk mohl uchovat, a postupně by vzniklo éterné lidské pokolení. Právě o to je z této druhé strany duchovního světa usilováno. Tím by potom mohla být Země konzervovaná. Skutečně máme v pevném a vodním složení Země takovýto zástup bytostí, které by postupně až do konce Země rády učinily z lidstva samé přízraky, éterné přízraky, takže by nemohlo být dosaženo normálního cíle zemského vývoje. V noci tyto bytosti nijak neztrácí svoji odvalu. Stále znovu a znovu věří, že by se jim mohl jejich pokus podařit.

Musíme si však, milí přátelé, ujasnit, že my lidé sice máme obstojný rozum, který zvláště v dnešní době vrcholícího šosáctví dosáhl povážlivé výše, takže se tedy člověk může chlubit jistým rozumem, že však tento rozum ani zdaleka nestačí na rozum těchto mnohem vyšších bytostí, které usilují o to, co vám říkám. Člověk by proto neměl říkat, že tyto bytosti musí být hrozně hloupé. Ne, ty hloupé rozhodně nejsou. Když působí na spícího člověka, nepřestávají věřit, že by se jim přece jen před koncem Země mohlo podařit zabránit velké části lidského pokolení v dosažení jeho budoucího určení, které souvisí s jupiterským vtělením Země.

Kdo však poněkud vidí za kulisy smyslového bytí, zjistí, že se přesto tyto bytosti někdy stávají zklamanými, že ztrácejí odvahu. A tato zklamání neprožívají v noci, ale ve dne. Toto prožívání jejich zklamání můžeme vidět při setkání s těmito ahrimanskými bytostmi např. v nemocnicích. Neboť nemoci, které nás postihují, nás ze své strany vybízí, abychom za všech okolností učinili všechno, abychom se vyléčili. Ale na druhé straně se musíme otázat: Jak se z temného lůna přírodního bytí vynořují chorobné stavy člověka?

Nemoci, které nepřicházejí skrze zevní vlivy, ale vynořují se z nitra člověka, souvisejí právě s tím, že ahrimanské bytosti u některého člověka už skoro dosáhly toho, že přijímá éterné tělo mimo své obyčejné tělo éterné. Tito lidé, kteří při probuzení již vnášejí éternou tělesnou zákonitost do svého fyzického těla a do svého obyčejného těla éterného, do sebe vnášejí příčiny nemoci. Těmito příčinami nemoci se chrání oprávněné bytosti Venuše, Merkuru a Měsíce proti škodlivému vlivu bytostí

neoprávněných. Kdyby dokonce člověk někdy tak či onak neonemocněl, podlehl by nebezpečí, o němž jsem teď mluvil. Jeho tělo podlehne nějaké nemoci proto, aby jaksi mohl vypočítat to, smím-li použít tohoto výrazu, co přijal ahrimanským vlivem jako neoprávněné éterné děje.

A další reakcí, která je vyvolána, aby člověk nepropadl tomuto ahrimanskému vlivu, je možnost omylu. Třetí je sobectví. Člověk by neměl být nemocný, neměl by propadat omylu, neměl by být sobeckým v přehnaném smyslu. Sobectví je samo o sobě zase pevným držením se člověka v řádném vývoji Země, oproti vytržení lidské bytosti ahrimanskými bytostmi.

To je jeden druh bytostí, které objevíme za kulisami obyčejného smyslového života. Jiný druh bytostí si můžeme představit tak, že víme, že na člověka mají z kosmu vliv nejen Měsíc, Venuše a Merkur, ale za Sluncem také Mars, Jupiter a Saturn.

Z přednášek, které jsem zde konal v tak zvaném francouzském kurzu víte, že Měsíc je především fyzickým odleskem těch bytostí, které člověka uvádějí do fyzického světa. Saturn je fyzickým odleskem oněch bytostí, které člověka zase z fyzického pozemského světa vynášejí ven. Měsíc snáší člověka dolů na Zem, Saturn jej zase nejprve vynáší do světových dálek a z nich potom do duchovního světa. Jako má měsíční božstvo Jahve za pomocníky bytosti Venuše a Merkuru, tak má Saturn za své pomocníky při vynášení lidské bytosti do světových dálek a do duchovního světa bytosti Jupiteru a Marsu. To jsou opět vlivy, které na člověka působí opačným způsobem, než vlivy spřízněné s bytostí Měsíce.

Celá věc se má tak, že až do našeho 17., 18. roku nás především ovlivňuje Měsíc, Venuše a Merkur. Později, když překročíme 20., 21. rok života, převládá vliv Marsu, Jupiteru a Saturnu, který ovšem teprve později vzroste tak, aby nás vyvedl z pozemského bytí do duchovního světa. Vnitřní konstituce člověka je skutečně závislá na tomto – řekl bych – přechodu od vnitřních planet k planetám vnějším.

Například až do svého 17., 18. roku jsme závislí především na velkém krevním oběhu, který probíhá celým tělem. Později jsme více závislí na malém krevním oběhu. Těmto věcem se však budeme věnovat později. Nyní nás bude zajímat, že právě tak, jako mají neoprávněné bytosti Měsíce, Venuše a Merkuru svá sídla v pevných a tekutých složkách Země, tak mají i neoprávněné bytosti Marsu, Jupiteru a Saturnu své životní podmínky, obrazně řečeno – svá sídla, v teple a ve vzduchu, který obklopuje Zemi. A tyto bytosti mají rovněž na člověka velký vliv po čas jeho spánku. Ale jejich vliv jde zcela opačným směrem. Tyto bytosti by chtěly z člověka učinit mravní automat, smím-li se tak vyjádřit, a to tak, aby člověk v bdělém stavu vůbec nenaslouchal svým instinktům, pudům, řeči své krve; aby to všechno zamíтал a naslouchal jen vnuknutím právě těchto neoprávněných bytostí Marsu, Jupiteru a Saturnu a stal se tak mravním automatem bez naděje na svobodu. To chtějí tyto bytosti. A jejich vliv je také silný, mimořádně silný.

Jsou to ony, které by chtěly člověka každou noc jaksi přimět k tomu, aby do sebe přijal vliv hvězdného světa a nevrátil se již k přijímání vlivu světa pozemského. Chtěly by člověka úplně vyzvednout z pozemského bytí. Chtějí – a chtěly to ostatně už od počátku vzniku lidského rodu na Zemi – aby člověk Zemi pohrdal, aby na Zemi, na které jedině může člověk procitnout ke svobodě, ke svobodě nikdy neprocitl, ale aby zůstal mravním automatem, jakým byl v předešlé metamorfóze vývoje Země, za měsíčního bytí na Zemi.

Mohl bych říci, že člověk vlastně stojí mezi těmito dvěma bitevními tábory, z nichž jeden leží v živlu tepla a vzduchu, a druhý v živlu zemském a vodním; stojí uprostřed mezi těmito dvěma proti sobě bojujícími kosmickými bitevními tábory. To, čím je člověk ve svém fyzickém těle, to mu zahaluje skutečnost, že se v kosmu bojuje strašlivý boj o jeho bytost.

A k tomuto vědění, které se ho týká, musí dnes člověk dozrát vědomě, neboť on je vlastně právě tím člověkem, o kterého usilují síly duchovního světa. Je důležité, aby si dnes člověk uvědomil, v čem vlastně jako člověk stojí.

Vzhledem k tomu, co bude lidstvo v budoucnosti vědět o duchovnu ležícím za fyzičností, budou mít lidé na Zemi mnohem větší právo nevážit si dnešního temného materialistického poznání než máme my dnes právo říci: „Ach, jak dětinské přírodovědecké poznatky měli ještě Řekové! Vždyť to byly úplné děti, zatímco my jsme dospěli tak daleko!“ Velmi daleko jsme dospěli především v šosáctví; k takové kritice budou mít lidé mnohem větší právo, až budou moci na základě skutečného vědění mluvit o těchto bojích, které se na Zemi vedou o bytost člověka.

Že se však v naší době o těchto věcech musí začít šířit vědění, o tom svědčí různá znamení, milí přátelé. Pro většinu lidí se dnes ještě skrývá v temném šeru života to, co jsem vám dnes vyprávěl o bojích mezi luciferskými a ahrimanskými bytostmi, které se vedou ve vesmíru o bytost člověka. Avšak tyto boje svými údery zasahují do toho, co lidstvo velmi dobře pozoruje, v čem vědomě stojí. A nechceme-li v naší civilizaci upadnout do spánku, musíme umět správně posoudit první vlny, které sem dorážejí z duchovního světa z těch stran, které jsem vylíčil.

Tyto dva bitevní tábory, luciferský v tepelných a vzdušných poměrech Země, a ahrimanský v poměrech zemských a vodních, tyto dva tábory zasahují svými vlnami do našeho kulturního života. Luciferský bojový zástup dnes především infikuje zastaralou teologii. Projevem této luciferské moci v kulturním životě jsou tvrzení, která chtějí z Krista učinit mýtus. Kristus však sestoupil na Zemi skrze mystérium Golgoty jako reálná bytost. To je přirozeně něčím, co je proti veškerým zájmům bytostí, které chtějí udělat z člověka mravní automat, nikoli svobodnou bytost. Proto propagují: vyškrtnout reálnou bytost Krista, Kristus je mýtus! V literatuře 19. století můžete sledovat, jak duchaplně jsou obhajovány hypotézy teologů, jako jsou např. David Friedrich Strauss, Kalthoff atd., nebo jejich zbožných následovníků – těch, kteří po nich papouškují, jako např. B. Arthur Drews. Všude je hlásán názor, že Kristus je mytologická postava, pouhý obraz, který se zmocnil fantazie lidí. Z tohoto válečného tábora sem bude svými údery zasahovat ještě mnohem více! Toto je pouze první vlna, která sem udeřila.

Jiná vlna, která přichází zase z tábora ahrimanského, z toho, který se zdržuje v pevných, zemských poměrech a ve vodních poměrech Země, sem zasahuje úderem opačného názoru: Kristus je zakázán, a uznáván je pouze „prostý muž z Nazaretu“, fyzická osobnost Ježíš. – Je to opět taková teologická specialita.

Přeměna Krista v mýtus je čistě luciferská; proměna toho, který prošel mystériem Golgoty, v pouhého člověka, vybaveného ovšem všemi možnými vlastnostmi, je čistě ahrimanská. Daří se to však špatně, takže je pak třeba stále vyřazovat zprávy a tradice, aby byl sestaven tento „prostý muž z Nazaretu“. Avšak právě v této teologické specialitě se ukazuje zásah ahrimanské vlny do kultury lidstva.

Chceme-li tyto věci správně posoudit, musíme je umět sledovat právě až za kulisy obyčejného pozemského života. Jinak, jestliže se lidstvo neodhodlá obrátit pohled k duchovnímu světu, dokáže takové věci posuzovat stále méně, a pak tyto jevy zachvátí lidstvo v nevědomí. Pro lidstvo však bude stále nebezpečnější oddávat se

nevědomosti. Čistá, jasná rozvaha, vidět to, co je, smysl pro skutečnost, to všechno bude lidstvo stále více potřebovat.

A snad nejsilněji budeme cítit, kam se musí obrátit tato jasná rozvaha, tento smysl pro skutečnost, když budeme vidět, jak se dnes uplatňují tak pozoruhodné jevy, kdy teologie na jedné straně Krista popírá a na druhé straně činí Krista mýtem. Tyto jevy, které se budou stále víc a více šířit, právě ukazují, že lidstvo musí získat jasný, jistý pohled pro duchovní vlivy na fyzický svět, zejména na člověka samého, nemají-li tyto jevy zachvátit člověka k jeho zkáze.

Nuže, milí přátelé, už jsem to jednou řekl i zde: Dva lidé našli kus tvarovaného železa. Jeden z nich řekl: To je dobrá podkova! Okovám s ní svého koně. Druhý řekl: To nejde, to je přece magnet a ten se musí použít k něčemu zcela jinému než k okování koně! Nevidím žádný magnet – namítl ten první – jsi blázen, když říkáš, že tu jsou uvnitř neviditelné síly. Je to dobré jedině pro okování koně!

Asi takoví jsou dnes lidé, kteří nechtějí přijímat věci, podávané z duchovního světa. Chtějí, smím-li se vyjádřit obrazně, okovat koně celým světem, protože v něm nepřipouštějí existenci nadsmyslových sil; chtějí magnetem okovat koně, ne použít magnetické síly, které v něm jsou. Kdysi ovšem byla doba – a není to ani tak dávno – kdy lidé takto tvarované železo používali k okování koně. Dnes to však již nejde.

Tak přijde doba, kdy člověk i v obyčejném sociálním soužití bude potřebovat sdělení z duchovního světa. Na to musíme pamatovat. Potom vejde anthroposofie nejen do rozumu – tam má jen nepatrný význam – ale vejde především do vůle. A to má veliký význam. A na to chceme stále víc a více myslet, moji milí přátelé.

IV.

Život člověka s bytostmi vyšších hierarchií je základem mravnosti člověka na Zemi

15. prosince 1922

Milí přátelé!

Připomeňme si, co jsem vám líčil o životě člověka mezi smrtí a novým zrozením. Dozvěděli jsme se, že tento život člověka především v jeho hlavní době – kolem středu období mezi smrtí a novým zrozením – probíhá tak, že člověk žije ve společenství s bytostmi, které jsou uváděny v mé knize „Tajná věda“ jako bytosti vyšších hierarchií. Tento život s bytostmi vyšších hierarchií je takový, jako je život člověka ve fyzickém těle ve vztahu k bytostem tří přírodních říší. Všechno, co máme v našem pozemském okolí, v podstatě patří ke třem přírodním říším: nerostné, rostlinné, zvířecí, nebo i fyzické říši lidské, kterou v tomto směru můžeme také počítat k říši zvířecí. Člověk má své smysly a prostřednictvím vjemů svých smyslů žije spolu s těmito bytostmi tří přírodních říší.

To, co člověk vyvíjí ve svém citění, pokud se to získává prožíváním okolí, to se mezi zrozením a smrtí nejprve vztahuje rovněž na tyto tři přírodní říše. Právě tak i to, co vychází z jeho vůle jako lidské jednání. Člověk tedy žije mezi narozením a smrtí zapředen do toho, co získává svými smysly z těchto tří přírodních říší.

V době mezi smrtí a novým zrozením člověk žije ve vyšších říších, mezi bytostmi vyšších hierarchií. A toto spolužití s bytostmi vyšších hierarchií je vlastně konáním, neustálou činností. Již jsme hovořili o tom, že se duchovní zárodek fyzického těla vytváří ve spolupráci s těmito bytostmi vyšších hierarchií. Když zde na Zemi vnímáme skutečnosti nebo konáme své činy obklopeni třemi přírodními říšemi, cítíme se vně druhých bytostí. Mezi smrtí a novým zrozením však existuje stav, skrze který se nacházíme zcela uvnitř těchto bytostí vyšších hierarchií. Oddáváme se těmto bytostem. To je jeden stav, v němž se nacházíme. Ujasněme si dobře, jaký tento stav je.

Když zde na Zemi – dejme tomu – trháme květinu, pak tuto skutečnost vyjádříme správně, řekneme-li: Trhám květinu. Toto vyjádření by však nebylo správné pro naše soužití s bytostmi vyšších hierarchií. Když tam něco konáme v souvislosti s těmito bytostmi, musíme říci: Koná v nás jiná bytost. Jsme tedy ve stavu, ve kterém musíme označovat činnost, na níž se podílíme, ne jako činnost svoji, ale jako činnost těchto bytostí vyšších hierarchií v nás, neboť máme kosmické vědomí. Stejně jako zde v sobě cítíme plíce, srdce atd., cítíme potom v sobě svět bytostí vyšších hierarchií. Všechno, co se děje, děje se skrze činnost, do které jsme zapředeni také my. Chceme-li však tuto skutečnost označit správně, musíme říci, že nějaká bytost vyšších hierarchií koná něco v nás. Ale to je jen jeden stav. A nemohli bychom být správným způsobem lidmi, kdybychom žili jen v tomto jednom stavu. Tento stav v duchovním světě mezi smrtí a novým zrozením bychom nemohli snášet právě tak, jak bychom nemohli zde na Zemi snášet pouhé vdechování bez vydechování. Tento právě vylíčený stav se musí střídat s druhým. A ten spočívá v tom, že svým kosmickým vědomím odstraníme všechno myšlení a citění o bytostech vyšších

hierarchií, a že také potlačíme všechnu vůli, která v nás tímto způsobem z bytostí vyšších hierarchií působí.

Můžeme tedy říci, že v životě mezi smrtí a novým zrozením jsou takové doby, kdy se cítíme zcela vyplněni, jasně naplněni bytostmi vyšších hierarchií, kdy je cítíme v sobě. Ale je i jiný stav, kdy jsme nejprve utlumili a pak úplně zahladili celé toto vědomí o těchto v nás se zjevujících vyšších bytostech. Potom jsme určitou měrou (použijeme-li teď pozemských výrazů) venku ze svého těla – vše je ovšem duchovní, ale řekněme, že jsme potom ze svého těla venku. Nevíme nic o světě, který v nás žije; avšak v takových stavech přicházíme potom sami k sobě. Nežijeme už v druhých bytostech vyšších hierarchií, žijeme pak sami v sobě. Nikdy bychom v životě mezi smrtí a novým zrozením nezáskali vědomí o sobě samých, kdybychom žili pouze v onom jednom stavu. Právě tak jako zde na Zemi musíme střídat vdech a výdech nebo spánek a bdění, tak musíme být mezi smrtí a novým zrozením v rytmickém střídání mezi vnitřním prožíváním celého světa vyšších hierarchií v nás a stavem, v němž přicházíme sami k sobě.

Veškerý pozemský život je v jistém smyslu následkem, konsekvencí toho, co jsme prožili mezi smrtí a novým zrozením v předzemském bytí. Vzpomeňte si, jak jsem vám vykládal, že i takové vymoženosti lidského pozemského života jako je chůze, mluvení a myšlení, jsou proměnami určitých činností v předzemském životě. Podívejme se dnes více na to, co je duševní.

Co prožíváme v předzemském životě ve spolupráci s bytostmi vyšších hierarchií, to v nás zanechává pro náš pozemský život jakési dědictví, slabý stín tohoto soužití s bytostmi vyšších hierarchií. Kdybychom mezi smrtí a novým zrozením tento společný život s bytostmi vyšších hierarchií neměli, nemohli bychom zde na Zemi rozvíjet sílu lásky. Neboť to, co zde na Zemi rozvíjíme jako sílu lásky, je ovšem jen slabý odlesk, stín společného života s duchovními bytostmi vyšších hierarchií mezi smrtí a novým zrozením; přesto však je to ale odlesk, stín onoho soužití. To, že zde na Zemi můžeme rozvíjet lásku k lidem, že zde na Zemi můžeme rozvíjet porozumění pro druhého člověka, to pochází odtud, že mezi smrtí a novým zrozením smíme žít s bytostmi vyšších hierarchií.

Pomocí duchovně-vědeckého nazírání můžeme dobře vidět, jak lidé, kteří si v dřívějších pozemských životech získali jen nepatrný dar (hned budeme hovořit o tom, jak si tento dar získáme), aby po smrti ve vhodné době správně žili společně s bytostmi vyšších hierarchií, zcela oddáni v určitých stavech těmto bytostem, jak tito lidé zde na Zemi vyvíjejí pouze nepatrnou sílu lásky, hlavně všeobecné lásky k lidem, která se projevuje pochopením pro druhé lidi. Můžeme říci, že si mezi bohy v předzemském bytí osvojujeme dar všímát si jiných lidí, pozorně sledovat, jak cítí, myslí, s vnitřní účastí chápat, jací jsou. A kdybychom neměli zmíněný styk s bohy, nikdy bychom nemohli na Zemi vyvinout ono nahlížení do druhého člověka, které jediné vlastně umožňuje pozemský život. Když v této souvislosti mluvím o lásce, zejména o všeobecné lásce k lidem, mám na mysli lásku v konkrétním významu, jak jsem ji právě vylíčil – ve významu skutečně vřelého porozumění pro druhého člověka. A jestliže ke všeobecné lásce k lidem přibereme toto porozumění pro druhé lidi, pak je tím současně dáno všechno, čím je lidská mravnost. Neboť pokud není pozemská lidská mravnost pouhou frází, krásnými řečmi nebo předsevzetími, která se neuskutečňují a podobně, pak spočívá na zájmu, který má jeden člověk o druhého, na možnosti pohlížet ze sebe do druhého člověka.

Kdo dovede chápat lidi, ten z tohoto porozumění pro lidi přijme právě sociálně-mravní podněty. Můžeme také říci, že všechn mravní život v pozemském bytí získal člověk v předzemském bytí tak, že mu ze společného soužití s bohy

zůstala snaha vytvořit takové soužití alespoň v duši také na Zemi. A vytváření takového soužití, kdy jeden člověk spolu s druhým vykonává pozemské úkoly, pozemské poslání, jedině to ve skutečnosti vede k mravnímu životu na Zemi. Vidíme tedy, že láska a působení lásky, mravnost, jsou skutečně následkem, důsledkem toho, co člověk duchovně prožíval v předzemském životě.

Pozorujme nyní onen druhý stav, kdy člověk své vědomí pro společný život s bytostmi vyšších hierarchií utlumil, kdy jako v pozemském spánku mlčí dojmy z okolí, kdy mlčí i toto soužití s bytostmi vyšších hierarchií, kdy tedy člověk mezi smrtí a novým zrozením přichází sám k sobě. I tento stav má důsledek, dozvuk, dědictví zde v pozemském životě. A tím je, milí přátelé, síla vzpomínky, síla paměti.

Možnost, že máme v určité době zážitky, a že potom po nějaké době můžeme z hlubin naší lidské bytosti vynést něco, co do našeho vědomí přináší obrazy těchto zážitků, tedy síla paměti, kterou v pozemském životě tolik potřebujeme, ta je slabým odleskem, stínem našeho samostatného života v duchovním světě. Kdybychom mezi smrtí a novým zrozením nemohli jaksi vyjít z bytosti světa a žít zcela sami se sebou, mohli bychom pak žít zde na Zemi jen v okamžiku, nikoli v celé své pozemské minulosti až do doby několika let po narození.

Když zde na Zemi spíme, je naše fyzické a éterné tělo na loži; naše astrální tělo a „já“ jsou mimo ně a pak mohou – ovšem nevědomě – spoluprožívat to, co je v duchovně-duševním okolí člověka. Člověk mezi usnutím a procitnutím nemá vědomí. Že má v této době zážitky, to jsem vám už vylíčil. Vylíčil jsem vám i jednotlivé zážitky; ty však nevstupují do vědomí. Tak tomu v pozemském životě musí být. Proč? Nuže, milí přátelé, kdybychom totiž prožívali od usnutí do probuzení to, co prožíváme v našem „já“ a v našem astrálním těle tak silně, že bychom to mohli přivést k vědomí, potom bychom pokaždé, když se probudíme, vtiskovali to, co jsme ve spánku prožili, také do fyzického a éterného těla a pokaždé bychom tak chtěli své fyzické a éterné tělo učinit úplně jiné. Kdo zná to, co se mezi usnutím a probuzením prožívá, ten se musí naučit velkému odříkání. Musí si totiž umět říci: Vzdávám se toho, chci vtiskovat do fyzického a éterného těla to, co prožívám mezi usnutím a procitnutím svým „já“ a svým astrálním tělem, neboť tato těla to v době pozemského života nesnesou.

Leckdy by se dalo o těchto věcech mluvit groteskně a pak to vypadá skoro komicky; tyto věci jsou ale míněny velmi vážně. Člověk skutečně prožívá, jak jsem zde jednou líčil, vlastně obrazy vesmíru. Tak vzniká pokušení, aby si za spánku pokaždé nasadil jinou tvář. Kdyby do vědomí člověka vstupovalo to, co si neuvědomuje, pak by chtěl neustále měnit svůj obličej, protože tento obličej, který má, mu neustále připomíná dřívější pozemské životy, jeho hříchy v dřívějších pozemských životech. Ráno před probuzením je v člověku skutečně silné nutkání, udělat s fyzickým tělem něco takového, jako když si oblékáme šaty. Kdo o tom ví, musí se toho vědomě zříci, protože jinak by se dostal do naprostého zmatku; neustále by chtěl celý svůj organismus měnit, zvláště když tento organismus není v nějakém směru úplně zdravý a podobně.

Ale když jsme v životě mezi smrtí a novým zrozením, jsou naše zážitky tak vědomé, že toto vědomí vede k vytváření našeho příštího fyzického těla. Kdyby to zcela záleželo jen na nás samotných, potom bychom toto fyzické tělo neutvářeli podle karmy. Ale my je utváříme ve spojení s bytostmi vyšších hierarchií, které bdí nad naší karmou. A tak dostáváme například takové oči, takový nos atd., které bychom si asi sotva sami sobě dali; v určitých okamžicích mezi smrtí a novým zrozením jsme totiž neobyčejně sobečtí a to právě tehdy, když vědomí souvislosti

s bytostmi vyšších hierarchií utlumíme. Neboť potom vše prožíváme tak silně, že ze sil tohoto prožívání může být utvořeno fyzické tělo. A také je tvoříme. Je to tedy mnohem intenzivnější prožívání, je to život, který má v sobě zárodek tvoření. A právě proto, že je toto všechno v pozemském životě úplně oslabeno, prožívá se to zčásti jako pozemská láska, a zčásti jako vzpomínka, schopnost vzpomínání, jako paměť.

Na této paměti zde na Zemi závisí to, že se správně cítíme ve svém „já“. Kdybychom žili pouze v přítomnosti a neměli žádnou vzpomínku, nemělo by naše „já“ vnitřní souvislost. Vůbec bychom se necítili v patřičném „já“, jak jsem to již častěji vylíčil. Ale současně vidíte, že tato vzpomínka vzniká jako pozemská stínová schopnost tím, že v duchovním světě v předzemském životě existuje mohutná schopnost. Je to schopnost, kterou, řekl bych, dostáváme podle pokynů bytostí vyšších hierarchií, když s nimi žijeme v druhém stavu, schopnost, abychom podle návodů těchto vyšších hierarchií připravovali svoje tělo, když přijdeme k sobě samým.

Tuto utvářející sílu, která působí v našem těle jako síla tvořivá a která svými dozvuky působí ještě v dítěti v prvních letech života, dokud nemá vědomí vedoucí k paměti, tuto větší sílu vidíme, jak ještě vchází do sil růstu. Pak se od těchto větších sil určitou měrou odděluje něco, co je jemnější, řidší, a to je lidská schopnost vzpomínání – paměť.

S touto pamětí zase souvisí to, že člověk také na Zemi žije především sám se sebou. Tato paměť ale také velmi silně souvisí s tím, co je na jedné straně lidské sobectví, a na straně druhé lidská svoboda.

Svoboda se zrodí u člověka, který správně prožívá dozvuky toho, co se v předzemském životě musí prožívat jako určitý rytmus: cítit se s bytostmi vyšších hierarchií, pak z tohoto cítění vyjít, opět do něj přijít atd. Zde na Zemi se to vyžívá vedle sebe ne jako rytmus, ale jako dvě vzájemně nezávislé schopnosti člověka: schopnost k lásce a schopnost paměti. Ale člověku může z tohoto rytmu v předzemském životě zůstat jisté dědictví. Potom k sobě budou mít paměť a láska navzájem správný poměr i v pozemském životě. Člověk bude moci na jedné straně rozvíjet porozumění, láskyplné porozumění pro jiné lidi, a do svého vzpomínacího myšlení bude moci přijímat to, co mu ze soužití s jinými lidmi může sloužit k jeho vlastnímu zdokonalení, k vlastnímu zpevnění jeho bytosti.

Takový správný poměr z onoho nutného rytmu v předzemském bytí může zůstat, ale může být i porušen tak, že se člověk například stále zaměřuje na to, co sám prožil. Je to zejména tehdy, když se člověk málo zajímá o to, co prožívají lidé mimo něho, když nedovede nahlížet do jiných myslí, když se především zajímá jen o to, co se pozvolna hromadí v jeho vlastních vzpomínkách, v jeho vlastní paměti, neboť to zase úzce souvisí s jeho „já“; to zesiluje jeho sobectví.

Tím, že tento člověk zcela určitě nemá mezi smrtí a novým zrozením ten správný poměr, že nemá rytmus, se určitou měrou dostává do nepořádku sám se sebou. A současně když se člověk zajímá pouze o to, co se hromadí v jeho vlastní duševní bytosti, když se zabývá stále jen sám sebou, pak se hromadí, řekl bych, nedostatek talentu vůči prožívání mezi smrtí a novým zrozením. Tímto zájmem jen o sebe sama se člověk v určitém směru uzavírá vůči společnému životu s bytostmi vyšších hierarchií. Ale ten, kdo má správný poměr mezi láskou a pamětí, ten místo pouhého sobeckého pohlížení do sebe sama vyvíjí i lidský pocit svobody. Tento lidský pocit svobody je v jiném směru rovněž dozvukem onoho vystupování ze společného života s bytostmi vyšších hierarchií mezi smrtí a novým zrozením. Můžeme říci, že cit svobody je zdravým dodatečným prožíváním tohoto vystoupení; sobectví je však chorobným prožíváním tohoto vystoupení. A jako je soužití s bytostmi vyšších

hierarchií mezi smrtí a novým zrozením základem mravnosti člověka na Zemi, tak je vystoupení z tohoto soužití, které je ovšem nutné, současně na Zemi základem nemorálnosti lidí, vzájemného rozcházení se, je základem takového jednání lidí, kdy jednání jednoho člověka ruší jednání druhého atd. – neboť na tom všem přece spočívá veškerá nemorálnost. Vidíme tedy, že člověk musí dbát na to, nakolik má pro vyšší světy určitý význam to, co zde na Zemi může vystupovat jako něco škodlivého. I na Zemi je to tak, milí přátelé, že vdechovaný vzduch je zdravý, zatímco vydechovaný vzduch je nezdravý, dokonce jedovatý, neboť vydechujeme kysličník uhličitý.

Tak je tedy to, co je zde na Zemi základem nemorálnosti, něčím, co je nutné pro naše prožívání v duchovním světě.

Těmito souvislostmi se musíme zabývat z toho důvodu, že z pozemských poměrů se vlastně mravnost a nemorálnost nedají vysvětlit. Kdo se o toto vysvětlení pokouší, setká se s nezdarem, neboť tím, že je člověk morální nebo nemorální, je již duševně spojen s nadsmyslovým světem. A smíme říci: Tím, že anthroposofická duchovní věda naznačeným způsobem obrací lidskou mysl k pozorování tohoto poměru k nadsmyslovému světu, tím vlastně teprve člověku umožňuje, aby získal základ k pozorování mravnosti. Pro běžný způsob pozorování světa, jaký připouští přírodní věda, může mravnost spočívat pouze v přeludech, v iluzích, které vyplývají z přírodních dějů, které se prý také odehrávají v člověku.

Předpokládejte, že by zde na počátku zemského bytí skutečně existovala Kant-Laplaceova světová mlhovina se svými mechanickými silami a mechanickými zákony; předpokládejte, že by se z této vířící mlhoviny na základě lhostejných, neutrálních přírodních zákonů vytvořily říše pozemského bytí, a z toho všeho že by nakonec povstal člověk. Pak by právě byly jeho mravní podněty pouhými sny. Neboť všechno, co člověk nazývá mravním, by zaniklo, až by Země podle mechanických zákonů dospěla ke konci a zanikla tepelnou smrtí. Z takového názoru nemůže nikdy vyplynout zdůvodnění mravního života, chceme-li poctivě připustit poslední důsledky tohoto světového názoru. Ospravedlnění mravnosti vyplyne jedině z toho, že se poukáže – jak to činí anthroposofická duchovní věda – k těm oblastem bytí, kde je mravnost stejně reálná, jako přírodní jevy zde v životě mezi narozením a smrtí. Jako zde rostou a kvetou rostliny, tak se vyvíjejí určité činnosti, když je člověk mezi smrtí a novým zrozením mezi bohy. A tyto činnosti jsou mravností v realitě, jsou skutečností morálního prvku. Tato morálnost je tam reálnou, kdežto na Zemi je pouhým odleskem této reality. Člověk však náleží oběma světům. Když tuto skutečnost správně prohlédáme v duchovně-vědeckém smyslu, potom je morální svět rovněž takovou realitou. Ta se však nikdy nedá poznat z fyzického bytí.

Toto je jedna z nutností, proč si má člověk osvojovat duchovní vědu. Člověk by se svým věděním bez této duchovní vědy nemohl být poctivý, neboť by mravnímu světu nemohl přiznat realitu, protože by nechtěl probádat oblast, k níž realita mravního světa patří. Pochopit takovou větu správným způsobem je nesmírně významné. Ale ještě z jiného směru bych vám chtěl právě dnes zdůraznit, jak dalece je pro člověka nutností toto věděním, získané duchovní vědou. Také zde budeme muset opět pohlédnout na reality jiného světa.

Už když vystoupíme k imaginativnímu poznání, ztratí se nám prostor, jaký je zde na Zemi. Imaginativní poznání totiž člověku umožňuje žít v éterném světě místo ve světě fyzickém, takže místo fyzických věcí člověk vnímá činnosti v éteru – neboť to jsou také činnosti. Když tedy vystoupíme až sem, ztratí se nám trojrozměrný prostor. Pak nemá žádný smysl mluvit o trojrozměrném prostoru, neboť pak žijeme hlavně

v čase. Proto jsem vám zde i v jiných úvahách líčil éterné tělo jako časový organismus. Jako máme zde v prostorovém organismu například hlavu a nohu, a když se píchnete nebo říznete do nohy, pocítíte to v hlavě, stejně jako tedy v tomto prostorovém těle souvisí jeden orgán prostorově s druhým, souvisejí spolu všechny jednotlivosti v časovém těle, které je složeno z dějů všeho toho, co je v hlubších základech naší lidské bytosti mezi narozením a smrtí.

Vzpomeňte si, jak jsem například v přednáškách o pedagogice řekl: Když se v jisté době dětství naučíme uctívat, promění se tato síla uctívání v pozdějším věku v žehnající mírnost vůči druhým lidem. Ten, kdo v dětství nikdy neměl příležitost správně uctívat, nemůže tuto žehnající mírnost v pozdějším věku rozvinout. Tak jako v prostorovém organismu souvisí noha s hlavou, souvisí i mládí se stářím a mohl bych také říci – stáří s mládím. Pro vnější fyzické nazírání plyne svět na jednu stranu – od minulosti k budoucnosti; avšak pro vyšší nazírání existuje i opačný proud – od budoucnosti do minulosti. Do tohoto proudu vcházíme po smrti, když putujeme nazpět. Také v tomto časovém organismu spolu všechno souvisí.

Stejně jako z prostorového organismu nemůžete odstranit určité orgány, které tu musí být, aby byl celý organismus v pořádku, jako například nemůžete odstranit velkou část svého obličeje, aniž byste nezničili organismus, právě tak nemůžete odstranit cokoli z toho, co u člověka plyne v čase.

Teď si představte, že by v prostorovém organismu na místě, kde máte oči, rostlo něco úplně jiného, takže by nevznikly oči, ale nějaké otoky. Potom byste nemohli vidět. Jako jsou oči v prostorovém organismu na určitém místě, tak je v časovém organismu – kterým nemíním jen časový organismus mezi narozením a smrtí, ale časový organismus, který jde všemi úmrtími a všemi narozeními u člověka – začleněno to, co je mezi zrozením a smrtí a co se v tomto životě vyvíjí pomocí pojmů, idejí a představ duchovního světa. A to, co se zde takto vyvíjí, to jsou oči pro nadmyslový život. Jestliže zde mezi narozením a smrtí nevyvíjíte žádné vědění o nadmyslovém světě, znamená to pro život v nadmyslovém světě mezi smrtí a novým zrozením slepotu stejně, jako chybějící oči v prostorovém organismu. Lidé procházejí smrtí, i když zde na Zemi nevyvinuli žádné vědění o nadmyslovém světě, ale potom vstupují do světa, v němž nic nevidí a ve kterém mohou pouze tápat.

To je, moji milí přátelé, nesmírná bolest, která se – řekl bych – jako protějšek materialistického věku jeví tomu, kdo dnes správně nahlíží do iniciační vědy. On vidí, jak lidé na Zemi propadají materialismu. Ale také ví, co toto propadnutí materialismu znamená pro duchovní život; ví, že je to vytrhnutí očí, to znamená, že lidé v životě, který je čeká po smrti, mohou pouze tápat. Ve starších dobách vývoje lidstva, kdy ještě žilo instinktivní vědění o nadmyslovém světě, procházeli lidé branou smrti s otevřeným duchovním zrakem. Toto staré instinktivní nadmyslové vědění pohaslo. Dnes se musí duchovní vědění získávat vědomě; povšimněte si dobře, říkám duchovní vědění, nikoli jasnovidnost. Vždy jsem zdůrazňoval, že jasnovidnost lze také získat; ale to není to, o co se zde jedná; zde jde o pochopení toho, co vyplývá z jasnovidného bádání obyčejným zdravým lidským rozumem, neboť právě jím to můžeme pochopit.

Jasnovidnost potřebujeme k tomu, abychom probádali skutečnosti v nadmyslových světech, ale ne k tomu, abychom získali schopnost vidět v nich po smrti. A ten, kdo tvrdí, že obyčejným věděním pomocí zdravého lidského rozumu nezíská zrak pro nadmyslové bytí, že k tomu potřebuje jasnovidnost, ten může zrovna říci, že nelze myslet, jestliže nemyslí oči. Jako zde ve fyzickém světě nepotřebují oči myslet, tak nepotřebuje mít vědění o nadmyslových světech

jasnozření pro to, co jsem dnes naznačil. Na Zemi by přirozeně nebylo žádné nadmyslové vědění, kdyby zde nebyla jasnovidnost; ale i jasnovidec musí proměňovat na obyčejné pojmy to, co zří v nadmyslovém světě. Kdyby byl zde na Zemi nějaký člověk sebevíce jasnozřivý, kdyby sebejasněji nahlížel do duchovního světa a přitom byl příliš pohodlný na to, aby to, co spatřuje v duchovním světě, proměňoval v řádné, logicky pochopitelné představy, byl by přesto po smrti v duchovním světě slepý.

Jak říkám, je velkou bolestí pro toho, kdo nahlíží do iniciační vědy přítomnosti, že si musí říci: Materialismus lidi oslepuje, když projdou branou smrti. A z toho opět vidíme, jaký význam má pro realitu, pro celé světové bytí to, zda se dnešní člověk přiklání či nepřiklání k nadmyslovému vědění. Doba, kdy to má člověk učinit, právě přišla. Vystoupit dnes k nadmyslovému vědění patří k pokroku lidstva.

V.

Souvislosti lidských schopností s vystupujícími a sestupujícími elementárními bytostmi

16. prosince 1922

Milí přátelé!

Schopnosti, které člověk potřebuje, aby se vyrovnával se světem a mohl v něm v pozemském životě pracovat, souvisí s činností člověka v duchovním světě mezi smrtí a novým zrozením. To ale vyžaduje, aby člověk zde na Zemi stál v určitých souvislostech, které na samotné Zemi nejsou skutečné, ale které svou skutečnost ukáží teprve tehdy, když pozorujeme celek v nadsmyslové oblasti.

Dnes tedy chceme z tohoto hlediska obrátit naši pozornost na tři oblasti, které vlastně zahrnují veškerou lidskou činnost na Zemi: na myšlenky, pomocí kterých si chce člověk ve světě osvojit pravdu, na city, kterými si člověk ve svém citovém světě osvojuje krásu a na lidskou přirozenost vůle, pomocí které má člověk uskutečňovat dobro.

Když mluvíme o myšlenkách, máme na mysli onu oblast, s jejíž pomocí si člověk může osvojit pravdu. Ale samotné myšlenky přece nemohou být skutečné. Právě když si uvědomíme, že se pomocí svých myšlenek máme dovídat o pravdě toho, co je skutečné, potom je nutné také připustit, že myšlenky samy nemohou být ničím skutečným. Předpokládejme, milí přátelé, že byste ve svých myšlenkách vězeli tak, jako ve svém mozku nebo ve svém srdci; potom by tyto myšlenky samy byly právě ničím skutečným. Takovými myšlenkami byste si však nemohli osvojit skutečnost. Dokonce ani lidskou řečí bychom nemohli vyjadřovat to, co má být vyjádřeno, kdyby lidská řeč obsahovala plnou skutečnost v obyčejném pozemském smyslu. Kdybychom pokaždé, když vyslovíme větu, museli vypracovat z úst něco těžkého, skutečného, nemohli bychom nic vyjadřovat, ale něco bychom vytvářeli. V tomto smyslu tedy to, co vyslovíme, není ničím skutečným, nýbrž to skutečnost jen naznačuje, tak jako myšlenky samy také nejsou skutečností, nýbrž skutečnost naznačují. A když se podíváme na dobro, pak shledáme, že to, co se samo vytváří fyzickou skutečností, nemůžeme pokládat za dobro. Podnět k dobru musíme nejprve vynést z hlubin své bytosti jako něco zcela neskutečného a potom jej uskutečnit. Kdyby podnět k dobru existoval jako hlad, jako něco zevně skutečného, nemohl by být dobrem. A když se, milí přátelé, díváte na sochu, nenapadne vás myšlenka, že byste s ní mohli rozmlouvat. Ta socha je pouhým zdánlivým obrazem. A v tomto zdání se projevuje to, co je krásou. Tak sice máme ve skutečnosti vyznačenu pravdu, ale pravda sama se pohybuje v neskutečném elementu; právě tak krása a právě tak dobro.

Pro člověka je tedy nutností, že jeho myšlenky samy nejsou skutečné. Představte si, že by myšlenky putovaly v hlavě sem a tam jako olověné figurky; pak byste sice cítili něco skutečného, ale tyto olověné myšlenky by vám nemohly nic naznačovat, neboť ničím skutečným by byly ony samy. Jako tedy nemohou být myšlenky, krása, ani dobro ničím přímo skutečným, je přesto něčeho skutečného v tomto fyzicko-pozemském světě třeba k tomu, abychom mohli mít myšlenky, abychom

skrze umění mohli ve světě uskutečňovat krásu, a abychom také mohli uskutečňovat dobro.

A tím dnes přicházíme do oblasti duchovně-vědeckého pozorování, která nás může uvést velmi hluboko do toho, co je zde na Zemi kolem nás jako duchovní bytosti, co je velmi nutné pro naše pozemské bytí, co je však smyslům nepřístupné, a co také nemůže být myšleno obyčejným vědomím, které se opírá právě jen o smyslové vnímání.

Ve skutečnosti jsme totiž všude obklopeni duchovními bytostmi nejrůznějšího druhu, jenže obyčejné vědomí tyto duchovní bytosti nevidí. Jsou však nutné k tomu, abychom jako lidé mohli rozvíjet svoji činnost, abychom mohli mít myšlenky v jejich neskutečné lehkosti a prchavosti, takže v naší hlavě nejsou jako olovená závaží, nejsou něčím samy, ale že mohou něco znamenat.

K tomu je nutné, aby na světě byly bytosti, které způsobují to, aby nám naše myšlenky se svou neskutečností neustále nemizely. My lidé jsme vlastně svým obyčejným vědomím, řekl bych, příliš těžkopádné, nemotorné bytosti, než abychom mohli jen tak beze všeho tímto obyčejným vědomím upoutávat myšlenky. A tak zde musí být elementární bytosti, které nám neustále pomáhají naše myšlenky udržet. Takové elementární bytosti zde také jsou, jenže jsou mimořádně těžko objevitelné, protože se stále skrývají. Když se zeptáme, jak to vlastně je, že můžeme udržet myšlenky, přestože nejsou skutečné, kdo nám při tom pomáhá? ... pak jsme právě při duchovně-vědeckém nazírání velmi snadno klamáni. Neboť ve chvíli, kdy se ptáme: Kdo pro člověka zadržuje myšlenky? – jsme již touto snahou, chtít něco vědět o duchovních bytostech, které myšlenky zadržují, vháněni do říše ahrimanských bytostí. Noříme se do říše ahrimanských bytostí a velmi brzy začínáme věřit, i když je to víra klamná, že musíme být podporováni ahrimanskými bytostmi, abychom zadrželi myšlenky tak, aby nám nezmizely hned, jak je uchopíme. Proto je také většina lidí dokonce nevědomě ahrimanským bytostem vděčná za to, že je v jejich myšlení podporují. Je to však špatně adresovaná vděčnost, neboť existuje celá říše bytostí, které nás v našem myšlenkovém světě podporují a které naprosto nejsou ahrimanské povahy.

Tyto bytosti jsou, jak jsem řekl, těžko objevitelné i pro pokročilé zření v duchovním světě. Občas je nalézáme, když například pozorujeme v počínání velmi chytrého člověka. Takový člověk má vlastně jakýsi prchavý doprovod. Nechodí nikdy sám, nýbrž má s sebou prchavý průvod duchovních bytostí, které nepatří k ahrimanské říši, které však mají pozoruhodnou vlastnost. Poznáme je vlastně teprve tehdy, když můžeme pozorovat jiné bytosti, které patří k ahrimanské říši a také k říši elementární, které smyslové oči nevidí, a které jsou činné tam, kde vznikají v přírodě formy – například krystaly a podobně. Všechny formy podléhají činnosti těchto bytostí, které jsou v mých mystériích vylíčeny jako bytosti, které razí a kují pevné formy. Budete-li sledovat v jedné z oněch mysterijních her bytosti gnómů, jsou to právě bytosti vytvářející formy. Ze způsobu, jak jsem to ve svých mysterijních dramatech vylíčil, můžete vidět, že jsou tyto bytosti chytré a ze své chytrosti se posmívají malému rozumu lidí. Znáte-li tuto scénu z mých mysterijních her, vzpomeňte si na ni.

Když nyní sledujeme nějakého opravdu chytrého člověka, jak má ve svém doprovodu celý zástup takových bytostí, o kterých jsem mluvil, shledáme, že tyto bytosti jsou jen ve velmi nepatrné vážnosti u duchů elementárního světa – gnómů, protože jsou nemotorné a především proto, že jsou nesmírně pošetilé. Pošetilost je jejich hlavní vlastností. A tak můžeme říci, že právě nejchytřejší lidé na světě,

můžeme-li je v tomto směru pozorovat, jsou sledováni celými zástupy pošetilců z duchovního světa. Je to, jakoby tito pošetilci chtěli patřit k člověku. A těchto pošetilců, jak bylo řečeno, si neobyčejně málo váží bytosti, které v přírodě zhotovují formy vyličeným způsobem v mystériích. Můžeme tedy říci, že ve světech, které jsou obyčejnému lidskému vědomí zatím neznámé, existuje svět, který je obydlen zástupem duchů-pošetilců, kteří se vtírají zejména do lidské moudrosti a chytrosti.

Tyto bytosti nemají v přítomné době žádný vlastní život. Žijí tak, že používají život těch, kteří zemřou následkem nemocí, ale mají v sobě ještě životní síly. Mohou používat jen uplynulý život. Jsou to tedy duchové-pošetilci, kteří používají život zůstávající po lidech; nasávají do sebe tedy to, co ještě vystupuje ze zbylého života na hřbitovech a podobně.

Právě když pronikneme do takových světů, získáme pojem o tom, jak silně je obydlen svět, jenž existuje za lidským smyslovým světem, a jak rozmanité jsou třídy takových duchovních bytostí, které vesměs souvisí s našimi schopnostmi. Neboť chytrý člověk, kterého sledujeme v jeho činnosti, může – pokud není jasnovidný, ale pouze chytrý – své chytré myšlenky obzvlášť pevně zadržovat právě tím, že je pronásledován houfem duchovních pošetilců. Ti se pevně zachytí jeho myšlenek, strhávají je a dávají jim důležitost, takže u něho zůstávají, kdežto jinak by se mu rychle ztratily.

Těmto bytostem se tedy mimořádně silně vysmívají gnómové. Nechtějí je strpět ve své říši, ač k ní také patří. Stále je zahánějí a existuje tvrdý boj mezi národem gnómů a tímto národem duchovních pošetilců, kteří vlastně člověku teprve umožňují moudrost, neboť jinak by byla prchavá a zanikala by v okamžiku svého vzniku; nemohla by trvat. Jak jsme řekli – je těžké objevit tyto bytosti, protože velmi lehce sklouzneme do ahrimanského prostředí, když položíme příslušnou otázku. Ale můžeme je najít při takových příležitostech, jak jsem je právě naznačil, když sledujeme zvlášť chytré lidi, kteří mají za sebou celý houf těchto bytostí. Kromě toho, jestliže není dost rozumných myšlenek, které ulpívají na člověku, najdeme tyto bytosti na nejrůznějších pomnících moudrosti; zdržují se například v knihovnách, jestliže je v knihách něco rozumného, ale i tam je objevujeme obtížně. Jestliže knihy obsahují něco hloupého, potom tu tyto bytosti nenajdeme. Můžeme je najít pouze tam, kde je něco rozumného; k tomu se přimykají.

Tady získáváme určitý pohled do říše, která nás obklopuje, která je zde jako říše přírodní a která má co činit s našimi vlastními schopnostmi, ale kterou můžeme jen obtížně posuzovat. Proto, chceme-li ji posoudit, musíme se spolehnout na bytosti gnómů a dát na jejich výroky; ti je však právě považují za mimořádně hloupé a drzé.

Tyto bytosti však mají ještě jednu vlastnost. Když jsou příliš pronásledováni přírodními duchy gnómů, uchylují se do lidských hlav, a zatímco venku v přírodě jsou téměř obry – jsou totiž neobyčejně velké – stanou se úplně malými, když jsou v lidských hlavách. Mohlo by se říci, že jsou určitým druhem abnormálních přírodních duchů, kteří však úzce souvisí s celým vývojem na Zemi.

Jiný druh bytostí žije především ve vodním a vzdušném živlu a tyto bytosti najdete ve zmíněných mysterijních dramatech popisované jako sylfy. Mají především co činit se světem zdání, krásného zdání a zavěšují se více na povahy umělecké, než na chytré lidi. Ale i ty lze velmi těžko objevit, protože se dovedou snadno skrýt. Najdeme je tam, kde jsou skutečná umělecká díla, kde jsou zpodobeny lidské postavy, přírodní výjevy nebo něco podobného. Tam je najdeme.

Ani tyto bytosti nemůžeme snadno objevit. Když se totiž ptáme, jak to, že nás zajímá krásné zdání, že nás podle okolností více těší krásná socha než živý člověk, i když je to radost jiného druhu, ale právě větší, nebo že nás povznáší a naplňuje

radostí melodická nebo harmonická hudba, – když se na to ptáme, pak zase velmi snadno sklouzneme do jiné říše, do říše luciferských bytostí. Ale nejsou to jen bytosti luciferské, které nesou umělecký prvek, ale i taková říše elementárních bytostí, které člověka v tomto jeho zájmu udržují bdělým, a vůbec podněcují umělecké zájmy, neboť jinak by člověk měl stále sklon nemít zájem o umělecky krásné zdání, protože je neskutečné.

Objevit tyto bytosti je tak obtížné proto, že se mohou skrývat ještě snadněji než pošetilci v duchovním světě, neboť jsou vlastně jen tam, kde se uplatňuje krása. A když se oddáváme něčemu krásnému, když máme požitek z krásy, pak tyto bytosti zcela určitě neuvidíme. Proč?

Chceme-li tyto bytosti pozorovat normálním způsobem, když se oddáváme uměleckým dojmům, musíme se snažit obrátit jasnovidný pohled na bytosti, které najdete líčeny ve stejné scéně jako nymfy nebo sylfy, které jsou rovněž přítomny v elementární říši přírody a do kterých se musíme přenést. S těmito bytostmi vzduchu a vody musíme pohlížet na ony druhé, které existují v požitku z krásy. A protože je to těžké, musíme si ještě pomoci jiným způsobem. Naštěstí, řekl bych, můžeme tyto bytosti snadno objevit, když nasloucháme někomu, kdo mluví krásně, ale jehož řeči pořádně nerozumíme; kdy slyšíme jen hlásky, aniž bychom jim rozuměli v jejich významu. Když se oddáme tomuto krásnému mluvení, které však musí být skutečně pronášeno krásně, musí být mluveno řečnický a kterému přesto nesmíme rozumět, pak si můžeme osvojit schopnost, intimní, jemnou schopnost vidět tyto bytosti.

Musíme se tedy pokusit osvojit si talent sylf a zesílit jej talentem, který se vytvoří, když nasloucháme krásně mluveným řečem, kterým nerozumíme a při kterých ani nenasloucháme tomu, co znamenají slova, ale jen krásnému mluvení. Potom objevíme tyto bytosti, které jsou všude tam, kde je krásno a poskytují svou podporu, aby člověk mohl mít pravý zájem o krásno.

A pak následuje veliké zklamání, veliký, strašný úžas. Tyto bytosti jsou totiž nekonečně ošklivé, jsou tím nejošklivějším, co můžeme objevit; jsou to hrozné bytosti, praobrazy ošklivosti. Když jsme si pro tyto bytosti osvojili duchovní zrak a pak s tímto duchovním zrakem navštívíme nějaký ateliér, v němž jsou vytvářena umělecká díla, shledáme, že to jsou tyto bytosti, které jsou jako pavouci na dně světového bytí na Zemi, aby měl člověk zájem o krásu. Právě tyto děsivé pavoučí elementární bytosti probouzejí zájem o krásu. Člověk by vůbec nemohl mít správný zájem o krásu, kdyby svou duší nebyl zapředen do světa nejohavnějších pavoučích bytostí.

Všechno, co jsem vám vyprávěl, má sloužit jen k odhalení forem těchto bytostí. Jsou zde pokaždé, když se člověk oddává kráse a když tak procházíme nějakou galerií, vůbec netušíme, že je náš zájem o nejkrásnější obrazy podporován tím, že do všech uší a do všech nosních dírek zalézají a vylézají tyto nejohavnější pavouci.

Na podkladě ošklivosti se pozvedá nadšení člověka pro krásu. To je světové tajemství, moji milí přátelé. Člověk potřebuje být podněcován ošklivostí, aby se mu objevila krása. A velcí umělci byli takoví, že svou silnou tělesností mohli snášet pronikání těmito pavouky, aby vytvořili Sixtinskou Madonu a podobná díla. Všechna vytvořená krása ve světě je vytvářena právě tak, že se pozvedá z moře ošklivosti skrze nadšení lidské duše.

Když vejдемe do oblasti na druhé straně prahu, nesmíme se domnívat, že za závojem smyslovosti přicházíme do samé krásy. Nedomnívejte se, že někdo, kdo tyto věci zná, snad z lehkomyšlnosti říká, že nejsou-li lidé řádně připraveni, musí být na prahu duchovního světa zadrženi. Neboť pro všechno, co je zde jaksi před

závojem jako povznášející a zušlechťující, musíme nejprve poznat naprosto nepovznášející základy. A když se tedy rozhlédneme v elementárním světě, který náleží vzduchu a vodě, pak uvidíme veliký zápas prchavého světa sylf a undin proti těmto praobrazům ošklivosti. Říkám sice pavouci, ale tyto bytosti nejsou z pavučin, nýbrž jsou stavěny z živlu vody a z živlu vodních par. Jsou to prchavé vzdušné podoby, které svou ošklivost ještě zvyšují tím, že mají každou vteřinu jinou ošklivost, takže má člověk pocit, že jsou stále ošklivější. Tento svět je ve vzduchu a ve vodě právě tak, jako to, co je ve vzduchu a ve vodě potěšující.

A aby mohl člověk vyvíjet nadšení pro dobro, děje se ještě něco jiného. O jiných bytostech můžeme říci, že jsou více méně zde, ale o bytostech, o nichž budu mluvit nyní, musíme vlastně říci, že se neustále vyvíjejí, a sice právě tehdy, když má člověk jistou vnitřní vřelost pro dobro. Právě v tomto teple se vyvíjejí tyto bytosti, které jsou tepelné, ohnivé povahy, bytosti žijící v přítomnosti, ale mající takovou povahu, jakou jsem ve své „Tajné vědě“ popsal jako saturnský život člověka.

Jaký byl člověk ve starém saturnském bytí, takové jsou tyto bytosti dnes. Nejsou však utvářeny jako člověk, ale mají takovou přirozenost. Nemůžeme o nich říci, že jsou krásné, ošklivé nebo podobně, musíme je posuzovat z hlediska, které nám poskytují obyčejné elementární bytosti tepla, které zde také existují. Celé toto duchovní zkoumání je neobyčejně těžké. K těmto bytostem, které žijí pouze v teple, tedy řečeno ve starém smyslu v ohni, se totiž jako lidé dostaneme mimořádně obtížně, a když se k nim dostaneme, není to příjemné. Přiblížíme se k nim například když ležíme s vysokou teplotou, ale pak nejsme zpravidla příliš objektivními pozorovateli. Zde je zapotřebí, abychom dalším zdokonalováním prostředků, o kterých se zmiňuji v mých knihách, vyvíjeli schopnost zřít takové tepelné bytosti. Avšak tyto tepelné bytosti mají již určitý poměr k oněm bytostem, které se objevují zejména tehdy, když člověk vyvíjí vřelé nadšení pro dobro. Ale tento vztah je zcela zvláštní. Budu hypoteticky předpokládat – neboť vlastně jen takto mohu věc vylíčit – že jsou tu takové normální tepelné bytosti, které pocházejí z lidského fyzického tepla, které je ovšem vyšší než je teplota jeho okolí. Člověk má své vlastní teplo. Tím jsou právě tyto bytosti v jeho blízkosti. A nyní jsou v člověku, který je nadšený pro dobro, vytvářeny tyto jiné bytosti, které jsou také tepelnými bytostmi, ale jiného druhu. Jsou-li však v blízkosti normálních ohnivých bytostí, ihned před nimi ustoupí a vklouznou do nejhlubšího nitra člověka. Když si totiž dáme hodně práce odhalit vlastnosti těchto bytostí ze stanoviska normálních bytostí tepla, shledáme, že tyto bytosti mají intimní, ale velmi silně vyvinutý pocit studu. Absolutně nechtějí být pozorovány jinými bytostmi duchovního světa a prchají před nimi, protože se stydí být viděny; prchají především do nejhlubšího nitra člověka, takže je těžké je objevit. Mohou se vlastně odhalit jen tehdy, když se, řekněme, sami pozorujeme v jistých chvílích, které však libovolně nemůžeme jen tak snadno přivodit. Dejme tomu, že něco čtete a tím, že čtete nějakou scénu, která vás dramaticky velmi uchvátí, jste dojati k slzám, aniž byste byli sentimentální. Když se například v románu líčí nějaký velký, dobrý čin, jste pohnuti až k slzám. Když pak pozorujete sami sebe, můžete objevit, jak celé houfy takových jemnocitných bytostí (které mají tak intimně vyvinutý jemnocit, že nechtějí být viděny ostatními bytostmi duchovního světa) prchají skryt se do vašeho srdce a vůbec do nitra vaší hrudi, objevíte, jak k vám přicházejí, jak u vás hledají ochranu před jinými tepelnými bytostmi a zejména před jinými bytostmi elementárně-duchovních světů.

Mezi normálními tepelnými bytostmi a těmito neobyčejně stydlivými tepelnými bytostmi, které žijí pouze v mravní sféře člověka a prchají před stykem s jinými duchovními bytostmi, existuje významná odpudivá síla. Tyto bytosti jsou mnohem

početnější, než se obvykle domníváme, a jsou to právě ony, které vybavují člověka nadšením pro to, co je mravně dobré. Člověk by tak snadno nezískával nadšení pro mravní dobro, kdyby mu tyto bytosti nepomáhaly. A když člověk miluje mravnost, potom je vlastně v nevědomém svazku s těmito bytostmi.

Určité vlastnosti těchto bytostí jsou takové, že snadno můžeme celou tuto říši nesprávně chápat. Neboť – proč se vlastně tyto bytosti stydí? Stydí se proto, že celý ostatní svět duchovní svět elementární říše, v níž tyto bytosti jsou, jimi vlastně pohrdá, nechce o nich nic vědět. A tyto bytosti to vnímají. A tím, že jsou tak opovrhovanými, působí právě nadšení pro dobro.

O některých jiných vlastnostech těchto bytostí bych se nerad zmiňoval, neboť je vidět, jak zvláště se lidské duše dotýká, když se mluví o ohyzdných pavoučích bytostech. Proto bych raději nechal určité vlastnosti těchto bytostí nedotčeny. Viděli jsme však, jak se všechno to, co se zde v říši smyslového bytí vyvíjí jako pravda, krása a dobro, veskrze vyvíjí ze základů, které potřebují tyto tři duchovní říše, které jsem líčil, tak jako lidé na Zemi potřebují půdu, po které chodí. Tyto bytosti pravdu, krásu a dobro sice nevytvářejí, to ony nedělají; ale myšlenky, které vyjadřují pravdu, znamenají pravdu, ty potřebují duchovní hlupáky, aby se mohly na jejich ramenou pohybovat. A krása, kterou člověk vytváří, potřebuje ošklivé vodní a vzdušné pavouky, aby se mohla z tohoto moře ošklivosti pozvednout. A dobro potřebuje říši bytostí, které se vůbec nemohou mezi ostatními slušnými tepelnými bytostmi ukázat, které se stále musí ostýchat, a které právě tím vyvolávají nadšení pro podněty dobra.

Kdyby těchto bytostí nebylo, pak bychom museli mít v hlavě místo svých myšlenek když ne zrovna olověné figurky, tak alespoň těžkou mlhu. Nebyly by to příliš chytré věci, které by tak vznikaly. A abychom vytvořili krásu, museli bychom mít dar tuto krásu taky trochu oživit, aby o ni lidé měli zájem. Aby zde v říši smyslového světa mohlo být to, co potřebujeme pro svou myšlenkovou činnost, pro svou citovou činnost v kráse a pro svou činnost vůle v dobru, k tomu jsou právě nutné tyto tři elementární říše.

Když pozorujeme normální elementární říše, tedy říši gnómů, sylf, undin a salamandrů, máme v nich vlastně říše, které se ve světě teprve chtějí něčím stát. Směřují k podobným útvarům, jaké máme v našem smyslovém světě, jenže budou jiné. Jednou je však dnešní lidské smysly budou vnímat, přestože dnes jejich elementární bytí nevnímají.

Avšak bytosti, které jsem vám nyní líčil, již překročily stupeň, který dnes mají lidé, zvířata nebo rostliny; jsou již dále než tyto říše. Kdybychom se tedy mohli vrátit například ke starému měsíčnímu bytí, které předcházelo bytí zemské, našli bychom tam tyto bytosti, které dnes nacházíme zde na Zemi jako mravně ostýchavé bytosti. Ty bychom také viděli na starém Měsíci jakožto normální svět zvířat, viditelný i pozemským očím, jak se – řekněme – spřádá od stromu ke stromu. Měsíční bytí si ale musíte představit tak, jak jsem je líčil ve své „Tajné vědě“. Tento měsíční život je ovšem měkký a prchavý, a věci se v něm proměňují a přetvářejí. A mezi těmito bytostmi se pak spřádají ony ošklivé bytosti, které jsem líčil, tyto pra-pavouci, jimiž byl starý Měsíc úplně proniknut, a které tam byly viditelné. A potom tam byly také ty bytosti, které dnes jako hlupáci doprovázejí moudré lidi. Ty tam byly a ty způsobily, že se starý Měsíc rozprášil, takže z něj mohla vzniknout Země. Také zde za zemského bytí nemají tyto bytosti radost ze vzniku krystalů, ale z veškerého rozdrčení nerostů.

Můžeme-li tedy o jiných, normálních elementárních bytostech říci, že jednou budou smysly viditelné, musíme o těchto bytostech říci, že smyslově viditelné již kdysi byly, ale vlivem ahrimanské a luciferské duchovnosti byly vytrženy do duchovna. Máme tedy dva druhy elementárních bytostí: bytosti vzestupné a sestupné. A mohl bych říci: Na zpráchnivělé staré měsíční ošklivosti – neboť té bylo za starého měsíčního bytí bohatě – na zpráchnivělé staré měsíční ošklivosti vyrůstá náš svět krásy.

Něco podobného máte v přírodě, když vyvážíte na pole hnůj a potom z něho vykvetou ty nejkrásnější rostliny. Tam máte obdobu přírody, jenže tady vidíte hnůj i smyslově. Tak to je, když duchovně pozorujeme to, co je napůl skutečné, jako svět krásy. To, co je pouze napůl skutečné, jako svět krásy, postavte před sebe, aniž byste brali ohled na to, co se jinak živě hemží ve třech přírodních říších na Zemi; nechejte v duchu vynořit všechno krásné, co ze Země vyrůstá jako jejich účinky. V každém případě si pod nejkrásnějšími květy, rostoucími na louce, musíte duchovně představit onu ztrouchnivělost, měsíční duchovní hnojivo, které obsahuje ošklivé pavouky, o nichž jsem mluvil. Jako vám bez hnojení neporoste kapusta, nemůže na Zemi rozkvétat krása, aniž by bohové Zemi nehnojili ošklivostí. To je vnitřní nutnost života. A tuto vnitřní nutnost života musíme znát, neboť jedině ona nám dává schopnost vědomě stát před tím, co nás v přírodě vlastně obklopuje.

Kdo se domnívá, že se na Zemi může v umění vytvářet krása bez podkladu ošklivosti, podobá se člověku, který říká: Je to vlastně hrozné, že lidé hnojí půdu; měli by raději nechat růst všechny ty krásné květiny bez hnojiva. – Ale to právě není možné, aby se krása vytvářela bez podkladu ošklivosti. A nechceme-li se oddávat iluzím o světě, to znamená, chceme-li pravdivě poznávat nutnost a nikoli iluzi, pak musíme tyto věci poznat. To je skutečně nutné. Kdo se domnívá, že je na světě umění bez ošklivosti, ten právě nezná umění. Proč? Prostě proto, milí přátelé, že pouze ten, kdo tuší něco z toho, co jsem vám dnes vylíčil, bude teprve správně vnímat umělecká díla, neboť ví, čím jsou v životě světa vykoupena. A kdo chce umělecká díla vnímat bez tohoto vědomí, ten se vlastně podobá člověku, který by chtěl zrušit hnojení polí. Nezná to, co v přírodě roste, ale má před sebou ve skutečnosti pouhou iluzi, rostliny z papíru, i když má skutečné rostliny. Kdo necítí ošklivost ve svých základech, ten nemá pravé potěšení z krásy.

Tak je to na světě zařízeno. A tomu se lidstvo musí učit, nechce-li nadále putovat světem – jak už jsem jednou řekl – jako dešťovky, které také lpí na svém živlu a nevzhlížejí k tomu, co je skutečné. Lidé však mohou své vlohy vyvíjet jen tehdy, postaví-li se tváří v tvář skutečnosti. Skutečnost ovšem není dána tím, že se stále o duchu pouze mluví, ale že se učíme duchovnost skutečně poznávat. Potom se však musí člověk připravit i na to, že se podle okolností v určitých oblastech duchovního světa objevuje i něco takového, co jsem vám dnes vylíčil.

VI.

Zduchovnění prostorového vědění

Poselství Michaelovo

17. prosince 1922

Milí přátelé!

Již častěji jsem se zmiňoval o tom, že přibližně od první třetiny 15. století nastala ve vývoji lidstva zvláštní doba. Dá se říci, že doba, která začala asi v 8. století před Kristem a která trvala až do první třetiny 15. století, byla dobou řecko-latinského kulturního vývoje, a že nejnovější časová fáze, v níž ještě stále žijeme, začala právě v uvedené době. Dnes chceme v návaznosti na tuto skutečnost pozorovat z určitého hlediska úkoly lidstva v přítomnosti.

Víme přece, a víme to zejména z přednášek, které jsem tu v poslední době konal, že člověk ve svém pozemském vývoji, tedy mezi narozením a smrtí, nese jak ve svém vývoji fyzickém, tak duševním i duchovním dědictví toho, co prodělal v předzemském bytí. A minule jsme zvláště viděli, jak je sociálně-mravní život dědictvím onoho stavu mezi smrtí a novým zrozením, kdy člověk žije v těsné souvislosti s bytostmi vyšších hierarchií. Z tohoto soužití, které – jak jsem vylíčil – člověk prožívá v rytmickém střídání s jiným stavem, si přináší schopnost – sílu milovat, a tato síla je přece základem mravnosti na Zemi. Druhý stav, který se s tímto střídá, je ten, kdy se člověk stahuje sám k sobě, kdy vystupuje ze soužití s bytostmi vyšších hierarchií. A jako dědictví tohoto stavu si s sebou přináší sílu vzpomínky, sílu paměti, která se na jedné straně projevuje v jeho egoismu, ale na druhé straně je vlohou ke svobodě, ke všemu, co člověku dává vnitřní pevnost a samostatnost.

Ale to, čím člověk z nitra pořádal svou civilizaci, to bylo až do tohoto řecko-latinského období, o němž jsem právě mluvil, v určitém směru také dědictvím z předzemského života.

Vrátíme-li se ještě do starších dob vývoje lidstva, do období praindického, praperského, egyptského, najdeme tu všude vědění lidstva, jeho život představ, který jaksi prýští z nitra člověka, který však také souvisí se životem mezi smrtí a novým zrozením. V praindické době nacházíme zřetelné vědomí člověka o tom, že vlastně patří – mohli bychom říci – k témuž rodu, k jakému patří božsky-duchovní bytosti ostatních hierarchií. Vědomý člověk staré indické kultury se cítil pozemšťanem mnohem méně než příslušníkem světa, k němuž patří tyto božsky-duchovní bytosti. Cítil se jakoby seslán dolů na Zem z řady těchto božsky-duchovních bytostí. A o civilizaci, kterou na Zemi šíří, tento pra-Ind cítí, že se to děje proto, aby se pozemské činy lidí, ba i pozemské předměty, pozemské bytosti utvářely tak, jak to odpovídá božsky-duchovním bytostem, s nimiž se cítí spřízněny.

Tento pocit sounáležitosti je u pra-Peršana již poněkud utlumen, ale i on ještě zřetelně cítí jako svou vlast to, co nazývá říší světla, ke které náležel mezi smrtí a novým zrozením, a chce být bojovníkem ve službách duchů této říše světla. Chce bojovat proti bytostem, které přicházejí z temnoty Země, aby tyto temné bytosti nemohly být v družině duchů říše světla, a celý svůj úkol staví do služeb těchto duchů říše světla. A když pak postoupíme k egyptskému a chaldejskému

obyvatelstvu, vidíme vědu těchto Egyptanů a Chaldejců úplně proniknutou tím, co se vztahuje k pohybu hvězd. Osudy lidí jsou vyměřovány podle toho, co se ukazuje ve hvězdách. Co se koná na Zemi, koná se tak, že se lidé nejprve ptají hvězd, mají-li učinit to či ono. I tato věda, která řídí všechen pozemský život, je pocítována jako dědictví toho, co člověk prožívá mezi smrtí a novým zrozením, kdy jsou jeho zážitky takového druhu, že je ve shodě s pohyby, se zákonitostmi hvězd, tak jako je na Zemi mezi narozením a smrtí ve shodě s bytostmi říše minerální, rostlinné a zvířecí.

Když pak nastupuje čtvrté poatlantské období, řecko-latinské, které trvá od 8. století před Kristem do 15. století po Kristu, cítí se lidé zcela jako občané Země. Cítí, že ve světě jejich představ v době mezi narozením a smrtí již není intenzivní doznívání toho, co se prožívá v předzemském bytí. Lidé usilují o to, aby se na této Zemi cítili jako doma. Když však důkladně vnikneme do ducha řecké a ještě také rané latinské civilizace, můžeme tvrdit následující. Lidé, kteří v té době zakládají vědění, si říkají: Chceme poznat všechno, co se děje na Zemi ve třech říších přírody, ale chceme to poznat tak, aby naše vědění bylo vlastně něčím, co se může projevat i v mimozemském životě.

Řekové plně cítí, že skrze vědění, které slouží lidem na Zemi a kterým na ní člověk řídí své činy, má mít člověk ještě něco jako temnou vzpomínku na božsky-duchovní svět. Řek sice ví, že své vědění může získávat jen z pozorování pozemského světa, ale zřetelně cítí, že to, co pozoruje v nerostech, v rostlinách, ve zvířatech a co pozoruje ve hvězdách, horách, řekách atd., to mu má být odleskem božského duchovna, které může prožívat ve smyslovém světě.

Je tomu tak proto, že člověk v oné době ještě cítí, že nejlepší částí své bytosti náleží nadsmyslovému světu. Tento nadsmyslový svět se ovšem pro lidské pozorování zatemnil – tak si to člověk představuje; ale i za pozemského bytí má člověk usilovat o rozjasňování temnoty. A i když se v oněch dobách nedají obyčejné činy pozemského lidstva řídit podle běhu hvězd, jako tomu bylo například ve starém Egyptě nebo ve staré Chaldeji, protože lidé neovládají vědu o hvězdách tak jako Chaldejci nebo Egyptané, přece jen se snaží zkoumáním projevů vůle božsky-duchovních bytostí vnášet do pozemského světa něco božsky-duchovního.

Ve věštírňách, v chrámech zkoumaly kněžky a věštkyňe vůli bohů způsobem, který z dějin jistě znáte. A vidíme, že toto zkoumání božsky-duchovní vůle, ve které se člověk nachází v předzemském životě, je obvyklé i v ostatní Evropě v době, kdy je na jihu Evropy řecko-latinská kultura. Vidíme například, jak jsou v germánsko-středoevropském světě vysoce uctívány kněžky, prorokyně, jak k nim lidé putují, a jak je člověku z jejich extatického duševního rozpoložení zjevována vůle božského světa, aby se jí řídil ve svých pozemských činech. Mohlo by se říci, že i když hodně oslabeně, přesto ještě zřetelně vidíme, jak člověk až do 12., 13. století ve středověku utváří veškeré hledané vědění tak, že v sobě toto vědění vlastně obsahuje vůli božsky-duchovního světa. Po všechna tato staletí až do 12., 13. století bychom mohli nahlížet do míst, považovaných tehdy za místa posvátná, z nichž se pak staly naše abstraktní laboratoře nebo naše abstraktní fyzikální kabinety. Můžeme nahlížet do míst, v nichž se tak zvaní alchymisté snažili vybádat síly hmoty a síly přírodních dějů. Můžeme otevřít spisy, které ještě slabě líčí způsob myšlení rozvíjeného v oněch starých pracovnách a všude shledáme, že je tu vůle vzájemně spojovat a nechat střídavě působit látky tak, aby v křivuli působil duchovně božský prvek.

Vidíme, jak ještě i Goethe ve svém Faustu nechává doznívat něco z této duševní nálady tam, kde Wagner pracuje ve své laboratoři na vytvoření homunkula. Můžeme vidět, jak vlastně teprve na přelomu 14. a 15. století vzniká v západním civilizovaném

světě ta nálada, která se stává základem vědění této civilizace, nálada, ve které se člověk opírá sám o sebe, aniž by své představy bezprostředně spojoval s božsky-duchovní vůlí vládoucí světem. Teprve v této době vidíme vznikat čistě lidské vědění, emancipované od božsky-duchovní vůle. Toto vědění musíme nazvat vědění galileisko-kopernikovským. Je to vědění, které člověku líčí svět v tak abstraktním obraze, jakým je právě dnešní obraz světa, na jehož základě si představujeme prostor, který měl na mysli jako první Giordano Bruno, ve kterém hvězdy krouží jako pouhá hmotná tělesa, nebo se také v klidu podílejí na světovém dění. Na základě tohoto obrazu světa si představujeme, že z kosmického prostoru působí směrem na Zemi obrovský mechanismus. A v podstatě i při pozorování pozemskosti zůstáváme u toho, co se dá vypočítat a změřit, a co se tedy také začleňuje do abstraktního mechanismu. To je ale svět představ, který může člověk sám ze sebe vytvářet v souvislosti s vnějším pozorováním a s experimentem, kterým – řekl bych – mají na sebe vzájemně působit pouze látky samotné, mají se znázorňovat pouze přírodní děje a nic božsky-duchovního se v přírodě nemá zkoumat.

Tento svět představ se nesmírně liší od veškerého dřívějšího ve vývoji lidstva. Teprve v této době od první třetiny 15. století se stal lidský svět představ pouze lidským. A od této doby lidé vypracovali ve svém světě představ hlavně to, co se vztahuje k prostoru.

Když se ještě jednou vrátíte do dob, na něž jsem dnes již poukázal, do dob kultury praindické, praperské, egyptsko-chaldejské, všude najdete, že se v těchto světových názorech poukazuje na světové věky. Poukazuje se na dávný věk, kdy ještě lidé obcovali s bohy – na zlatý věk. Odkazuje se nazpět na jiný věk, kdy lidé na Zemi alespoň ještě prožívali sluneční záři božství – na věk stříbrný atd. Čas a jeho průběh hrají velkou úlohu ve světovém názoru staršího vývoje lidstva. A pozorujete-li ještě i řecký věk, dokonce i převážně severně střeoevropský svět, který byl současníkem tohoto řeckého obrazu světa, pak zjistíte, že všude hraje velkou úlohu představa času. Řek odkazuje na starou dobu, kdy Úranos a Gáia střídavě působili na dění v kosmu. A odkazuje i na další věk, na Króna a Rheu a pak na věk, kdy Zeus s ostatními bohy, známými z řecké mytologie, řídí kosmos a pozemský svět. A stejně to najdete v mytologii germánsko-evropské. Všude v těchto světových obrazech hraje čas velkou roli.

Mnohem menší úlohu hraje v těchto obrazech světa prostor. Jak temný zůstává prostor, když třeba sledujeme nordicko-germánský obraz světa se „světovým jasanem“, s obrem Ymirem atd. Že se zde něco odehrává v čase, to je naprosto jasné. Představa prostoru však teprve procítá; ještě nic nezpůsobuje. Vlastně teprve s věkem Galilea, Koperníka a Giordana Bruna začíná hrát prostor svou velkou úlohu v obraze světa. I Ptolemaiova světová soustava, která sice už s prostorem pracuje, spočívá převážně na čase. Spočívá na něm více než obraz světa, který máme od 15. století, ve kterém hraje čas vlastně druhořadou roli. Nyní se vychází z rozdělení hvězd ve světovém prostoru a na základě výpočtů se usuzuje, jak byl tento obraz světa uspořádán dříve. Hlavní věcí se však stává prostorová představa, prostorový obraz světa. A odtud, milí přátelé, pochází to, že je veškerý úsudek člověka odkázán na prostor. Moderní člověk tuto vazbu na prostor vytvářel stále víc a více nejen u svého zevního obrazu světa, ale i ve svém myšlení. A my dnes vlastně stojíme na vrcholu tohoto prostorového způsobu představ.

Jen si představte, jak je pro dnešního člověka obtížné sledovat čistě časově nějaký výklad. Je rád, pomůžeme-li prostoru alespoň tím, že něco nakreslíme na tabuli. A když prostoru ještě pomůžeme diapozitivu, pak to moderní člověk vnímá

dokonce tak, jakoby teprve začínalo vlastní jaro. Názornost – míní se tím vlastně prostorovost – o tu moderní člověk usiluje při všech výkladech. Tok času, ve kterém všechno plyne, se mu stal nepohodlným. Připouští ho ještě v hudbě; ale dokonce i tam člověk usiluje o něco prostorového.

Stačí, pohlédneme-li na zcela určitý element v přítomné době, a hned uvidíme, jak se moderní člověk snaží opírat se o prostorovost. V kině je mu vlastně docela lhostejné, zda je tu základem něco časového. Spokojí se s co nejmenším časovým podkladem; je zcela zaujat prostorovým světem.

Tato závislost duše na prostoru je charakteristikou přítomné doby. Na jedné straně máme tuto touhu po spočívání v prostoru – kdo otevřenýma očima pozoruje dnešní kulturu a civilizaci, všude se s touto touhou setká. Ale na straně druhé se pomocí anthroposofické duchovní vědy snažíme z prostorovosti vymanit. Této touze po prostoru také vycházíme vstříc tím, kde duchovno smyslově znázorňujeme. Samozřejmě že představitosti musíme pomoci; stále si však musíme být vědomi toho, že se jedná pouze o smyslové znázornění a že vlastně to, na čem záleží, je snaha vymanit se z prostorovosti.

Leckdy nás klamou různí zastánci prostoru, žijící mezi námi, kteří zakreslují do různých schémat po sobě jdoucí věky: první věk s jeho dílčími věky atd.; potom je zde mnoho slov, a to, co následuje jedno po druhém, je vpravováno do prostoru.

My se však z prostoru snažíme vymanit. Snažíme se vejít do časových i nadčasových poměrů, do toho, co vůbec vede ven ze smyslovosti. Smyslové poměry jsou ve své nejhrubší formě obsaženy v prostorových poměrech, avšak ubírají se určitým směrem. Často jsem charakterizoval, o co vlastně anthroposofická duchovní věda usiluje. Naprosto nechce podceňovat nebo dokonce odmítat způsob myšlení, zahájený věkem Galilea, Koperníka a Giordana Bruna. Tento prostorově orientovaný úsudek ponechává naše anthroposofická duchovní věda plně v platnosti. Chce s ním počítat. Proto také musí umět vnášet světlo do všech oblastí vědeckých představ. Nemá se k nim chovat laicky, nýbrž má do nich vnášet světlo svým způsobem, jakým na věci nahlíží.

Stále znovu však musíme zdůrazňovat, že anthroposofická duchovní věda usiluje o to, přivést tento na prostoru spočívající úsudek, toto čistě lidské vědění, vymaněné z božské duchovnosti, opět zpátky k ní. Nechceme se vracet ke starým duševním stavům, nýbrž chceme právě nejnovější duševní stav vyvést ze závislosti na pouhé prostorové materialitě a převést jej do duchovna. Jinými slovy, chceme se nyní naučit mluvit o duchovnu tak, jak jsme si zvykli ve věku Galilea a Koperníka mluvit o látkách, o silách. Tato duchovní věda tedy svým způsobem pozorování skutečně dorostla ke zvláštnímu způsobu představ, jaký se pro zevní smyslové věci a události vytvořil od první třetiny 15. století jako způsob představ. Usilujeme tedy o duchovní vědění, které je tomuto přírodnímu vědění příbuzné, přestože je současně i jeho protikladem, protože se zabývá nadsmyslovým světem.

Vnitřně pozorováno, co se tím snažíme dosáhnout? Milí přátelé, jestliže se v myšlenkách přeneseme do postavení božsky-duchovních bytostí, s nimiž žijeme mezi smrtí a novým zrozením, do toho, jak obracejí svůj duchovní zrak dolů a pomocí různých prostředků pozorují pozemské dění, potom shledáme, že tyto bytosti ve starších údobích vývoje lidstva – ve věku praindickém, praperském, egyptsko-chaldejském – pohlížely na to, co lidé na Zemi dělají a jak lidé nahlížejí na to, co je v přírodě a v jejich vlastním sociálním životě. A o tom, co lidé dělali a co si představovali, si tehdy mohli bohové – smím-li se takto vyjádřit – říci: Lidé tam dole dělají to, co jim vyplývá ze vzpomínky nebo z doznívání toho, co prožívali zde nahoře

mezi námi. Vždyť ještě Chaldejci a Egypťanům bylo zcela jasné, že lidé chtějí na Zemi vykonávat vlastně jen to, co nahoře mysleli nebo dále myslí bohové. Když se bohové dívali dolů na Zemi, viděli, že se tu děje něco jim příbuzného; když nahlíželi do myšlenek lidí – bohové přece umějí prohlédat myšlenky lidí – opět viděli něco jim příbuzného.

To se právě změnilo od první třetiny 15. století. Když od té doby, a zvláště v přítomné době, božsky-duchovní bytosti pohlížejí dolů na Zem, nacházejí v podstatě všude něco, co je jim cizí. Lidé dělají na Zemi něco, co si sami kombinují z dějů a věcí Země. Pro bohy, s nimiž lidé žijí mezi smrtí a novým zrozením, je to cizí živel.

Když se alchymista ve své laboratoři ještě pokoušel vybádat božsky-duchovní vůli pomocí slučování a rozkládání elementů, potom ještě Bůh viděl v činech alchymisty něco spřízněného. Když Bůh pohlíží do laboratoře dnes, pak je mu vlastně všechno, co se tu provádí, strašně cizí. Je skutečně pravda, že mezi bohy – smím-li se tak vyjádřit – od první třetiny 15. století koluje názor, jakoby od nich celý lidský rod v určitém smyslu odpadl; jakoby lidé na Zemi tropili svá vlastní alotria, věci, jimž bohové vlastně vůbec správně nerozumějí. A ani jim správně rozumět nemohou – alespoň ne ti bohové, kteří ještě v řecko-latinské době takřka vedli ruku a rozum lidí, kteří dole vědecky báдали a podobně. Tyto božsky-duchovní bytosti se nezajímají o to, co se dělá v dnešních laboratořích nebo dokonce v dnešních klinikách. Vždyť v předešlých úvahách jsem poukázal na to, že skrze okna, jak jsem to tehdy nazval, se bohové dívají dolů, a že je nejméně zajímavá to, co na Zemi provozují profesori. Ale právě toto se velmi bolestně dotýká toho, kdo nahlíží do moderní iniciační vědy. Říká si: V tomto posledním údobí jsme se vlastně my lidé bohům odcizili; musíme zase hledat spojovací mosty vzhůru k božsky-duchovnímu světu. A když věci pozorujeme vnitřně, potom právě odtud vychází impuls pro anthroposofickou duchovní vědu. Chceme tyto bohům nesrozumitelné vědecké představy proměnit zase tak, aby byly zduchovněny, aby se zase staly mostem k božskému duchovnu.

Měli bychom si jasně uvědomit, že například světlo je něčím, v čem žije božství (zvláště silně to vystupuje v praporské kultuře). Ale když dnes nakreslí člověk čočku, její ohnisko, a potom chce různými liniemi stanovit, jak se lámou paprsky, potom je to prostorová řeč, které žádný bůh nerozumí, která je naprosto mimobožská a nebožská, a která pro bohy nemá nejmenší smysl. To vše je nutné uvést do takového lidského duševního založení, aby se opět mohl najít most k božství. Díváme-li se na věc takto, nesmírně se prohlubuje cit pro to, jaký úkol má přítomný věk s přetvářením, s metamorfózou neduchovních představ.

Toto všechno však spočívá na mimořádně důležité kosmické skutečnosti. Prostorové nazírání je totiž zcela lidské nazírání. Bohové, s nimiž člověk žije ve své nejdůležitější době mezi smrtí a novým zrozením, mají sice vysloveně časové nazírání, ale vůbec nemají nazírání prostorové, které člověk získává na Zemi. Prostorové nazírání je něco specificky lidského. Člověk vlastně vstupuje do prostoru teprve tehdy, když sestupuje z božsky-duchovního světa do pozemského fyzického světa. Jistě, viděno odtud se všechno jeví v prostorové perspektivě. Ale usuzování v dimenzích – řekl bych – je něčím naprosto pozemským.

Do tohoto prostorového nazírání se člověk v západním kulturním vývoji od 15. století vpravil nejvyšší měrou. Ale jestliže toto prostorové nazírání správně postihneme, jestliže zduchovněním čistě prostorového vědění opět postavíme vylíčeným způsobem mosty k božskému světu, potom se to, co člověk získal z prostorového vědění – právě v době, kdy se nejvíce emancipoval od svého božského světa, tedy od 15. století – stane důležité i pro božsky-duchovní svět. A tak

člověk může vydobýt pro bohy novou část světa, jestliže to dělá správným způsobem, nezůstane-li stát u prostoru, ale vnese-li duchovno opět do prostorového nazírání. Neboť co se zde děje?

To, co jsem rozvedl ve své „Tajné vědě“ – doba starého Saturnu, Slunce, Měsíce, Země a příští doby Jupitera, Venuše a Vulkánu, to pro bohy existuje vlastně jen v časové linii, v časovém sledu. Ale tady na Zemi se to vše ještě vyžívá prostorově. My dnes žijeme ve věku zemském; to je správné. Ale v tomto dění, náležitým Zemi, vězí přece ještě dozvuky měsíčního, slunečního a saturnského věku.

Pokusíte-li se na sebe nechat působit popis doby saturnské, jak jsem ji vylíčil v „Tajné vědě“, řeknete, že saturnská doba samozřejmě již není, ale její tepelné účinky zůstávají i v našem pozemském dění. Saturn, Slunce, Měsíc a Země zapadají do sebe; jsou tu současně. Bohové je vidí jeden po druhém. Zatímco dříve, ještě v době chaldejské, jsme je viděli jeden po druhém, vidíme je teď vězet v sobě, prostorově vsunuté do sebe. Samozřejmě to postupuje ještě mnohem dále a právě když pozorujeme tyto věci v jednotlivostech, přijdeme na to, co se za nimi vlastně skrývá.

Představte si, že natáhnete levou ruku. Ve všem pozemském žije božství. Žije ve vašich svalech i ve vašich nervech. Žije i v natažení vaší ruky. Nyní se dotknete prsty své levé ruky prsty pravé ruky – to je proveditelné pouze v prostoru. To, že cítíte svou levou ruku ve své pravé, a svou pravou ruku ve své levé, to božsky-duchovní bytosti nesledují; sledují levou a pravou ruku až k doteku, ale pocit, který se mezi oběma odehrává, cítění levé ruky pravou a pravé ruky levou, to bohové ve svých schopnostech nemají; to je něco, co se projevuje teprve skrze prostor. Právě tak, jako bohové nevidí Saturn, Slunce, Měsíc a Zemi současně, ale pouze jeden po druhém v čase, tak nemají bohové nic z toho, co člověk prožívá prostorově. Když se díváte svým levým a pravým okem a máte směr pohledu zprava a zleva, pak máte v pohledu zprava působení bohů, v pohledu zleva rovněž působení bohů, ale setkání obou směrů je čistě lidské. Právě tím, že jsme jako lidé postaveni ven do prostoru, prožíváme něco, co se prožívá v odloučení od působení bohů.

Tento obraz, jehož jsem použil o pravé a levé ruce, stačí jen rozšířit na další dění v pozemském okruhu lidstva, a najdete mnohé, co ze zážitků lidí uniká nazírání bohů. Na všechny tyto ryze lidské oblasti přišel člověk ve svých představách vlastně teprve od první třetiny 15. století. Tak se lidské představy stávaly pro bohy stále více nesrozumitelnější. A právě když si všimneme této skutečnosti, musíme poukázat na onu rozhodující, důležitou událost v poslední třetině 19. století, o níž jsem se již častěji zmínil a která se projevila vystřídaním vlády duchovní bytosti, kterou označujeme jako Gabriel, za vládu jiné duchovní bytosti, kterou označujeme jménem Michael.

V poslední třetině 19. století se duchovní bytost, označovaná jako Michael, stává vládcem všeho duchovního, jež odpovídá lidskému konání na Zemi. Zatímco bytost Gabrielova je spíše orientovaná na pasivní vlastnosti lidí, Michael je bytostí aktivní, bytostí, která jistou měrou pulsuje naším duchem, našimi žilami, našimi nervy, abychom své lidství aktivně vydobyli, aktivně vyzískali v kosmické souvislosti. Jako Michaelova výzva před námi stojí to, abychom se stali aktivními i ve svých myšlenkách, abychom si jako lidé svůj světový názor vypracovávali vnitřní aktivitou. K Michaelovu věku nepatříme tím, že budeme nečinně sedět, aby na nás sestoupilo vnější nebo vnitřní osvícení, ale tím, že aktivně spolupracujeme na tom, co se nám nabízí z pozorování, ze zážitků ve světě. Když někdo sestavuje pokus, není to v podstatě žádná činnost jeho ducha, ale je to děj jako jiné přírodní děje, jenže je orientován lidským rozumem. Ale rozumem bylo orientováno také všechno přírodní

dění. A jak dnes člověk používá pokus pro své představy? Tak, že na pokus pouze pasivně pohlíží a chce být aktivní pokud možno co nejméně; chce, aby mu všechno řekl pokus sám, zatímco všechno, co vychází z vnitřní aktivity, hned považuje za výplod fantazie. Právě svými vědeckými představami je uvnitř Michaelova věku co nejméně.

Člověk však musí vstoupit do věku Michaelova, neboť tento věk má zcela určitý, důležitý význam. Když si položíme otázku, jaký má vlastně v celé kosmické souvislosti smysl, že – smím-li se tak vyjádřit – Gabriel předal žezlo Michaelovi, pak si musíme říci: Má to ten smysl, že Michael je duchem, který se může ze všech bytostí, jež mohou lidstvo duchovně vést, nejspíše přiblížit tomu, co lidé zde na Zemi konají od první třetiny 15. století v tomto odloučeném vědění.

Gabriel stojí takřka zcela ohromen před obsahem představ dnešního vzdělaného člověka. Michael, který je mimořádně spřízněný se silami Slunce, může svou činnost alespoň přenést do myšlenek vypracovávaných člověkem, které zde jsou jako impuls k jeho svobodnému jednání. Michael může vnášet svoji práci do všeho, co jsem například ve své knize „Tajná věda“ nazval svobodné, čisté myšlení, které musí být v novější době vlastním impulsem k individuálnímu chtění člověka ve svobodě; Michael je obzvláště spřízněn s konáním, jehož podnětem je láska.

Proto je poslem, kterého bohové seslali, aby jaksi přijímal to, co bude nyní převedeno z emancipovaného vědění do vědění zduchovněného. Věda, která jako anthroposofická duchovní věda opět zduchovňuje prostorový úsudek a opět jej činí nadmyslovým, pracuje zdola nahoru, doslova vztahuje ruce zdola nahoru, aby uchopila dolů natažené ruce Michaelovy. Neboť zde může být vytvořen most mezi lidmi a bohy. A Michael se stal vládcem tohoto věku proto, že má přijímat všechno, co chtějí bohové přijmout z toho, co mohou lidé připojit k vědění bohů, z toho, co mohou prostorovými představami připojovat k představám pouze časovým.

Můžeme říci: Bohové mají představu Saturnu, Slunce, Měsíce a Země v časovém sledu; když však člověk správným způsobem rozvíjí nejnovější fázi svých představ, vidí to prostorově. Bohové mohou mít představu vztahování levé ruky, vztahování pravé ruky – lidé si osvojují dotek. Bohové mohou žít ve směru pohledu levého oka, ve směru pohledu pravého oka – člověk však má prostorovou představu setkání obou směrů pohledu. Michael se dívá dolů na Zem. Je schopen navázat na to, co lidé vytvářejí v čistém myšlení, co uskutečňují v čistém chtění, je schopen vzít na vědomí všechno to, co pozemšťané, lidé vydobyli z prostorových představ a vynášet to nahoru do božských světů.

Kdyby lidé vyvíjeli pouze prostorové vědění, kdyby je nezduchovňovali, kdyby zůstali jen u antropologie a nechtěli přejít k anthroposofii, pak by věk Michaelův uplynul, Michael by odstoupil od své vlády a přinesl by bohům poselství, že se lidstvo chce od bohů odtrhnout. – Má-li Michael přinést nazpět božskému světu správné poselství, potom musí říci: Lidé za mého věku vyzvedli do nadmyslové oblasti to, co vypěstovali jako prostorové úsudky stranou božsky-duchovního světa, a my můžeme zase tyto lidi přijmout, neboť své myšlení, své představy spojili s naším myšlením a s našimi představami. – Jestliže chtějí lidé projít správným vývojem, nesmí Michael bohům říci, že se lidé zvykli dívat na všechno pouze prostorově, že se naučili pohrdat tím, co žije pouze v čase. – Naopak, jestliže bude lidstvo chtít dosáhnout svého pozemského cíle, musí Michael říci: Lidé se snažili vnést do prostorovosti zase to, co je časové, nadmyslné, a ti lidé, kteří se nechtějí jen ztrnule dívat na prostorovost, kteří se nechtějí jen přizpůsobovat smyslům, jak se s oblibou činí počátkem 20.

století, tito lidé mohou být zase bráni tak, že jejich život bezprostředně navazuje na život bohů.

Vidíte, moji milí přátelé, že když se anthroposofii skutečně zabýváme z ducha iniciační vědy, stává se starostí o kosmické záležitosti, o záležitosti, které má lidstvo konat v souladu se světem bohů. A v dnešním věku jde skutečně o mnoho. Jde o to, zda chceme položit zárodek k tomu, co je správným dalším soužitím s božsky-duchovním světem, nebo zda tento zárodek položit nechceme.

A když uvážíte nesmírnou významnost toho, co je tím řečeno, potom uznáte, s jakou vážností, s jakou vnitřní pevností musí být založeno duševní uzpůsobení, které chce anthroposofii učinit základem svých představ.

VII.

Síla vzpomínání vzniká zhuštěním času

22. prosince 1922

Milí přátelé!

Člověk vnímá svět pomocí svých smyslů, avšak nevnímá svým obyčejným vědomím to, co se odehrává uvnitř jeho smyslů. Kdyby to v obyčejném životě dělal, potom by právě nemohl vnímat vnější svět. Smysly musejí takřka samy sebe zapírat, chtějí-li vědomí člověka přinášet to, co je mimo smysly ve světě, který nás na Zemi obklopuje. Kdyby mluvily naše uši, naše oči, kdybychom tedy vnímali děje, které se odehrávají v našich uších a očích, pak bychom nemohli slyšet, co je zevně slyšitelné, nemohli bychom vidět, co je zevně viditelné. Avšak svět kolem sebe člověk poznává právě tím, že je pozemskou bytostí; sám sebe však nepoznává. Poznávat sama sebe předpokládá, že během tohoto sebepoznání dovedeme zastavit poznání zevního světa a že se tedy o zevním světě nic nedovídáme.

Bádání duchovní vědy vždy usilovalo o vypátrání takové metody, pomocí které člověk může skutečně poznat sebe sama. Z nejrůznějších přednášek, které jsem konal, jistě víte, milí přátelé, že tímto sebepoznáním nemíním ono všeobecné zahloubání do obyčejného „já“, neboť tím se člověk nedozví o ničem jiném, než o jakémsi reflexním obraze vnějšího světa. Člověk nepoznává nic nového; jen jakoby v zrcadle poznává to, co prožil se smyslovým světem. Skutečné sebepoznání musí přemýšlet o metodách, které nejen umlčují obyčejný pozemský vnější život, nýbrž které umlčují také obyčejné všední duševní nitro, které, pokud je ve skutečném vědomí, rovněž není ničím jiným, než zrcadlovým obrazem zevního světa. A pomocí metod, které najdete popsány v mé knize „O poznávání vyšších světů“, víte, že duchovní bádání nejprve pokročí k tak zvanému poznání imaginativnímu. Kdo postoupí k tomuto imaginativnímu poznání, má před sebou z nadsmyslového světa nejprve vše, co se může odívat právě do obrazů tohoto imaginativního poznání. Když však nabyl duševní praxi imaginativně spatřovat svět, pak dovede sledovat právě to, co se odehrává v lidských smyslových orgánech. Člověk by nemohl sledovat to, co se odehrává ve smyslových orgánech, kdyby se v nich něco dělo jen tehdy, když skrze ně vnímáme zevní svět.

Když vidím nějaký předmět zevního světa, pak mé oko mlčí. Když slyším tóny zevního světa, mlčí mé ucho. To znamená, že uchem se nevnímá děj uvnitř ucha, ale že se vnímá to, co z vnějšího světa vniká do ucha. Ale kdyby například ucho provádělo činnost vztahující se k zevnímu světu pouze tehdy, pokud je tento zevní vjem zde, pak bychom nikdy nemohli pozorovat děj, který se odehrává v uchu samém, nezávisle na vnějším světě. Všichni však víte, že smyslový vjem účinkuje ve smyslech dále, nehledě k tomu, že smysly jsou činné i tehdy, když si v obyčejném vědomí jen něco živě představujeme.

Je možné i určitou měrou nepřihlížet k zevnímu světu jako světu barev, tónů, světu vůní atd., a přesto se oddávat tomu, co se děje v samotných smyslových orgánech, případně co se děje skrze ně. Jestliže k tomu dospějeme, dospějeme ke skutečnému poznání člověka, a sice k jeho prvnímu stupni. Všimněme si toho nejjednoduššího: chceme si například ujasnit, jak v oku doznívá dojem, vyvolaný

vnějším světem. Kdo si získal dar imaginativního poznání, ten potom sleduje toto doznívání smyslového dojmu i když zevně nic nevidí, to znamená sleduje děj, který zaujímá smyslový orgán, aniž je v tomto okamžiku ve vztahu k vnějšmu světu. Nebo někdo, kdo si v představě dokáže živě zpřítomnit něco, co viděl, sleduje spolupůsobení zrakového ústrojí s barvami a podobně. Takto můžeme postupovat u všech smyslů. Pak skutečně zpozorujeme, že to, co se děje v samotných smyslech člověka, může být pouze předmětem imaginativního poznání.

Nežijeme-li v zevním světě, nýbrž ve smyslech, ihned se v naší duši vykouzlí svět imaginací. A tu zpozorujeme, že naše smysly skutečně patří jinému světu, než je ten, který jejich prostřednictvím v našem pozemském životě vnímáme. Ten, kdo dovede pomocí imaginativního poznání skutečně pozorovat svou vlastní smyslovou činnost, nemůže nikdy pochybovat o tom, že člověk již jako smyslová bytost náleží nadsmyslovému světu.

Svět, který poznáváme tím, že se takto takřka vzdáváme zevního světa a žijeme ve svých vlastních smyslech, je právě světem, který jsem popsal ve své „Tajné vědě“ jako svět Andělů, svět oněch bytostí, které stojí o stupeň výše nad člověkem.

Co se vlastně v našich smyslech děje? Můžeme to prohlédnout tehdy, jestliže tímto způsobem pozorujeme nitro smyslů, zatím co nevnímáme. Právě tak, jako můžeme mít vzpomínku na něco, co jsme prožili před léty, a co zde již není, stejně tak můžeme, dovedeme-li pozorovat smysly, aniž by samy vnímaly, získat poznání i o tom, co zde pozorujeme. Nedá se to nazvat vzpomínkou, protože by to poskytlo velmi nepřesný pojem, ale přesto můžeme v tom, co tu vnímáme, spolu vnímat i děje, které máme vlivem vnějšího světa ve smyslech, když stojíme před tímto světem barev, tónů, vůní, chutí, hmatu atd.

Tímto způsobem můžeme proniknout do něčeho, co si jinak člověk nikdy neuvědomuje: do činnosti svých vlastních smyslů, zatímco mu tuto činnost zprostředkovává zevní svět. A nyní zpozorujeme, že proces dýchání, vdechnutí vzduchu, rozdělování vzduchu v lidském organismu, opětné vydechnutí mimořádně působí v celém organismu. Když vdechneme, jde vdechnutý vzduch až do nejjemnějšího rozvětvení smyslů, ve kterých se rytmus dechu setkává s tím, co v duchovní vědě nazýváme astrální tělo člověka. Dění ve smyslech spočívá v tom, že astrální tělo člověka vycitňuje rytmus dýchání. Když tedy slyšíme nějaký tón, děje se to proto, že v našem sluchovém orgánu může astrální tělo přijít do styku s chvějícím se vzduchem. To však nemůže v jiném libovolném orgánu lidského organismu, může to jen ve smyslech. Smysly vůbec jsou zde v člověku proto, aby se astrální tělo mohlo setkávat s tím, co v lidském těle vzniká rytmem dýchání. A to se děje nejen ve sluchovém orgánu, to se děje v každém smyslovém orgánu; v každém smyslu, i ve smyslu hmatu a citu, rozprostřeném po celém organismu, je tomu tak, že se astrální tělo setkává s rytmem dýchání, tedy s činy vzduchu v našem organismu.

Právě při podobném pozorování zjistíme, jak velmi musíme při pozorování celého člověka dbát na to, že člověk není jen útvarem pevného skupenství, ale je téměř z devadesáti procent složen z vody, a ve svých vnitřních procesech má neustálé střídání vzduchu; je tedy také organismem vzdušným. A tento vzdušný organismus, představující žití, se právě ve smyslových orgánech setkává s astrálním tělem člověka. To se ve smyslových orgánech děje nejrozmanitějším způsobem, ale všeobecně můžeme říci, že toto setkávání je právě podstatou smyslových dějů.

Setkávání astrality se vzduchem nemůžeme zevně pozorovat, aniž bychom vstoupili do imaginativního světa. Ovšem když dospějeme k imaginativnímu poznání, vidíme v pozemském okolí také něco jiného; to se odehrává tak, že se astralita setkává pouze se vzduchem. V lidech je podstatné to, že se astralita setkává

s procesy dýchání, a sice substanciálně s tím, co je dýcháním vysíláno do lidského organismu.

Zde tedy poznáváme působení a povahu bytostí, náležejících hierarchii Andělů. Jako lidé si to tedy smíme představit jen tak, že v nevědomém ději, který se odehrává ve smyslovém vnímání, působí a žije právě tento svět nadmyslových bytostí, vycházející a vcházející branami našich smyslů. Když slyšíme nebo vidíme, je to děj, který se odehrává nejen podle naší vůle, nýbrž který také patří k objektivnímu světu a odvíjí se ve světě, v němž zprvu jako lidé ani nejsme, ale skrze který jsme vlastně lidmi, a sice lidmi obdařenými smysly.

Když naše astrální tělo mezi procitnutím a usnutím vstoupí v oblasti našich smyslů do styku se vzduchem, ovšem se vzduchem proměněným, který se stal rytmem dechu, tu poznáváme – řekl bych – nejkrajnější část člověka. Ale můžeme vystoupit ještě dál. Můžeme z člověka poznat ještě více, a sice tím stupněm nadmyslového poznání, který jsem v uvedených spisech označil jako poznání inspirativní.

Zde musíme přihlídnout k tomu, jak člověk podléhá střídavému stavu mezi bděním a spánkem. Tento stav není tak příliš vzdálen smyslovému vnímání. I naše smyslové vnímání podléhá střídavým stavům. Měli bychom sice vjemy, ale ty by pro naše vědomí neměly správný význam, kdybychom nemohli vnímání neustále přerušovat. I z drobných zkušeností jistě víte, že dlouhé oddávání se jednomu smyslovému vjemu ruší vnímání tohoto vjemu. Od jednotlivého smyslového dojmu musíme svou mysl vždy znovu odvracet; musíme tedy střídat mezi dojmem samotným a stavem, kdy tento dojem nemáme. A že je naše vědomí vzhledem k smyslovým vjemům v pořádku, to spočívá v tom, že své smysly můžeme od jejich dojmů odvrátit, a že tak vlastně smyslové vnímání nepřetržitě konáme v krátkých střídavých stavech. V delších úsecích našeho života střídáme během 24 hodin stále bdění a spánek.

Když přecházíme do stavu spánku, vystupuje naše astrální tělo s naším „já“ ven z našeho těla fyzického a éterného. A toto astrální tělo vstupuje mezi usnutím a procitnutím do vztahu k zevnímu světu, zatímco mezi procitnutím a usnutím bylo ve vztahu jen s tím, co se děje uvnitř lidského těla. Všimněte si těchto dvou stavů nebo těchto dvou dějů: astrální tělo mezi procitnutím a usnutím ve vztahu k tomu, co se děje v lidském fyzickém a éterném těle, a astrální tělo mezi usnutím a procitnutím ve vztahu k tomu, čím je zevní svět, nikoli už ve vztahu k samotnému fyzickému a éternému tělu člověka.

Smyslové oblasti v nás – bude to nyní znít paradoxně, ale vy mi jistě budete rozumět – jsou již skoro zevním světem. Pozorujme například lidské oko: je nezávislou bytostí – to vše je samozřejmě pouze přirovnání – ale je zde skutečně jako nezávislá bytost vloženo do lebeční dutiny a pokračuje pak dále do nitra relativně samostatně. Budete-li však pozorovat oko samotné, je sice proniknuto životem, ale pozoruhodně se podobá fyzikálnímu přístroji. Děje v oku můžeme charakterizovat podobně, jako děje v nějakém fyzikálním přístroji. Samozřejmě že děje, které takto vznikají, jsou obsaženy v duši; avšak můžeme říci, že smyslové orgány nebo smyslové oblasti jsou jako mořské proudy, které zevní svět vysílá do našeho vlastního lidského nitra. Zevní svět do nás pokračuje ve smyslech, a my lidé se svými smyslovými oblastmi podílíme na zevním světě mnohem více, než jinými oblastmi našeho organismu.

Když pozorujeme nějaký orgán, řekněme ledvinu nebo jiný vnitřní orgán lidského organismu, nemůžeme říci, že prožíváme-li v sobě procesy tohoto orgánu, podílíme se tím na něčem zevním. Ale když prožíváme to, co se odehrává ve smyslech,

spoluprožíváme zevní svět. Prosím, odhlédněte nyní úplně od známých vám věcí z fyziologie smyslů atd. Ty teď vůbec nemám na mysli, nýbrž poukazuji na skutečnost snadno přístupnou obyčejnému lidskému rozumu, že děj, odehrávající se v oblasti smyslů, je skutečně možné brát spíše jako to, co do nás zasahuje zvenčí, a co spoluprožíváme, než jako něco, co vnitřně působíme svou organizací. A proto také je ve smyslech naše astrální tělo téměř ve vnějším světě. Zejména tehdy, když se s plnou vůlí oddáváme vnějšmu světu smyslovým vnímáním, je naše astrální tělo skutečně téměř vnořeno do zevního světa, i když ne pro všechny smysly stejně. Úplně je vnořeno, když spíme, takže spánek je z tohoto hlediska jakýmsi vystupňováním smyslové odevzdanosti zevnímu světu. Když máte zavřené oči, stáhne se vaše astrální tělo více do nitra hlavy, patří více vám samým. Když se na něco podíváte, vstoupí astrální tělo do oka a podílí se na zevním světě. Vystoupí-li zcela z vašeho organismu, pak spíte. Smyslové oddávání se zevnímu světu totiž není tím, za co se obvykle považuje, nýbrž je vlastně etapou na cestě k usnutí vzhledem k charakteristice vědomí.

Smyslovým vnímáním se tedy jako člověk téměř podílím na zevním světě; ve spánku se na něm podílím úplně. To, co se děje ve světě, ve kterém jsme svým astrálním tělem mezi usnutím a probuzením, můžeme vnímat inspirativním poznáním.

Ale tímto inspirativním poznáním můžeme vnímat také ještě něco jiného, totiž okamžik procitnutí, opětný návrat. Okamžik procitnutí se stává něčím, co je pouze intenzivnější, silnější, ale přece jen se dá srovnat se zavřením očí.

Mám-li před sebou nějakou barvu, odevzdávám své astrální tělo dění v oku, které je téměř – jak jsem řekl – venku; totiž ději, kterým nějaká barva zevního světa vykonává na mé oko vjem. Když oko zavřu, vtáhnu své astrální tělo do sebe. Když procitnu, stahuji ho ze zevního světa, z celého kosmu. Během dne totiž se svým astrálním tělem konám například vzhledem k očím či uším to, co vzhledem k celému organismu při procitnutí. Při procitnutí celé své astrální tělo stáhnu nazpět. Tento pochod je přirozeně i pro obyčejné vědomí nevědomý, stejně jako je nevědomý i samotný smyslový pochod. Když se však pro toho, kdo je nadán inspirativním poznáním, stane tento okamžik procitnutí vědomým, potom se ukáže, že toto přicházející astrální tělo patří zcela jinému světu než je ten, ve kterém se obvykle nacházíme, a především lze velmi často silně vnímat, jak je pro astrální tělo obtížné, opět se vracet do fyzického a éterného těla. Jsou tu překážky.

Dá se říci, že ten, kdo začíná vnímat tento děj návratu astrálního těla do těla fyzického a éterného, prožívá duchovní bouře s různými protiúderem. Ty svědčí o tom, že se astrální tělo noří do těla fyzického a éterného, že však nyní tato těla nevypadají tak, jak je popisuje anatom a fyziolog, ale že jsou něčím, co také patří duchovnímu světu. Co je jinak nevinným fyzickým tělem, nebo co si představujeme jako poněkud mlhavé nevinné éterné tělo, to se jeví jako něco, co má své kořeny v duchovním světě. Ve své pravdě se fyzické tělo projevuje jako něco úplně jiného, než jak se zevně jeví – řekl bych – ve smyslovém obraze oku nebo obyčejné vědě.

Toto noření se astrálního těla do těla fyzického a éterného se může jevit v tisícerých rozmanitostech. Může se jevit jako kdyby se, řekněme, ponořil hořící kus dřeva se syčením do vody; to je ještě ten nejjednodušší, nejabstraktnější způsob, který se může nejprve ukázat tomu, kdo něco takového začíná poznávat. Pak se ale tento děj vnitřně velmi rozmanitě konkretizuje a potom se produhovňuje tím, že to, co se nejprve dá přirovnat s hučící, blížící se bouří, to se prostupuje harmonickými pohyby, které jsou však současně ve všech svých částech něčím, o čem musíme říci, že to mluví, že to něco říká, něco ohlašuje.

Ovšem to, co se zde ohlašuje, se nejprve odívá vzpomínkami z obyčejného života; během doby se to však přetváří a postupně se dovídáme mnohé o světě, který je také kolem nás a ve kterém prožíváme něco, o čem se zrovna nedá říci, že jsou to vzpomínky z obyčejného vnímání, protože jsou naprosto jiné povahy a protože při tomto prožívání skutečně víme, že máme co činit s jiným světem. A pak pozorujeme, že když člověk svým astrálním tělem vstupuje ze svého okolí do vlastního fyzického a éterného těla, činí to nyní cestou plného dechového děje. Astrální tělo, které je činné ve smyslech, se dotýká jemných rozvětvení dechového děje a jistou měrou zasahuje do jemných rytmů, kterými dechový děj pokračuje do smyslových oblastí. Astrální tělo, které při procitnutí vstupuje z vnějšího světa do fyzického a éterného těla, uchopuje celý dechový proces, který je mezi usnutím a probuzením přenechaný sám sobě. Cestou dechových procesů, dechových pohybů vstupuje astrální tělo do těla fyzického a éterného, a šíří se, jako se šíří samotný dech.

Obyčejné vědomí – řekl bych – při procitnutí rychle vpadá do vnímání vnějšího světa, rychle spojí prožívání dechového děje s prožíváním celého organismu. Inspirativní vědomí může tento průběh astrálního těla drahami dechového rytmu oddělit a ostatní organický děj vnímat odděleně. Ten ovšem odděleně neprobíhá. Nejen v tomto okamžiku, ale v každém okamžiku je v lidském organismu pohyb dechu v těsné souvislosti s ostatními ději v organismu. Ale v inspirovaném poznání může být tento proces oddělen. Pak sledujeme, jak vstupuje astrální tělo cestami dechového rytmu do fyzického těla a poznáváme tu něco, co jinak zůstává zcela nevědomé. Když proděláme všechny tyto stavy, které jsou, řekl bych, objektivními, nikoli subjektivními citovými stavy, které tento vstup provázejí, víme, že protože člověk není pouze smyslovou bytostí, ale právě i bytostí dechu, má své kořeny ve světě, který jsem ve své „Tajné vědě“ nazval světem Archandělů. Tak jako jsou bytosti nadsmyslového světa, stojící jeden stupeň nad člověkem, činné v jeho smyslových pochodech, právě tak jsou v jeho dechovém procesu činné duchovní bytosti, stojící o dva stupně nad člověkem. Ty jaksí vstupují a vystupují s naším usínáním a probouzením.

Když nyní pozorujeme tyto děje, vchází do naší duše něco velmi významného pro lidský život. Kdybychom měli život, který by nebyl přerušován spánkem, přijímali bychom dojmy zevního světa, ale ty by trvaly jen krátce. Nemohli bychom vyvíjet trvalou paměť. Jistě sami víte, jak prchavě působí doznívající obrazy ve smyslech. Ovšem to, co je v organismu podněcováno hlouběji, působí déle. Ale kdybychom nespali, nepůsobilo by to déle, než několik dní, .

Co se vlastně za spánku děje? Tady vám musím připomenout jednu úvahu, kterou jsem tu vyslovil nedávno, ve které jsem vám líčil, jak člověk mezi usnutím a procitnutím vždy se svým astrálním tělem a svým „já“ zpětně prožívá to, co prožil v předešlém období bdění ve fyzickém světě.

Vezměme pravidelné bdění a pravidelný spánek... je to ovšem zcela podobné i při nepravidelnostech... předpokládejme tedy, že se ráno probudíme, během dne vykonáváme svoji práci, večer ulehne a spíme přibližně jednu třetinu doby, po kterou jsme bděli. Takový člověk tedy prožije mezi probuzením a usnutím řadu zážitků, svých denních zážitků. Ve spánku skutečně prožívá ve zpětném sledu to, co prožíval v průběhu dne. Ovšem život ve spánku postupuje nazpět rychleji, takže je k tomu třeba jen třetina času.

Ale co se zde vlastně stalo? Kdybyste spali podle stejných zákonů fyzického světa, podle nichž ve dne bdíte, pak byste ve svém „já“ a ve svém astrálním těle, kdy jste mimo tělo fyzické a éterné, nemohli toto zpětné prožívání zažívat, protože byste

museli čas prožívat dále. Jsme-li ve svém astrálním těle a ve svém „já“ mimo tělo fyzické a éterné, podléháme zcela jiným zákonům.

A jak se vlastně jeví celá věc zevnímu pohledu? Nuže, dnes je 22. prosince; dnes ráno jste se tedy probudili 22. prosince. Pak jdete spát; když se potom zítra ráno probudíte, budete se svým zpětným prožíváním právě u dnešního rána, u 22. prosince. Vnitřně jste tedy prodělali děj, jímž jste se otočili zpět. Když se probudíte ráno 23. prosince, dojdete tímto dějem k ránu dne 22. prosince. Pak se probudíte. Když v tuto chvíli vnikne vaše astrální tělo se zákony, které dodržovalo mezi usnutím a probuzením, skrze vaše tělo do obyčejného fyzického světa, jste ve vaší nejnižší bytosti nuceni s vaším „já“ a s vaším astrálním tělem rychle postoupit kupředu k ránu 23. prosince. Tento děj ve svém nitru skutečně prožíváte.

Prosím vás, abyste to, co tu říkám, brali v plné vážnosti, v plném významu dané věci. Když máte v uzavřené nádobě látku v plynném stavu, můžete ji stlačovat a tato látka se stává stále hustší. To je sice prostorový děj, ale může být přirovnán k tomu, co jsem vám právě popisoval. Když se ve svém astrálním těle a ve svém „já“ vracíte až k ránu 22. prosince, při procitnutí rychle postoupíte k ránu 23. prosince. Svou duševní bytost posunete v čase kupředu. To je zhušťování času, nebo vlastně přesněji řečeno – zhušťování toho, co žije v čase. A tímto dějem se naše duševno, naše astrální tělo v čase tak zhušťuje, že dojmy vnějšího světa nenesou jen krátce, ale jako trvalou paměť. Tak, jako stlačovaný plyn vykonává větší tlak, má vnitřně více síly, tak získává vaše astrální tělo právě tímto vnitřním stlačováním v čase velkou sílu vzpomínky, velkou sílu paměti.

Takto získáváme představu o něčem, co nám vlastně pokaždé uniká. Čas si představujeme jako něco, co plyne rovnoměrně. A všechno, co se odehrává v čase, postupuje s časem také stejnoměrně. U prostoru víme, že to, co je v něm rozprostřeno, se může zhušťovat; tím roste jeho vnitřní rozpínavost. Ale i duševno, které žije v čase, se může zhušťovat – je to ovšem řečeno jako přirovnání – a pak roste jeho vnitřní síla. A pro člověka je jednou z těchto sil síla vzpomínání.

Za tuto sílu vzpomínání vskutku vděčíme onomu ději během našeho spánku. Od usnutí do procitnutí jsme ve světě Archandělů a spolu s bytostmi této hierarchie vytváříme sílu naší paměti. Tak jako vytváříme sílu smyslového vnímání a kombinování smyslových vjemů s bytostmi hierarchie Andělů, tak vytváříme tuto více uvnitřněnou sílu vzpomínání, převážně související s centrem, ve společenství se světem Archandělů.

Pravé poznání člověka, moji milí přátelé, není v mlhavém mysticismu, kdy se hroužíme do sebe; pravé poznání člověka vede na každém kroku, který učiníme do nitra, ihned vzhůru do vyšších světů. Dnes jsme hovořili o dvou takových krocích. Díváme-li se na oblast smyslů, jsme v oblasti Andělů; pohlédneme-li na oblast vzpomínky, jsme v oblasti Archandělů. Sebepoznání znamená zároveň poznání božství, poznání ducha, protože každý krok, který vede do lidského nitra, vede zároveň do duchovního světa. A čím hlouběji vnikáme do nitra, tím výše, mám-li použít tohoto paradoxu, stoupáme vzhůru do světa duchovních bytostí. Sebepoznání je skutečným poznáním světa, a je-li opravdu svědomité, je poznáním duchovního obsahu světa.

I z tohoto výkladu můžete vidět, proč byl ve starších dobách, kdy dávné orientální národy usilovaly o instinktivní duchovní nazírání, učiněn proces dýchání vědomým dějem pomocí zvláštních dechových cvičení. Jakmile se proces dýchání stane vědomým, vstoupíme do duchovního světa.

Dnes snad není třeba znovu říkat, že tato dávná cvičení nemá dnešní člověk se svou změněnou konstitucí opakovat, ale že se musí nahradit jinými, která najdete

popsaná ve zmíněných knihách. Ale pro oba druhy poznání, pro poznání dávného mystického jasnozření i pro poznání novějšího exaktního jasnozření platí, že skutečným pozorováním těch dějů, které se v člověku vnitřně odehrávají, současně vstupujeme do duchovního světa.

Jsou lidé, kteří říkají, že se tímto zkoumáním smyslových nebo dýchacích dějů dostáváme do neduchovnosti, do prázdnoty. – Někteří lidé to pak na rozdíl od mlhavé mystiky nazývají dokonce materialistickým sebepoznáním. Ale ať se o to jednou někdo pokusí! Uvidí, že když smyslový proces skutečně pozná, stane se okamžitě duchovní, že je to jen iluze, považujeme-li jej za hmotný. Právě tak proces dýchání. Jako hmotný se jeví pouze vnějšmu pozorování. Viděný vnitřně je dějem veskrze duchovním, dokonce takovým, který se odehrává v mnohem vyšším světě než je ten, který vnímáme svými smysly.

VIII.

Mystéria vysokého léta a mystérium hluboké zimy

23. prosince 1922

Milí přátelé!

Mystérium, které je základem vánoční slavnosti, může být podnětem ke srovnání s mystérii, která vzešla z jiných vývojových podmínek lidstva. Vánoční mystérium, je-li správně chápáno, se vyjadřuje jako mystérium vysloveně zimní. Vzešlo z názorů na duchovní svět, které přihlížely především na ty vztahy, které vznikají mezi člověkem a celým jeho pozemským jevištěm na začátku zimní doby.

Když obrátíme pohled na mystéria, která se slavila jednak v části Asie dávno před založením křesťanství a byla spojena s velkolepými světovými myšlenkami, a když vánoční mystérium přirovnáme také k těm mystériím, která se slavila ve střední, západní a také v severní Evropě v době před založením křesťanství, pak je nám především nápadné, že tato mystéria byla především mystérii letními a že tedy brala zřetel na ta spojení, která lidská bytost navazuje s tím, co se v pozemském životě děje během letní doby. Tomu, o co se tu jedná, porozumíme teprve tehdy, když obrátíme pohled nejprve na tu část vývoje lidstva, která předcházela mystériu Golgoty.

Pohlédneme-li do velmi dávných dob vývoje lidstva, jak jsme to již častěji činili, shledáme, že to, co se v těchto mystériích říkalo, bylo určeno lidstvu, které ještě mělo staré instinktivní jasnozření a které v jistých stavech vědomí, které se nachází mezi stavem úplného spánku a bdění – můžeme říci – jako ve stavu reálného snu, pohlíželo do duchovních světů, ze kterých člověk sestoupil, aby na sebe na Zemi vzal svou fyzickou podobu.

Byla to doba, kdy vlastně každý člověk mohl vyprávět a myslet o duchovních světech tak, jak dnes člověk vypravuje o poznatcích, které se učí ve škole. Již častěji jsem naznačil, že to, co lidé v oněch dávných dobách spatřovali jako nadsmyslovou duchovnost, to spatřovali v obrazech; ne však v obrazech snových. Ony obrazy byly snovým obrazům jen podobné. Ale zatímco u snových obrazů zcela přesně víme, že jsou spřádány ze vzpomínek, že vystupují z lidských organismů a nezobrazují skutečnost jako myšlenky, tak z oněch imaginací dávného jasnozření lidé věděli, že se sice nevztahují na vnější smyslovou skutečnost, ani na historickou skutečnost lidí, že se však vztahují na duchovní svět, skrytý za světem smyslovým. Duchovní svět byl tedy člověku dán nejprve v obrazech.

Ale nepředstavujme si, že by snad tito dávní lidé neměli žádné myšlenky. Měli je, ale nezískávali je tak, jak je získává dnešní člověk. Chce-li dnes mít člověk myšlenky, pak o ně musí vnitřně usilovat. Musí tyto myšlenky takřka vnitřně vytvářet.

Podobnou činnost vykonávali již tito dávní lidé vzhledem ke svým obrazům, které jim zobrazovaly duchovní život. Ale když obdrželi obrazy, obdrželi spolu s nimi také myšlenky. Nad těmito velkolepými, zářivými myšlenkami tohoto dávného lidstva můžeme dokonce žasnout, zůstat v nejvyšším údivu. Nebyly vymyšleny, ale byly přijímány jako zjevení. Jako máme dnes školy a univerzity, právě tak měli tehdy lidé mystéria, ve kterých byly spojeny věda, umění a náboženství. Nedělal se rozdíl mezi

vírou a věděním. Vědění se stalo obrazným, ale to, čemu lidé věřili, vesměs zakládali na věděním.

Nedělal se žádný rozdíl mezi tím, co se z různých materiálů tvořilo jako umělecká díla, a tím, co se získávalo jako moudrost. Dnes tento rozdíl člověk dělá; říká, že co se získává jako moudrost, musí být pravdivé, ale co svým dílům vtiskuje malíř, sochař nebo hudebník, to je prý fantazie.

Mohli bychom říci, že poslední z těch, kdo takový názor neměli, byl Goethe. Goethe totiž považoval to, co jako umělec vtěloval do své látky, za pravdu stejně, jako to, co bylo vědecké. Šosáctví v rozdílu mezi uměním a pedantskou vědou začalo teprve později. Goethe se tohoto šosáctví ještě neúčastnil. Když stál před velkými uměleckými díly, která viděl v Itálii, vyslovil ona velká slova: Domnívám se, že Řekové při tvoření svých uměleckých děl postupovali podle stejných zákonů, podle kterých postupuje sama příroda a kterým jsem na stopě. – Ve Výmaru, dříve než odešel do Itálie, pečlivě studoval spolu s Herderem filosofii Spinozy a pokoušel se vnořit do božského duchovna, které proniká všechnu bytostnost v okolí člověka. Pokoušel se však sledovat tuto božskou duchovnost až k jednotlivostem, až k rostlinnému listu a květu. A způsob, jakým ve svých studiích rostlin a zvířat utvářel jejich rostlinnou a zvířecí podobu, byl pro něj duševně stejný jako ten, kterým chtěl utvářet svá umělecká díla.

Dnes platí za nevědecké, mluví-li se v umění, ve vědě a v náboženství o jediné pravdě. Ale jak bylo řečeno, byla ona dávná centra vzdělávání lidstva vesměs taková, že umění, věda a náboženství tvořily naprostou jednotu. A byli to především ti, kdo vedli tato mystéria, kteří poněmáhle začínali vyjímát jako zvláštní myšlenky to, co se jiným lidem zjevovalo v jejich instinktivním jasnozření a zakládat tak myšlenkovou vědu.

Všude v mystériích vidíme vyvěrat myšlenkovou moudrost z jasnozřivého nazírání. Zatímco byla největší část lidstva v podstatě spokojena s životem v obrazném nazírání a s tím, jak bylo toto nazírání ztvárněno v mýtech, legendách, pověstech a pohádkách těmi, kdo je byli schopni utvořit, tehdy vytvářeli vůdcové mystérií nauku lidstva, myšlenkovou moudrost. Avšak uvědomovali si, že tato myšlenková moudrost není získána vlastními silami člověka, ale že je zjevena.

Musíme se vmyslet do tohoto docela jiného duševního založení. Je takové, že můžeme říci: Když dnešní člověk pojímá myšlenku, připisuje ji své vlastní myšlenkové činnosti. Myšlenkové souvislosti tvoří podle svých pravidel logiky, podle pravidel své myšlenkové činnosti. Dávný člověk však myšlenky přijímal. Vůbec nepřemýšlel o tom, jak se mají utvářet souvislosti, neboť tato utváření přijímal jako hotová zjevení. Zato však tento dávný člověk nežil ve svých myšlenkách tak, jak v nich žijeme my. My tyto myšlenky považujeme za vlastnictví své duše. Víme, že jsme si je vypracovali. Vzešly z našeho duševního života, vyvstaly z nás samých. Pokládáme je za své vlastnictví. Dávný člověk své myšlenky za své vlastnictví pokládat nemohl. Byly pro něj osvícením, přicházely spolu s osvícenými obrazy. Tyto moudrosti plné myšlenky v těchto dávných lidech vytvářely zcela zvláštní náladu. Při pohledu na své myšlenky si člověk říkal: Vnořilo se do mne něco božského z vyššího světa; podílím se na myšlenkách, které vlastně myslí jiné bytosti, vyšší bytosti než jsou lidé, bytosti, které mne inspirují a dávají mi tyto myšlenky. Na tyto myšlenky mohu pohlížet jako na něco, co je mi propůjčeno milostí shora.

A protože si onen dávný člověk říkal tato slova, cítil v jistých dobách potřebu, aby jaksi svými city obětoval tyto myšlenky zase vyšším bytostem. A to se dalo v letních mystériích.

V létě žije Země víc ve svém okolí, v okruhu svých par, ve své atmosféře; nestahuje se chladem do sebe, tak jako v zimě, když je sevřena sněhovým rouchem, ale otvírá se ve stálém atmosférickém styku svému atmosférickému okolí. Proto je také v letních mystériích člověk oddán světovým dálkám. Cítí se v létě spojen s horními bohy. Vyhledává v těchto dávných dobách dobu vrcholného léta, kterou bychom dnes nazvali dobou svatojánskou, kdy je Slunce ve svém letním vrcholu, aby se na určitých posvátných místech spojoval s horními bohy. Snažil se jistou měrou využít přirozeného spojení člověka s celým éterným okolím, s letní dobou, aby ze svého cítění obětoval bohům, kteří mu zjevili své myšlenky.

A když v mystériích pohlížíme na to, čemu mysterijní učitelé učili své žáky, vidíme, že jim říkali asi toto: Každý rok v době vrcholného léta se musí obětovat horním bohům za myšlenky, které propůjčují lidem, neboť jinak se do prožívání myšlení u člověka velmi snadno vtírají luciferské mocnosti. Člověka pronikne luciferská moc a síly. Tomu však unikne, když si každé léto připomene, že mu tyto myšlenky dali horní bohové a že je zase v době vrcholného léta nechává proudit nazpět. Tak se tento dávný člověk snažil zachránit před luciferskými vlivy, když vůdci mystérií svolávali ty, kdo byli jejich vyznavači, a předváděli jim onen kult, který vrcholil v tom, že to, co člověk dostal v myšlenkách zjeveno od horních bohů, obětoval v citech, stoupajících vzhůru zpátky k nim.

Zevním projevem tohoto kultu byl vzhůru vystupující kouř, do něhož se recitovala slova, která kouř přiváděla do odpovídajícího vlnění. To bylo znázorněním toho, jako by lidé zapisovali do vnějšího prostředku, do obětního kouře to, co vlastně vystupovalo k horním bohům jako duševní obětní kouř z jejich nitra. Modlitba do obětního kouře jen jaksi zapisovala to, co chtěla duše vyslat v citech vzhůru za zjevené myšlenky.

To byla v podstatě nálada, ze které vycházely slavnosti mystérií vysokého léta. Svůj smysl vlastně měly jen potud, pokud lidé své myšlenky dostávaly zjeveny.

Avšak ve staletích, která předcházela mystériu Golgoty, počínaje 8., 9. předkřesťanským stoletím, se tyto zjevované myšlenky zatemňovaly; v člověku se stále víc a více probouzela schopnost vydobýt si své myšlenky svými vlastními silami. Tím byl člověk uveden do úplně jiné nálady. Zatímco dříve pociťoval myšlenky jako něco, co mu přicházelo ze světových dálek a nořilo se do jeho nitra, nyní začínal pociťovat myšlenky jako něco, co v něm vyrůstá a co mu patří jako jeho krev.

V dávných dobách se na myšlenky pohlíželo jako na něco, co k člověku patřilo jako dech, který člověk dostává z ovzduší a vždycky ho zase do ovzduší vrací. Jako považujeme vzduch za něco, co nás obklopuje, co do sebe nasáváme, ale vždycky zase odevzdáváme, tak cítili lidé myšlenky jako něco, co do sebe sice nenasávali, ale co dostávali zjeveno, a co stále znovu a znovu v době vrcholného léta odevzdávali bohům.

Tyto slavnosti byly dokonce náležitě dramaticky upraveny tak, že vůdcové mystérií přicházeli ke svým obětním slavnostem a nesli při tom symboly moudrosti. Zatím co vykonávali ony vyličené oběti, odkládali jeden symbol za druhým a odcházeli z těchto slavností tak, že se po jejich odložení jeví jako hlupáci, kteří si svou moudrost měli během roku zase znovu získat. A jakýmsi vyznáním těchto dávných obětních mudrců bylo to, že po vykonání své oběti přiznali před zástupem svých vyznavačů: Stali jsme se zase hlupáky.

Toto střídání doby moudrosti s dobou bláhovosti lidé skutečně cítili jako prostředek proti propadnutí luciferským mocnostem. Jistou měrou tak spoluprožívali kosmos. Tak jako kosmos střídá zimu s létem, tak v sobě chtěl člověk střídát dobu moudrosti s dobou, kdy vcházel do temna hlouposti.

Avšak ti, jejichž moudrost lidé po celý rok potřebovali, například mysterijní učitelé, kteří se věnovali lékařství – neboť i lékařství bylo zahrnuto do mystérií a tvořilo s nimi jednotu – ti se toho účastnit nemohli. Neboť samozřejmě nebylo možné, aby se lékař například v srpnu či v září – mluvím-li o dnešních názvech měsíců – stal hlupákem. Ti si směli moudrost ponechat, ale zato přinášeli takovou oběť, že byli v mystériích jen sloužícími členy. Vůdčí osobnosti mystérií však každý rok vcházeli do hlouposti.

Z tohoto vcházení do hlouposti se zachovalo něco, co například Goethe ve svých „Tajemstvích“ popisuje jako Třináctého, kdy vlastně někdo vede lidi ne v moudrosti, ale v bláhovosti.

Vůči vedoucí moudrosti lidí to byla úplně jiná nálada, než nálada pozdější, kdy lidé začali pohlížet na své myšlenky jako na něco, co si vydobyli sami. Zatímco dříve lidé pociťovali moudrost skutečně jako vzduch k dýchání, později pociťovali myšlenky jako něco, co se vytváří v člověku samém jako krev. Můžeme říci, že v době, která spatřila mystérium Golgoty, začali lidé cítit myšlenky jako podobné krvi.

Ale tím si taky člověk říkal: To, co prožívám jako myšlenky, to už není nebeské, to není něčím, co se ke mně sneslo shora. Je to něco, co vzniká v samotném člověku, něco, co je pozemské.

Tato nálada, že v myšlenkách lidí máme něco pozemského, byla zvlášť významná u posledních pozůstatků dávných mystérií, ještě i v době mystéria Golgoty. Ti, kteří tenkrát stáli na vrcholu vzdělání oné doby, si říkali: Již nemůžeme mít takové myšlenky, jaké měli dávní mudrci, kteří žili svými myšlenkami pospolu s bohy; musíme vyvíjet čistě lidské myšlenky. Ale tyto čistě lidské myšlenky jsou v nebezpečí, že propadnou ahrimanským mocnostem. Jako jsou myšlenky, zjevující se lidem shora, v nebezpečí, že propadnou luciferským mocnostem, tak jsou samostatně vydobyté lidské myšlenky v nebezpečí, že propadnou mocnostem ahrimanským.

Lidé, kteří takto mysleli právě v době mystéria Golgoty – ve čtvrtém století se potom toto pociťování ztratilo – pociťovali mystérium Golgoty jako skutečné vykoupení lidstva. Říkali si: Duchovní moc, která žije se Sluncem, mohla být dříve dosažena vlastně jen tím, co je nadlidské. Nyní musí být dosahována něčím lidským; neboť člověk dostal své myšlenky do sebe. Teď musí konat něco jiného; musí své myšlenky vnitřně pozvednout k božství. Protože je pozemským myslitelem, musí své myšlenky vnitřně proniknout božstvím. To může učinit svým citovým a myšlenkovým spojením s mystériem Golgoty.

Tím se však stala mysterijní slavnost ze slavnosti vrcholného léta slavností zimy. V zimě, když se Země zahalí sněhovým rouchem, když není v živém spojení se svým atmosférickým okolím, je i člověk více poutaný k Zemi. V této době člověk nespolužijí dálky, ale to, co – řekl bych – má kořeny pod povrchem Země. Musíte jen, milí přátelé, tyto kořeny pod povrchem Země správně pochopit.

Neustále můžeme pozorovat, že v okolí Země nežije pouze to, co přichází přímo ze Slunce, co přichází z okolí, ale i to, co se účastní života pod povrchem Země.

Mnozí z vás, kdo jste žili na venkově, asi víte, že sedláci na vesnici v zimě vykopou jámu do země a dávají do ní své brambory. V ní brambory výborně přezimují, což by se nestalo, kdyby se prostě uskladnily ve sklepě. Proč? Představte si kus zemského povrchu; zemský povrch do sebe v létě přijímá sluneční teplo a světlo. To se jistou měrou vnoří do zemské půdy. Když tedy v zimní době obrátíme svou pozornost k tomu, co je pod zemským povrchem, máme tam ještě léto. V zimě je pod zemským povrchem léto. A toto léto pod zemským povrchem během zimy prospívá i kořenům rostlin. Když tedy letos vidíte vyrůstat rostlinu, vyrůstá vlastně silou Slunce, kterou Země načerpala v předešlém roce.

V kořenech rostlin, ba ještě v části listů tedy máme loňské léto; letošní léto je vykouzleno působením současného slunečního světla a tepla teprve v květu. Tak tedy máme v pučící rostlině ještě předešlý rok, zatímco tento rok se představuje teprve v květech. A když se podíváte do semeníku rostliny, který je uprostřed květu, musíte říci, že je to ještě výsledek zimy, tedy vlastně předešlého léta, a jen to, co semeník obklopuje, je z tohoto roku. Doby se do sebe zasunují, stejně jako se jindy do sebe zasunují v člověku vlivem spánku, jak jsem vám již vylíčil.

Můžete si tedy představit, že oblékne-li Země zimní sněhové roucho, je pod ním pokračování léta. Člověk se nyní nespojuje s tím, co je venku v dálkách, ale obrací svou duševnost do nitra Země. Obrací se k dolním bohům. A to byla představa, kterou nacházíme právě u těch, kdo měli dědictví dávné moudrosti v době mystéria Golgoty. Toto dědictví je podněcovalo k tomu, aby si říkali: Sílu nové moudrosti, sílu Kristovu, která prostupuje dění na Zemi, musíme hledat v tom, co je spojeno se Zemí.

A když člověk přešel k myšlenkám, které si sám vydobyl, cítil potřebu vnitřně je spojit s božstvím, jinými slovy, vnitřně je proniknout Kristem. To člověk může učinit v době, kdy je k Zemi nejvíce obrácen, v době hluboké zimy. Může to učinit tehdy, kdy se před kosmem uzavírá sama Země a kdy je uzavřen také on; pak je nejbližší Bohu, k tomu, který z těchto dálek, od kterých je člověk v zimní době uzavřen, sestoupil a spojil se se Zemí.

A je krásná myšlenka spojit dobu slavnosti Vánoc právě s tou dobou, kdy je Země od kosmu uzavřena, kdy člověk v zemské samotě hledá pro své samostatně vydobyté myšlenky společenství s božsky nadsmyslovým duchovním. A když člověk rozumí tomu, co je zde vlastně míněno, snaží se uchránit před ahrimanskými silami tak, jako se v dávných dobách chránil v mystériích vrcholného léta před silami luciferskými.

A tak, jako se dávný člověk pod vedením svých mysterijních učitelů cítil vlivem slavností plného léta jakoby v šeru svého myšlenkového světa, měl by se člověk, který správně chápe mystérium Vánoc, kdy je ve vánoční době pronikán uvedenými pravdami, cítit posílen. Měl by cítit, že správným vztahem k mystériu Golgoty může dozrát k osvícení myšlenek, které si v temnotě vnitřně vydobyl. Měl by nahlédnout, že se ve vývoji Země stalo to, že bytost, která mohla být ve starších předkřesťanských dobách myšlena jen ve spojení se Sluncem, našla přechod do zemského vývoje a jako duchovní bytost obývá Zemi spolu s člověkem. A v protikladu k dávným slavnostem vrcholného léta, které byly zcela vnější a představovaly co největší vystoupení člověka ze sebe, měla by být vánoční slavnost takovou obětní slavností, kdy se člověk snaží prohloubit, vnitřně zduchovnit to, co si osvojuje jako vědění o celém světě.

Dávný člověk necítil vědění jako své vlastnictví, nýbrž jako určitý dar. Každý rok ho zase vracel. Člověk přítomnosti musí svůj myšlenkový svět, své myšlenkové vědění považovat za svoje vlastnictví. Proto musí přijmout do svého srdce toho, k němuž se připojí jako k duchovní bytosti spojené se Zemí, jemuž v sobě předává své myšlenky, aby zde s nimi nestál sám jako v egoistické poustevně, ale aby své myšlenkové vlastnictví sjednotil s tím, kdo jako sluneční i zemská bytost prošel mystériem Golgoty.

Dávná mystéria měla v určitém směru – řekl bych – aristokratický charakter; vždyť všechna aristokracie v podstatě přijala svůj původ z těchto dávných mystérií, neboť zde byli jednotliví mysterijní kněží a vykonávali pro svět oběti za všechny ostatní.

Vánoční mysterijní slavnost má demokratický charakter, neboť to, co lidé novější doby získávají jako to, co je vlastně dělá lidmi, je vnitřní myšlenkové vlastnictví.

A vánoční mystérium bude viděno ve správném světle teprve tehdy, až nebude jeden vykonávat oběť za druhého, ale když bude jeden s druhým prožívat něco společného: rovnost lidí před bytostí, která jako sluneční bytost sestoupila na Zem. A to je také to, co bylo právě v prvních dobách křesťanského vývoje asi až do 4. století pociťováno jako zvlášť významné pro křesťanství. Teprve potom byly zase staré mysterijní formy přeneseny z Egypta prostřednictvím římanství až do západní Evropy a původní křesťanství takřka přebarvily a zahalily do tradic, které musí být zase opuštěny, má-li být křesťanství správně chápáno. Neboť křesťanství bylo zahaleno právě povahou starých mystérií.

Křesťanství vyžaduje nalezení nadsmyslové duchovnosti v člověku, když člověk nevystupuje ze sebe ven, aby se oddal kosmu, ale když spočívá v sobě. To se děje nejvíc tehdy, když je spojen se Zemí, v době, kdy je Země sama od kosmických dalek uzavřena, tedy v době hluboké zimy.

Tím jsem se, milí přátelé, pokusil charakterizovat, proč se během časového vývoje proměnily mysterijní slavnosti vrcholného léta ve vánoční mystérium hluboké zimy. Tomu je třeba správným způsobem rozumět. A právě zpětný pohled na vývoj lidstva může obzvlášť prohloubit to, co máme mít před sebou ve vánočním mystériu; na protikladu k dávným dobám musí člověk správným způsobem pociťovat, že tajemství, která dříve hledal mimo sebe, musí nyní hledat v sobě.

Z tohoto hlediska je také podána moje „Tajná věda“. Kdyby byla taková kniha sepsána v dávných dobách, začínalo by se s popisem hvězdných dalek. (Pokud by se to stalo knihou, pak by z toho bylo něco úplně jiného!) V mé „Tajné vědě“ se však zcela vycházelo od člověka, nazíraného vnitřně a teprve potom je hledán svět; lidské nitro je rozšířeno k době starého Saturnu, Slunce, Měsíce a zase k budoucím epochám zemského vývoje.

Když se v dávných dobách hledal obsah vědění o světě, vycházelo se od hvězd, které byly zevně spatřovány a lidé se snažili přijímat do svého nitra to, co jim říkaly hvězdy. Studovalo se například Slunce. Ve starém imaginativním poznávání vystupovalo člověku mnohé, když poznával Slunce. Dnes je Slunce pro skutečného vědce plynovou koulí, tedy něčím, čím pro nepředpojaté nazírání přirozeně být nemůže. Pro dávného člověka bylo Slunce, pokud je viděl zevně očima, právě tak tělesným projevem duchovna a duševna, jako je projevem duchovna a duševna lidské tělo. Člověk viděl na Slunci mnoho. Když vyčetl z kosmu to, co viděl na Slunci, mohl se dotknout vlastního srdce a říci: Teď lidskému srdci rozumím; Slunce mi řeklo, co je jeho podstatou. – A tak i v jiných hvězdách člověk nacházel to, co je on sám.

Tak se ale nemohlo postupovat v mé „Tajné vědě“. Ačkoli to tam není rozváděno do všech podrobností, protože k tomu ještě nenadešla doba, přesto se postupovalo tak, že je nejprve brán člověk jako celek, v něm srdce, plíce a jednotlivé orgány tak, aby se z porozumění jednotlivým orgánům pochopil i vesmír. Dnes tedy studujeme srdce člověka, abychom v něm četli o tom, co je Slunce, co je jeho podstata. Pomocí srdce tedy z nitra navenek poznáváme podstatu Slunce. V dávných dobách poznával člověk podstatu Slunce, aby z ní věděl, co je lidské srdce; v novějších dobách poznáváme, co je srdce, co jsou plíce a z člověka se učíme znát celý kosmos, celý vesmír. Chce-li člověk slavnostně vyjádřit pociťovanou pozornost k tomuto postavení člověka ve vesmíru, mohl to jako dávný člověk učinit jen tak, že se v době vrcholného léta postavil a pohlížel přímo vzhůru, neboť tak mohl nejsnadněji a nejlépe pohlížet ke Slunci a k ostatnímu hvězdnému nebi, aby se sjednotil s kosmem.

Chceme-li dnes do svého citového světa intenzivně přijmout to, jak můžeme poznat vesmír, potom musíme obrátit pohled hluboko do lidského nitra. K tomu je – jak jsem řekl – pravou chvílí doba hluboké zimy, doba Vánoc.

Pokuste se, moji milí přátelé, přistoupit k této vánoční myšlence s porozuměním, neboť v dnešní době skutečně potřebujeme, aby se takové staré zvyky oživily; abychom byli zase vnímaví ke společným zážitkům, například k průběhu roku. Kolik lidí dnes ví o vánoční době něco jiného, než že se dávají dárky a že se velmi povrchním způsobem v myšlenkách dotýkáme toho, co nám připomíná mystérium Golgoty?

Takové zpovrchnění je právě viníkem velkého neštěstí, ve kterém se dnešní lidstvo se svou civilizací nachází; to je ta pravá vina. Pravá vina spočívá v ulpívání na zvycích a v odporu k nutnosti obnovit to, čím má být například vánoční myšlenka nebo vánoční cítění.

Takovou obnovu nezbytně potřebujeme, protože pravými lidmi se můžeme stát jen tak, když ve světě najdeme svou duchovní část.

Potřebujeme světové Vánoce – zrození duchovního života. Pak budeme slavit Vánoce zase jako poctiví lidé; potom, v době, kdy se Země zahaluje sněhovým rouchem, bude mít zase smysl nechat ve svém cítění pronikat Kristův vliv do svého myšlenkového světa, který je v nás nyní jako krev, na rozdíl od starého myšlenkového světa, který v nás byl jako dech.

Bude ovšem třeba, abychom žili s dobou mnohem více, než jsme zvyklí dnes. Není to tak dávno – dvě desetiletí, co se vynořila myšlenka, že by se měl svátek Velikonoc, který se ještě řídí podle běhu času, přeložit na prvního dubna, aby se do účetních knih nevnášel nepořádek tím, že tyto svátky připadají každý rok na jiný den. Všechno se mělo pojmout do materialistického chodu vývoje lidstva – i to, co se týká prožívání běhu času.

Dalo by se pochopit, že se materialistické smýšlení nakonec odhodlá i k tomu, neboť jsme už zažili, že lidé například začínají běh roku nynějším Novým rokem, tedy prvního ledna, přestože prosinec (v němčině Dezember) je desátým měsícem a leden i únor zcela zřejmě patří k předešlému roku, takže nový rok může začínat nanejvýš v březnu, jak také v římské době začínal. Ale jednou se jednomu bláznivému francouzskému králi, kterého za bláznivého uznaly i dějiny, zalíbilo začínat rok v zimě, prvního ledna, a lidstvo se podle toho řídí.

Musíme přijmout skutečně mocné myšlenky, moji milí přátelé, chceme-li si poctivě říci, že záchrana vývoje lidstva se musí hledat tak, že se člověk spojí s moudrostí. Neboť je mnoho skutečností, které svědčí o tom, že se člověk nespojoval vždy s moudrostí, ale i s hloupostí. Vnímejte vánoční myšlenku poctivě tak, že s ní spojíte onu moc, která vyslovila: Já jsem ta cesta, pravda i život. Ale cesta k pravdě a k životu v Duchu se musí hledat. K tomu se současné lidstvo musí vnořit do hlubin půlnoci, aby našlo světlo zažehnuté v samotném člověku.

Nesmíme zůstat u staré tradice, že se o půlnoci čte první vánoční mše, ale musí se dospět k tomu, aby člověk prožíval, jak se z této temnoty rodí to, co je v něm nejlepší; totiž jeho plné světlo. Neboť skutečná pravda je ta, že pravé světlo se rodí z temnoty. Z temnoty se totiž nemusí zrodit vždy jen další temnota, nýbrž právě světlo.

Pokuste se ve své duši proniknout vánoční myšlenku silou, vycházející z nutnosti, že se temnota ostatního vědění musí proniknout světlem duchovní moudrosti a duchovního nazírání, a pak se v posvátné vánoční noci v srdci každého z vás zrodí Kristus, a vy spolu s ostatním lidstvem znovu prožijete světovou noc zasvěcení, světové Vánoce.

IX.

Světové Vánoce

Tajemství lidské přirozenosti odhalující se z koloběhu roku

24. prosince 1922

Vážení přítomní a milí přátelé!

Chceme-li v tomto svátečním čase prohloubit naše myšlenky přiměřeně dnešní době, učiníme tak nejlépe způsobem naznačeným včera, a sice obrátíme-li duševní pohled k vývoji lidstva, abychom z duchovního vedení lidstva poznali, jaké úkoly má člověk v dnešní době. Nesmíme ale přehlédnout, že nejdůležitější část vánoční myšlenky je v tom, že v noci, která právě začíná, zasvítilo světlo Krista do vývoje lidstva v tom jeho časovém okamžiku, který vlastně dává touto událostí – včleněním mystéria Golgoty do pozemského života – lidstvu a tím vůbec celé bytosti Země smysl.

Včera jsem hovořil o tom, že v dobách, které mystériu Golgoty předcházely, hrály významnou roli mysterijní slavnosti, které se slavily v době vrcholného léta, kdy člověk spolu se Zemí otevírá svou bytost kosmickým dálkám, kdy se může duševně spojit s mimozemskými bytostmi. A v naší duši jsme si představili, jak vůdcové mystérií v předkřesťanských dobách vykonávali u jistých národů cestu, kterou se může ubírat lidská duše v době vrcholného léta (v naší svatojánské době) k božsky-duchovním světům tak, že myšlenkový svět, proniknutý cítěním, obětovali v této době božsky-duchovním mocnostem. Uvědomovali si totiž, že to, co se jim zjevovalo během roku, je vystaveno pokušením luciferských mocností, jestliže v oné době vrcholného léta, kdy Země jaksi široce otevírá svá křídla ven do kosmických dálek, není při oběti pocíťováno všechno, co s těmito myšlenkami souvisí, jako milost propůjčená lidstvu božsky-duchovními mocnostmi.

Včera jsem dále poukázal na to, jak ve vývoji lidstva došlo přirozeným způsobem k tomu, že zase u jisté části lidstva nastoupila místo slavnosti vrcholného léta slavnost hluboké zimy. Poukázal jsem na to, že i v naší vybledlé myšlence Vánoc ještě tkví tato slavnost hluboké zimy, když v této hluboké zimní noci slaví člověk narození Spasitele. Tak je tomu u některých náboženských obcí, zatímco takový člověk, který musí cesty ke světlu Ducha teprve hledat, slaví tuto vánoční noc v tichu svého srdce, když si uvědomuje, že nejpodobnější Zemi a jejímu životu se v této době stává tehdy, jde-li úplně osamocen. Neboť i Země je v této době uzavřena před kosmickými světy a žije ve světovém prostoru pod svým sněhovým rouchem a svíravým chladem, sevřena sama do sebe.

Ale vánoční myšlenky hrály určitou úlohu již i v těch dobách, kdy člověk zvláště u jistých národů slavil slavnost vrcholného léta. Jenže v předkřesťanských dobách měla vánoční myšlenka jiný smysl, než jaký má dnes. Vznesený sluneční Duch tehdy ještě patřil kosmickým dálkám, ještě nesestoupil na tuto Zemi. Celé postavení člověka v době hluboké zimy, když se cítil osamocený se Zemí v kosmické samotě, bylo jiné než dnes. A toto postavení člověka poznáme tehdy, když opět pohlédneme do určitých mystérií, která zdomácněla zejména na jihu ve velmi dávných dobách

před mystériem Golgoty. V těchto mystériích byli dávným způsobem zasvěcováni ti, kteří toto zasvěcení směli hledat, čímž se jim dostalo tehdejší iniciační vědy. Tato iniciační věda spočívala v jistých dávných dobách u jistých národů v tom, že zasvěcovaní lidé se učili ve světě číst to, co neříkají mrtvá písmena na papíře, ale to, co říkají samotné bytosti světa. Kdo prohlédá tajemství kosmu, ten ví, že to, co na Zemi roste a prospívá, je veskrze obrazem toho, co září z kosmických světových dálek dolů z hvězd.

Člověk, který se naučí tomuto kosmickému čtení, jako se dnes učíme mnohem jednoduššímu čtení z mrtvých písmen, ví, že v každé rostlině má spatřovat určitý znak, který mu něco odhaluje z tajemství vesmíru; ví, že pohlédne-li na svět rostlin, či na mnohotvárný svět zvířat, stává se toto pohlížení – čtením. A tímto způsobem předčítali dávní zasvěcenci jistých mystérií svým žákům. Nepředčítali jim však tak, že jim četli z nějaké knihy, ale tak, že jim sdělovali to, co se inspirací od tak zvaného Boha roku dověděli o tajemstvích ročního koloběhu a jeho významu pro lidský život.

Tak četla prastará moudrost ve světovém dění a ve světových bytostech to, co se vztahuje k člověku. Dávní mudrci, kteří něco takového svým žákům předčítali, vnímali inspirace takových božsky-duchovních bytostí, jako třeba Boha roku.

Kdo byl tento Bůh roku, jenž stál mezi hierarchiemi a patřil k řádu Prasil? Byl bytostí, ke které se povznášeli ti, jenž vlastnili iniciační vědu, a v tomto povznášení od něj přijímali sílu a vnitřní světlo k tomu, aby četli něco jiného z pučících rostlin na jaře, něco jiného při dozrávání letních plodů, něco jiného, když na podzim červenají listy, když dozrává ovoce, a také něco jiného když se třpytí stromy ve sněhových vločkách a Země je se svým kamením pokryta sněhovou pokrývkou. Toto čtení trvalo celý rok; postupovalo jarem, létem, podzimem i zimou. A v tomto čtení se mezi učitelem a žáky odhalovalo tajemství samotného člověka. Potom započal koloběh znovu.

A chceme-li si dnes utvořit přibližnou představu o tom, čemu z inspirací Boha roku učili dávní inspirovaní a zasvěcení učitelé své žáky, můžeme říci asi následující: Nejprve své žáky odkazovali na to, co se zjevuje na jaře, když taje sníh a Slunce získává novou sílu, když z obnovené síly Země vzcházejí první rostlinné ratolesti. Upozorňovali je na to, jak jinak mluví o tajemstvích vesmíru rostlina, které se daří na louce, a jinak ta, která roste ve stínu lesních stromů. Upozorňovali je na to, jak jinak ze světových dálek mluví sem k člověku na Zemi v jedné i ve druhé rostlině nahoru stoupající sluneční teplo a světlo v zoubkovaných listech a jinak v listech okrouhlých.

A co se mohlo prostřednictvím Boha roku zjevovat těmito písmeny, které ze sebe nechává vyrůstat sama Země, to tehdejším způsobem odhaloval mysteriální učitel svým žákům jako tajemství fyzického těla člověka.

Tento učitel poukazoval na fyzické výtvořiny Země, na zemskou sílu, prýšticí do rostliny; na každém jednotlivém místě, na které se žákům ukázalo, stálo jiné písmeno. Tato písmena, která byla živými rostlinnými útvary nebo měla i formy živých zvířat, se utvářela v celek stejně, jako dnes tvoříme z jednotlivých písmen slova a celou větu; skládala se dohromady. Když člověk spoluprožíval jaro, žil ve čtení přírody. V tom spočívalo zasvěcování Boha roku. A když jaro asi tak v květnu končilo, měli lidé dojem, že rozumějí tomu, jak je z lůna vesmíru formováno lidské fyzické tělo.

Potom nadešla doba léta. Četla se stejná písmena velkého světového Loga; ale bylo ukazováno, jak pod jinak dopadajícími slunečními paprsky, pod jinak působícím slunečním světlem a teplem mění písmena své formy; jak první výhonky, které se Slunci otevíraly v květech, vyprávěly o tajemstvích fyzického těla člověka. Četlo se z mnohobarevných květů, v nichž každý ze slunečních paprsků v lásce líbá rostlinné

síly, tryskající ze Země. A z podivuhodného, jemného a něžného působení kosmických sil nad pozemskými silami kvetoucích rostlin bylo čteno ono úsilí Země, otevírat se kosmickým dálkám. Tak žil člověk s touto otevírající se Zemí, žil s touto Zemí v nekonečnostech.

A to, co tyto nekonečnosti ukryvaly, to se odhalovalo při pohlížení na kvetoucí písmena rostlin. Z nich člověk četl, jak se choval, když sestupoval z duchovních světů k fyzickému pozemskému životu, jak k sobě ze všech nebeských směrů stahoval éternou substanci, aby formoval své vlastní éterné tělo. A tajemství tohoto éterného těla člověk vyčetl z toho, co se zase v éterném životě později událo mezi Zemí a vesmírem ve světovém Logu, který maluje své znaky na povrch Země, když dává kvést rostlinám, když v době vrcholného léta propůjčuje zvířatům určité způsoby života.

V blížícím se podzimu zase člověk viděl, jak se písmena světového Loga opět mění tím, jak Slunce odnímá své teplo a svou světelnou sílu a rostliny nacházejí své útočiště v tom, co v čase vrcholného léta samo Slunce sdělilo Zemi. Tyto rostliny takřka vydechovaly kvetoucí, rašící život, který dostaly v době vrcholného léta, za to však ve svém lůně vyvíjely zrající plody, které rostlinný život opět přivádějí k sobě samému, neboť v sobě skrývá síly semen. Opět lidé luštili to, co světový Logos napsal na povrch Země ve zrajících rostlinách; opět luštili to, co mohou odhalit formy zvířecího života na podzim. Z tahu ptáků se četla nejintimnější tajemství vesmíru. Četla se ze způsobu, jak se s přicházejícím podzimem mění svět drobnějších zvířat. Četla se ve světě hmyzu ve způsobu, jakým hmyz hledal v zemi své útočiště, v tom, jak změnil svou formu. Ve všem tom se četlo usebrání se celé Země vůči mrtvému mlčení. Četlo se to, co se pociťovalo jako rozpomenutí se Země v kosmu na sebe samu.

Lidé si to zvláště ujasňovali v jistých slavnostech, které se konaly ve druhé polovině září a jejichž dávné pozůstatky existují v rolnických oblastech v podobě michaelských slavností. Těmito slavnostmi si člověk připomínal, že když je opuštěný vším, co vede lidi na Zemi cestou ven do kosmických dálek, musí se připojit k něčemu, co není vázáno na zevní fyzické a éterné dění – musí se svou duší opřít o duchovní obsah kosmu. A ve vybledlé michaelské slavnosti na konci září je obsaženo hledání útočiště lidstva v onom duchu hierarchií, který má lidstvo duchovně vést, když zevní vedení hvězdami a Sluncem zmenšilo svou sílu.

Ve všem tomto čtení, které se současně měnilo v přemýšlení, ve všem, o čem zde člověk přemýšlel, se pronikal tajemstvími lidského astrálního těla. A v tomto podzimním čase četli tito Bohem roku inspirovaní a zasvěcení lidé z bytosti přírody a spolu s ní přemýšleli o lidském astrálním těle. – Právě v této podzimní době zasvěcenci promlouvali ke svým žákům: Držte se oné bytosti, která stojí před tváří Slunce, na niž ještě upomíná jméno Michael; pamatujte na tuto bytost, která stojí před tváří Slunce. Tuto sílu budete potřebovat, až budete opět procházet vším tím, co si ve svém astrálním těle ponecháte z pozemského života, až vstoupíte branou smrti do nadsmyslových světů.

Byla to právě tato tajemství lidského astrálního těla, která se vynášela na povrch z toho, co se jako Logos zjevovalo ve zrajících, ale i schnoucích rostlinách, ve hmyzu zalézajícím do Země atd. Člověk už věděl, že chce-li pro tuto část své bytosti hledat pravé lidství, je odkázán na pohlížení k duchovnímu světu. Proto byl duchovní pohled zasvěcených obrácen k bytosti, kterou můžeme označit jménem Michael.

Pak ale přišla doba, jejímž středem jsou naše Vánoce. Přišla doba, kdy zasvěcení a inspirovaní učitelé Bohem roku ukazovali svým žákům to zvláštní, co se odhaluje, když Zemi pokrývá voda v umělecky utvářených sněhových vločkách. Čtení, které se

na podzim stávalo zádumčivým přemýšlením, se v této době stalo vnitřním životem; duševní pozorování, které šlo v dřívějších ročních dobách souběžně s vnější fyzickou prací, se stalo vnitřní duchovní prací. Život se stal mystikou, mystickým pohroužením. Člověk věděl, že se ve své nejhlubší bytosti, v bytosti svého „já“, může pochopit jen tehdy, nechá-li si o této bytosti „já“ říci to, co světový Logos vkouzlil do všeho, co se děje s přírodou, když sněhová pokrývka zahalí Zemi a chlad k sobě stahuje život v okolí Země. Zsvěcení a inspirovaní lidé Bohem roku měli z tohoto písma zimní doby roku poznat jeho písmo. Jejich pohled byl zbystřen, aby mohl sledovat semeno, které bylo zaseto do Země, aby mohl sledovat hmyz, který se snažil přezimovat ve stahujících se silách Země. Z fyzického světla se pohledy odvracely do fyzické temnoty.

V určitých mystériích se žákům vykládalo: Nyní musíte vidět Slunce o půlnoci – půlnoční Slunce, musíte vidět Slunce skrze Zemi. Tím, že se váš duševní zrak pronikne silou, která sleduje rostliny a nižší živočichy až do Země, tím se může sama Země stát pro vnitřní duševní sílu průhlednou. Když má Země nejvíce soustředěnou svou sílu vůči vesmíru, pak se může člověk povznést k tomu, aby zřel Slunce skrze tuto Zemi, která je sama v sobě úplně zduchovněna, jako půlnoční Slunce, zatímco v době vrcholného léta dosahuje člověk Slunce fyzickými smysly, když obrací pohled od Země do vesmíru, aniž by prohlížel skrze Zemi.

Spatřovat Slunce v půlnoční hodině, v hluboké zimní noci, bylo to, co se měli naučit žáci zsvěcenců Boha roku. A tato tajemství, která spatřili v půlnočním Slunci, pak měli sdělovat všem, kteří sice byli věřícími vyznavači mystérií, ale sami se nemohli stát ani mysterijními zsvěcenci ani jejich žáky.

Avšak v oněch dávných dobách, když zsvěcenci v době hluboké zimy poukazovali na Slunce v půlnoční hodině, museli stále více svým žákům jistým způsobem zvěstovat, jak se člověk cítí na Zemi ve svém „já“ opuštěn. Slavnost hluboké zimní noci se právě u nejvíce vědoucích lidí stávala stále víc a více slavností bolesti, slavností utrpení, slavností, prostřednictvím které měl člověk poznávat, jak ve fyzicko-pozemském životě nemůže najít cestu ke svému „já“. Měl to poznávat tím, že četl ze znaků, které napsal Logos na Zemi, jak je člověk se svým „já“ v běhu světa opuštěn; neboť Země byla pociťována samotná, a po čem musí lidské „já“ toužit, síla Slunce, ta byla zakryta Zemí. V půlnoční hodině se sice Slunce objevovalo, ale člověk cítil stále méně síly k tomu, aby se k této sluneční bytosti v půlnoční hodině dostal. Ale toto upozorňování na opuštěnost lidského „já“ v kosmu bylo současně prorockým naznačováním toho, že má sluneční bytost sestoupit na tuto Zem, že má během vývoje lidstva proniknout bytostí člověka, má se zjevit, aby uzdravila nemocné lidstvo, churavějící v samotě vesmíru.

Ale tím je již naznačena ta skutečnost ve vývoji lidstva, že se ona dávná zimní slavnost utrpení a bolesti právě u jižnějších národů stala díky zjevení Krista na Zemi radostnou, niternou slavností duše.

A to, co se zde zjevilo sestoupením ze světových dálek do pozemského bytí, to oznamují příslušní zvěstovatelé této události ještě v symbolech, když ukazují na to, že všem lidem na Zemi zaznělo poselství o tom, že se dávná slavnost bolesti a utrpení proměnila ve slavnost radosti. V hlubokém nitru pastýřských srdcí, ve kterém se spřádaly jejich sny, zazněla tato slova:

„Zjevuje se božství ve výšinách dálek světových,
a pokoj vyprýští na Zemi lidem dobré vůle.“

Tak tomu bylo v nitru prostých srdcí pastýřů.

A na druhém pólu lidstva, tam, kde mudrci dospěli k velmi mocné magii, tam mohlo přijít poselství o tomto proniknutí světového ducha do zemské hmoty ze

zdeděných zlomků dávné moudrosti hvězd. A když dnes mluvíme o vánočním mystériu, musíme najít to, co u toho pociťujeme, na pozadí oné dávné slavnosti utrpení a bolesti; musíme přemýšlet o tom, že ve vývoji lidstva vstoupila do tohoto vývoje síla, kterou se člověk může vyprostit z toho, co jej tíhou poutá k samotné Zemi.

Vánoční myšlenku musíme umět utvářet tak, že si řekneme: Ano, ještě stále jsou pravdivé inspirace Boha roku, které odhaloval starým zasvěcencům, že Země, aby došla ke svému sebeuvědomění, se za hluboké zimní doby stahuje z vesmíru do sebe, že člověk stále ještě může chápat, jak s tímto tajemstvím roku souvisí tajemství lidského „já“. Ale z lidského porozumění, z moudrého lidského cítění, z moudrosti lidského srdce se člověk může obklopit obrazy Krista Ježíše vstupujícího do pozemského života lidí a může se učit pociťovat hlubokou myšlenku zasvěcující vánoční noci.

Avšak správně ji pocítí jen tehdy, má-li skutečně vůli sledovat zjevujícího se Krista všemi dobami. Úlohou zasvěcenců dávné iniciační vědy bylo odhalovat z koloběhu roku tajemství lidské přirozenosti. Musíme porozumět tomu, co odhaluje rok, ale musíme také umět nahlížet do nitra lidské přirozenosti. Toto nahlížení nám zprostředkuje anthroposofická duchovní věda, a je-li toto nahlížení správné, pak nám písmena, ztělesněná srdcem, plícemi, mozkem a všemi částmi lidského organismu odhalují tajemství vesmíru tak, jak bylo odhalováno zasvěcencům inspirovaným Bohem roku ve znacích Loga v rostoucích rostlinách, v tvarech zvířat, v tom, co na Zemi prožívají. Musíme se naučit nahlížet do člověka. Nitro samotného člověka se nám musí stát písmem. Pak budeme z tohoto nitra číst i vývoj lidstva. Ale potom se musíme oddat smyslu tohoto vývoje. Musíme se vnitřním nazíráním spojit s duchovními silami, které tímto vývojem lidstva proudí a působí. Ale protože vývoj lidstva neustále pokračuje, musíme mystérium Golgoty, mystérium zasvěcující vánoční noci prožívat v každé době nově. Musíme plně prožít, že duch, který si vyhledal organismus, který se ve svaté noci narodil v Betlémě, pravil: „Já jsem s vámi po všechny dny až do skonání zemských věků.“ Pak musíme také získat duchovní sluch pro stále trvajícím zjevování se tohoto Loga skrze samotnou bytost člověka. Naslouchat inspiracím tohoto Boha lidstva, jímž je sám Kristus, se musí lidstvo naučit stejně, jako se kdysi učilo naslouchat inspiracím Boha roku.

Pak se lidstvo nebude dívat jen zpátky na to, co podává bible o putování Krista Ježíše po Zemi, ale bude mít pochopení, porozumění pro to, že se Kristus od té doby spojil s člověkem v pozemském životě a že se zjevuje vždy, chce-li mu člověk naslouchat. Pak může současné lidstvo pochopit a porozumět tomu, že stejně jako kdysi po podzimní michaelské slavnosti následovala v průběhu roku slavnost vánoční, tak i po Michaelově zjevení, které nastalo jednoho podzimu v poslední třetině 19. století, má následovat slavnost zasvěcení, vánoční slavnost, již se má opět získat porozumění pro duchovní zrození, pro zrození Ducha. To lidstvo potřebuje k tomu, aby šlo správně svou pozemskou cestou, aby zduchovněná Země mohla najít proměnu ve své budoucí formy. Teď žijeme v době, kdy zde má být nejen roční podzim, roční michaelská slavnost a roční slavnost Vánoc, teď žijeme v době, kdy máme hluboko ve své duši pochopit ze své vlastní lidské bytosti Michaelovo zjevení z poslední třetiny 19. století, a kdy máme hledat cestu k pravé slavnosti Vánoc, totiž cestu k proniknutí se Duchem, jehož máme poznat. Pak pochopíme slova uvedená v evangeliu:

„Měl bych vám ještě mnoho co říci,
ale nyní to ještě nemůžete snést.“

Lidstvo má vlohy k tomu, aby uneslo stále víc a více z toho, co mu má Kristus říci. Není však založeno k tomu, aby stále jen naslouchalo těm, kdo chtějí bránit pokroku a poukazují jen na to, co bylo kdysi strohými písmeny napsáno o mystériu Golgoty, kdo nechtějí, aby se živá síla tohoto mystéria zjevovala člověku v průběhu všech dob. Dnes není ani doba, kdy by se mělo ještě naslouchat těm, kteří chtějí zůstat pouze u doby světového jara, které ukazuje vnější fyzickou přírodu v nejjasnějším lesku, ale duchovno ukázat nemůže. Dnes je doba, kdy máme najít cestu od slavnosti Michaelovy k slavnosti hluboké zimy, která má ale obsahovat sluneční východ Ducha. Tuto cestu bychom nenašli, kdybychom se ve vývoji pozemského lidstva oddávali iluzi, že světlo je dnes v zevním životě, v zevní civilizaci Země, ve vnější pozemské kultuře. Tuto cestu najdeme jedině tehdy, když si pravdivě přiznáme, že je zde temnota, ale že právě v této temnotě se musí hledat to světlo, které chtěl Kristus přinést do světa skrze Ježíše.

Sledujme proto stopy v bytosti samotného člověka, které je možné vyčíst zatím z nejasných písmen, avšak která se budou stávat stále zřetelnějšími, se stejnou zbožností, se kterou kdysi hledali pastýři a mágové z Východu cestu k jesličkám ve vánoční noci, a budeme zase smět slavit Kristovo tajemství Vánoc. Ale budeme je smět slavit jen tehdy, budeme-li chtít hledat světlo v temnotě.

Dnes se vědou většinou nenazývá to, co svět vysvětluje (slovo „vysvětlovat“ pochází od jasnosti světla), ale to, co ho nevysvětluje, co spíše zatemňuje. Temnoty musí pochopit světlo.

Pokusme se najít z temnoty, která zde skutečně existuje, s nejmocnější silou vůle světlo Ducha, a pak bude svítit, jako svítily ve velké svaté noci pastýřům i mágům hvězdy, zvěstující Ježíšovo narození.

Tak se musíme učit stavět do historického vývoje lidstva myšlenku Vánoc. Nemusíme čekat na nového mesiáše, na nového Krista, ale na to, co bylo lidstvu v posledních staletích zjeveno přírodou, uvádějící hluboko do temnoty materialismu, na to, co může být současnému lidstvu zjeveno skutečně živě pochopeným, živě trvale působícím Kristem Ježíšem.

Nenechejme zatvrdnout myšlenku Vánoc do svátku konvenčně slaveného jednou v roce, ale učiňme ji plynulou, aby nám svítla, jako svítla hvězda v Betlémě.

O tomto světle, o této svítící hvězdě jsem vám chtěl, vážení přítomní a milí přátelé, vyprávět dnešní vánoční večer a rád bych přispěl k tomu, abyste vůli, která slabě, ale opravdově produševňuje anthroposofickou duchovní vědu, spojili s druhou vůlí, která spočívá v následování oné hvězdy, která zcela jistě pravým způsobem svítí lidem o vánoční noci.

Proniknout se tímto světlem z dneška na zítřek v tichu a intimitě, to je pro dnešní dobu nejhlubším vánočním zasvěcením. Všechno ostatní by v podstatě pro lidi mělo být jen vnějším znamením pro toto vánoční cítění, které můžeme z dnešního večera přenést k příštímu ránu. Pak pro nás bude tato noc nejen symbolem, nýbrž zesílí na něco živého, pak se snad rozpomeneme na to, jak vřele se máme spojit s duchovním úsilím, které u všech pravých lidí vede do budoucnosti, a které je současně pravým vánočním úsilím; je úsilím směřujícím k tomu Duchu, který se v lásce vtělil, který se narodil v Betlémě ve světově historické zasvěcující vánoční noci.

* * *

Sterne sprachen einst zu Menschen,
Ihr Verschwingen ist Weltenschicksal;
Des Verstummens Wahrnehmung
Kann Leid sein des Erdenmenschen;

In der stummen Stille aber reift
Was Menschen sprechen zu Sternen;
Ihres Sprechens Wahrnehmung
Kann Kraft werden des Geistesmenschen.

* * *

Hvězdy mluvily kdysi k člověku,
jejich odmlčení je světa osudem;
vnímání tohoto mlčení
může být žalem pro pozemského člověka.

V němém tichu ale dozrává,
co lidé promlouvají ke hvězdám.

Vnímání jejich mluvení
může být silou duchovního člověka.

Rudolf Steiner, 25. 12. 1922

X.

Kosmický kult vznikající z lidského soužití člověka s během roku

29. prosince 1922

Vážení přítomní, milí přátelé!

V přednáškách, které jsem zde konal těsně před Vánocemi, jsem poukázal na souvislost člověka s celým kosmem, zvláště také na to, co jako duchovně-duševní mocnosti proniká kosmos svým působením a životem. Dnes bych chtěl opět určitým způsobem navázat na toto téma, avšak nezávislou, samostatnou úvahou.

Lidský život, probíhající jako společný život s přírodou a vnitřní život lidské duše, stojí mezi dvěma póly, a velké množství myšlenek, které si lidé musí vytvářet o svém vztahu ke světu, je těmito dvěma protiklady ovlivňováno.

Na jedné straně stojí před lidským myšlením a cítěním tak zvaná přírodní nutnost. Člověk se cítí závislý a nutně se musí cítit závislý na neúprosně působících zákonech, které nachází všude venku ve světě, a které procházejí také jím vlivem toho, že je jeho fyzický a éterný organismus do tohoto vnějšího světa zapojen.

Na druhé straně pak žije v člověku pocit – a v každé zdravé lidské přirozenosti se tento pocit musí dostavit – že důstojnost člověka by nebyla zcela úplná, kdyby mu v jeho životě mezi narozením a smrtí nenáležela svoboda. To jsou ony dva polární protiklady: nutnost a svoboda.

Jistě víte, jak velmi dnešní přírodovědecká doba tuto nutnost dění, kterou nacházíme všude venku v přírodě, rozšiřuje také na všechno, co vychází ze samotného člověka. Víte, že mnoho dnešních představitelů postupně došlo k tomu, považovat svobodu za něco nemožného; za iluzi, která v člověku žije jen proto, že je-li člověk se svou vůlí postaven před nějaké rozhodnutí, má na jedné straně důvody pro a na druhé straně proti, které na něj z obou stran naléhavě působí. A podle tohoto názoru to vlastně není on, kdo činí rozhodnutí, ale jsou to nakonec důvody, které představují největší sílu a největší množství. Ty vítězí nad ostatními důvody, které i když působí na člověka s určitou nutností, mají menší sílu a je jich méně. Člověk je prostě strháván výsledkem podnětů, které na něho svou nutností působí. Že se pokládá za svobodného – říkají mnozí zastánci tohoto názoru – to pochází jen z toho, že protikladné důvody „pro“ nebo „proti“ v souhrnu představují něco tak složitého, že člověk nepozoruje, jak je strháván sem a tam, a nakonec je stržen právě tou kategorií důvodů, které v takřka jemném vychýlení vahadla vítězí.

Proti tomu však stojí nejen etická úvaha, že důstojnost člověka by ve světě nebyla úplná, kdyby byl člověk hříčkou podnětů „ano“ a „ne“, ale i to, že pocit svobody žije v lidské vůli. Pro nepředpojatého člověka je zcela nepochybné, že kdyby se nějakou svou teorií měl v tomto pocitu svobody mýlit, musel by se právě tak mýlit v jednoduchých základních smyslových vjemech. Kdyby mohl klamat tento elementární zážitek svobody, plně spočívající v lidské citové sféře, pak by také mohl klamat červený vjem, vjem tónu cis nebo c atd. A je přece charakteristické, že novodobý přírodovědecký názor prostřednictvím mnoha svých zastánců oceňuje teorii tak vysoko, že se teorií o absolutní, bezvýhradné přírodní nutnosti, kterou prý obsahuje i lidské jednání, lidská vůle, nechává svěst k tomu, aby vůbec nebral v úvahu zkušenost, kterou představuje zážitek svobody.

Ale tato otázka nutnosti a svobody se všemi svými průvodními jevy v duševním životě – a ty jsou mimořádně bohaté – souvisí s něčím mnohem hlubším v chodu světa, než s tím, co je možné najít přírodovědecky nebo i v bezprostřední každodenní zkušenosti lidské duše. Neboť tato úzkostná pochybovačná otázka vstoupila před lidskou duši i v době, kdy bylo lidské nazírání ještě úplně jiné.

Z jiných přednášek, které zde konám, jste viděli, že vlastní „přírodní myšlení“ – řekl bych – přírodovědecké myšlení novější doby, není ani tak příliš staré. Když se vrátíme do starších dob, nacházíme lidské myšlení, lidské názory právě tak jednostranně duchovní, jako jsou dnešní názory jednostranně naturalistické. Čím dále se vracíme do starších dob, stále méně v lidském nazírání nalézáme právě to, co dnes nazýváme přírodní nutností. Tuto přírodní nutnost nenalzáme ani ve starším řeckém nazírání, neboť řecká nutnost byla ve svém vlastním myšlenkovém zabarvení přece jen něčím docela jiným. Ale vrátíme-li se ještě dále, vidíme, že na místě přírodní nutnosti stojí veskrze vlivy sil, které se ve svém celém rozsahu připisují božsky-duchovní prozřetelnosti.

Dnes, smím-li se tak triviálně vyjádřit, dělají pro přírodovědeckého myslitele všechno přírodní síly; pro myslitele dávných dob kdysi dělaly všechno síly duchovní, které působily se stejnými úmysly, jako působí člověk sám, jenže jejich úmysly byly daleko obsáhlejší, než mohou být úmysly lidské. Ale i v tomto světovém názoru, který byl zcela duchovní, obracel člověk svůj pohled při určování své vůle k božsky-duchovním mocnostem. A jako se dnes při myšlení v přírodovědeckém smyslu cítí určován přírodními silami a přírodními zákony, tak se kdysi cítil určován božsky-duchovními silami a zákony. A pro mnohé, kdo v tomto dávném duchovním smyslu smýšleli deterministicky, platila svoboda člověka, přestože je bezprostředním zážitkem, právě tak málo jako pro dnešní naturalisty. Naturalisté dnes míní, že skrze lidské jednání působí přírodní nutnost. Tehdejší spiritualisté mínili, že skrze lidské jednání působí podle svých úmyslů božsky-duchovní síly.

Musíme si prostě jen uvědomit, jak to s otázkou svobody a nutnosti v těchto naprosto protikladných názorových světech je a zjistíme, že o této otázce, hluboko zasahující do veškerého života a běhu světa, se na povrchu těchto věcí a událostí zcela jistě nedá nic vyzkoumat.

Abychom vůbec přišli na celý smysl této tolik zneklidňující otázky, musíme na celý běh světa, to znamená na běh přírody i na rozvíjení ducha, nahlédnout hlouběji, jak je to právě možné jen anthroposofickým způsobem nazírání. Běh přírody se však dnes obvykle pozoruje velmi omezeným způsobem. Pozoruje se tak, že je snaha pozorovat vytržené události a vytržené děje nejspeciálnějšího druhu dalekohledem, mikroskopem nebo je dokonce podrobit pokusu, a člověk tak stojí ve zcela úzké oblasti, na kterou pozorování běhu přírody a světa omezuje.

A mohlo by se říci, že ti, kteří pozorují duchovno a duševno, napodobují tyto pozorovatele přírody. Lidé odmítají brát v úvahu celého člověka, pokud jde o jeho duševní život. „Specializují“ se, aby vytvořili nějakou jednotlivou myšlenku nebo útržek citu z jednotlivých vztahů a doufají, že z takto vytržených vztahů jednou sestaví psychologii stejně, jako když se pokoušejí získat z jednotlivých pozorování a pokusů ve fyzikálně-chemických kabinetech, na klinikách a podobně, jakýsi světový názor na fyzický svět .

Ale všechna tato pozorování vlastně ve skutečnosti nikdy nevedou k celkovému pochopení ani v oblasti fyzické, ani v oblasti duchovně-duševní. A i když zde nechci nic namítat proti oprávněnosti těchto speciálních výzkumů – jsou oprávněné právě

z toho hlediska, které jsem ve svých přednáškách často uváděl – přesto musím přece jen silně zdůraznit, že jestliže příroda nebo svět člověku někde nepředvede, co ze spolupůsobení těchto jednotlivostí vzejde, pak si člověk sám nikdy nebude moci z jednotlivých pozorování a pokusů sestavit stavbu světa, prosvětlenou světovým děním. Můžeme sice zkoumat buňky jater, mozku a děje v nich, můžeme se v těchto směrech stále více specializovat, ale protože tyto výzkumy vedou právě k jednotlivostem a nikoli k celku, nikdy nemůžeme získat názor o celku lidského organismu. Tento celek, tuto totalitu lidského organismu totiž musíme mít před sebou v duchovně obsáhlé, pocítované ideji, abychom pak s její pomocí shrnuli tyto jednotlivé výzkumy v celek. Jestliže člověk nezačne venku v přírodě spatřovat něco podobného, jako to můžeme vidět v celku lidského organismu, složeného z jednotlivých orgánů a dějů v játrech, ledvinách, srdci nebo mozku, nemůže ani chemie, astronomie, fyzika, astrofyzika ani biologie, pokud se omezují jen na jednotlivé výzkumy, podat obraz toho, jak různé přírodní síly a zákony žijící v našem světovém okolí společně působí v celku.

Záleží to prostě na tom, ukázat ve světovém bytí, jak všechny síly, objevující se v našem okolí, společně působí v uzavřeném celku.

Samozřejmě že můžeme říci, že je možné, že určité děje v lidských játrech, v lidském mozku budou objeveny až mnohem později, aby byla biologie spokojena. Ale v každém případě se vždy mohlo a může říci následující: To, co v játrech, v žaludku, v srdci společně navzájem působí, působí v hranicích lidské kůže tak, že vzniká lidský celek. Aniž potřebujeme přihlížet k jednotlivostem, máme před sebou v určitém celku spolupůsobení všech vlivů v lidské přirozenosti – chemických, fyzikálních, biologických; máme je před sebou v jednom uzavřeném celku.

Můžeme mít před sebou v uzavřeném celku i souhrn přírodních sil a zákonů, které působí kolem člověka? V určitém směru to možné je. Aby nevzniklo nedorozumění, vysloveně zdůrazňuji, že takové celky jsou přirozeně vždy relativní. V člověku například můžeme shrnout děje zevního ucha, a pak mít relativní celek. Ale můžeme shrnout i děje pokračující od sluchového ústrojí k mozku a máme zde také relativní celek. Když obojí shrneme dohromady, máme větší relativní celek, který náleží naší hlavě, a ta zase celému organismu. Tak to také bude, když se pokusíme v celkovém nazírání obsáhnout celek člověka, jeho síly a zákony, které u člověka přichází v úvahu jako první.

Nuže, řekl bych, že první takový pohled poskytuje průběh dne. Jakkoli to na první poslech zní paradoxně, je průběh dne v jistém ohledu shrnutím určitého počtu přírodních zákonů kolem nás v tomto celku. Během dne se prostě odehrávají v našem okolí a skrze nás děje, které – když je rozložíme – se rozpadnou v nejrůznější fyzikální a chemické procesy atd. Můžeme říci, že průběh dne je jakýmsi časovým organismem, který obsahuje mnoho přírodních dějů, které jinak můžeme studovat jednotlivě.

A větším celkem je průběh roku. Když si totiž všimnete všeho, co se děje během roku se Zemí a lidstvem v souvislosti se změnami v zevní sférické oblasti – dejme tomu jen ve vzdušné sféře – když shrneme všechno to, co se děje od jara do příštího jara v rostlinách i v nerostech, pak máte časové organické shrnutí toho, co se vám jinak jeví při různém zkoumání přírody roztroušeně, stejně jako máme v lidském organismu souhrn dějů v játrech, ledvinách, slezině atd. Průběh roku je skutečně organickým shrnutím – není to přesně řečeno, ale musíme použít slov – toho, co jinak jednotlivě přírodovědecky zkoumáme.

Mohli bychom říci – trochu povrchně, ale je tím míněno něco velice hlubokého, jak sami pocítíte: Aby člověk neměl onen abstraktní vztah k přírodnímu okolí, který má

k popisům fyzikálních a chemických pokusů nebo k tomu, co dnes převážně říká nauka o rostlinách nebo zvířatech, musí být před něho v kosmu postaveny organismus průběhu dne a organismus průběhu roku. A v tom nachází jaksi něco jemu rovného, co chceme tak trochu pozorovat.

Zabývejme se nejprve průběhem roku. Když jej přehlédneme podobně, jako jsme to učinili posledně před Vánocemi, máme jistý souhrn dějů v pučících, rašících rostlinách, které se vyvíjejí k zeleným listům a později ke květům. Máme nesmírné množství přírodních dějů, které se odehrávají od života v kořenech, k životu v zelených listech, k životu v barevných lístcích květů. A zcela jiný druh dějů vidíme na podzim v uvadání, usychání a odumírání vnější přírody.

Světové dění, které je kolem nás, jsme skutečně obsáhli v organickou jednotu. Když prožíváme léto, vidíme, co na Zemi vyrůstá, vidíme zvířecí svět a zvláště u nižšího zvířecího světa pozorujeme působení a hemžení světa hmyzu, které se jaksi pozvedá od Země a oddává kosmu, zejména tomu, které se z kosmu soustředí do působení Slunce. Vidíme, jak Země jaksi všechny své orgány otevírá světovým dálkám a vystupující děje ze Země směřují do světových dálav. Vidíme, jak se to, co od jara vyrůstá a touží po světových dálkách, od podzimu a v zimě opět vrací nazpět k Zemi. Vidíme, jak Země nabývá stále větší moci nad vším, co je pučícím a rašícím životem, jak jej přivádí do jakési zdánlivé smrti, nebo jej alespoň zahaluje do spánku a uzavírá všechny své orgány před vlivy kosmických dálek. Tak vidíme v průběhu roku dva protiklady, které v sobě mají nesmírně mnoho jednotlivostí, představujících však uzavřený celek.

A když duševním zrakem pohlížíme na takový průběh roku, který představuje uzavřený celek už tím, že se prostě od určitého bodu opakuje a probíhá přibližně stejným způsobem, pak shledáme, že v něm není nic jiného než právě přírodní nutnost. A my lidé v pozemském vývoji tuto přírodní nutnost částečně spoluprožíváme. Kdybychom ji spoluprožívali úplně, pak bychom také byli této přírodní nutnosti bezpodmínečně podrobeni. Samotná Země se tak rychle nemění, a tak pro nás lidi jako občany Země přichází v úvahu určité přírodní síly a přírodní mocnosti v průběhu roku. V příštích dnech se ještě dostaneme i k jiným oběhům, ale Země se nemění tak rychle, aby se za jediný lidský život, byť by byl člověk sebestarší, projevily malé změny, které nastávají rok od roku. A tak každým rokem se svým vlastním tělem spoluprožíváme přírodní nutnost tím, že prožíváme jaro, léto, podzim a zimu.

Vidíte, že tak se musí pozorovat, neboť poznání dává jen skutečná zkušenost. Poznání nezískáme z žádné teorie, neboť každá teorie vychází z nějakého speciálního oboru a tento obor zevšeobecňuje. Skutečné poznání získáme jen tehdy, vycházíme-li ze života a ze zkušeností. Nemůžeme proto jednotlivě pozorovat zákony gravitace, zákony rostlinného života, zákony zvířecích instinktů, zákony lidské myšlenkové nutnosti neboť potom je pozorujeme v jejich jednotlivostech, zevšeobecníme je a tím přicházíme ke zcela nesprávnému zobecňování. Musíme vidět to, kde se přírodní síly ukazují ve svém vzájemném spolupůsobení. To je průběh roku.

Jistě už povrchní pozorování ukáže, že člověk má vůči průběhu roku relativní svobodu. Ale anthroposofické pozorování to ukazuje ještě silněji. Při něm obracíme pohled na dva střídavé stavy, v nichž člověk žije během čtyřadvaceti hodin – na stav spánku a na stav bdění. Víme, že během bdění tvoří fyzické tělo, éterné tělo, astrální tělo a „já“ v člověku relativní jednotu. Ve stavu spánku zůstává na loži fyzické a éterné tělo v těsném vzájemném spojení a mimo ně pak „já“ a tělo astrální.

A když nyní všemi prostředky, které nám dává anthroposofické bádání, a které znáte z naší literatury, pohlédnete na to, čím je toto fyzické a éterné tělo člověka ve spánku a čím při bdění, pak vyplývá následující.

Když je „já“ a astrální tělo mimo fyzický a éterný organismus, pak ve fyzickém a éterném organismu začíná život, který vidíme zevně v přírodě jen v oblasti nerostné a rostlinné. Zde pro sebe začíná nerostný a rostlinný život. To, že fyzický a éterný organismus člověka postupně nepřechází na množství nerostných a rostlinných dějů, je dáno pouze tím, že jsou organizovány tak, jak to odpovídá astrálnímu tělu a „já“, které se v člověku dočasně nacházejí. Kdyby se do fyzického a éterného těla člověk vrátil svým „já“ a astrálním tělem příliš pozdě, přešly by do nerostného a rostlinného života. Ale jakmile člověk usne, okamžitě v něm začíná tendence stát se nerostně-rostlinným. Tato tendence nabývá vrcholu za života ve spánku.

Když pomocí prostředků anthroposofického bádání pohlédneme na spícího fyzického člověka, vidíme v něm – samozřejmě v jiné formě – věrný obraz toho, čím je Země během jara a léta. Raší a roste v něm to, co je minerálně-rostlinné, ovšem v jiné formě, než jak je to u zelených rostlin vyrůstajících ze Země. Ale jak jsem řekl, to, co se během spánku děje v lidském fyzickém a éterném organismu, je v jisté obměně věrným obrazem jarní a letní doby Země. Člověk přítomné světové epochy je organizován pro tuto zevní přírodu. Může svým fyzickým zrakem pohlížet na tuto zevní přírodu a vidí pučící, rostoucí život. V okamžiku, kdy si člověk získá inspiraci a imaginaci, odhalí se mu v době spánku fyzického člověka pohled na letní dobu. Spánek znamená, že u fyzického a éterného těla se dostavuje jaro a léto. Začíná pučící a rašící život. A když procitáme, když se „já“ a astrální tělo opět vrací, pak všechn tento pučící a rostoucí život fyzického a éterného těla ustupuje. Pro duchovně vidoucí zrak se život ve fyzickém a éterném organismu člověka začíná stávat velice podobný podzimnímu a zimnímu životu Země. A skutečně, sledujeme-li člověka postupně v době bdění a spánku, máme ve zkratce mikrokosmický obraz podzimu, zimy, jara a léta. Stačí jen, když budete duchovně-vědecky sledovat člověka v jeho fyzickém a éterném organismu po dobu 24 hodin, a mikrokosmicky proděláte průběh roku. Takže díváme-li se z člověka pouze na to, co zůstává ležet na loži nebo na to, co běhá za dne, můžeme říci, že tu mikrokosmicky probíhá rok.

Ale pozorujme teď na druhé straně to, co se ve spánku odděluje: lidské „já“ a astrální tělo. Postupujeme-li duchovně-vědeckými prostředky bádání, inspirací a intuicí, shledáme, že zatímco člověk spí, je jeho „já“ a astrální tělo oddáno duchovním mocnostem, ve kterých budou moci vědomě žít v normálním stavu teprve v pozdější epoše Země. A budeme muset říci, že ve spánku, od usnutí do probuzení, je „já“ a astrální tělo odňato světu tak, jako je Země odňata kosmickým dálkám za doby zimy. „já“ a astrální tělo jsou skutečně po čas spánku ve své zimní době. Člověk má tedy během spánku smícháno to, co má Země zatím jen pro své protilehlé polokoule; ve svém fyzickém a éterném těle má ve spánku dobu léta a ve svém „já“ a astrálním těle dobu zimy.

A naopak je tomu při bdění. Tehdy má fyzický a éterný organismus dobu zimní a „já“ a organismus astrální jsou oddány tomu, s čím se mohou z kosmických dálek setkat zatím v bdělém lidském stavu. Když se tedy vnoří „já“ a astrální tělo do těla fyzického a éterného, pak se „já“ a astrální tělo nachází v době léta. Zase jsou vedle sebe doba zimní ve fyzicko-éterném organismu a doba letní v organismu astrálním a „já“.

Podívejte, když vezmete Zemi, musí mít také v různých oblastech současně léto a zimu; nemohou však být smíchány současně v sobě. V člověku se však do sebe

neustále mikrokosmicky zasunují léto a zima. Když člověk spí, je jeho fyzické léto smíšeno s duchovní zimou; když bdí, je jeho fyzická zima smíšena s duchovním létem. Člověk má ve vnější přírodě v běhu roku zimu a léto oddělené; v sobě je však ze dvou různých stran neustále směšuje. Zatímco tedy ve vnějším běhu přírody musí v jisté zemské oblasti po sobě následovat čas zimy a čas léta, u lidské bytosti musí oba tyto proudy splývat dohromady, ovšem zvláštním způsobem.

Ale u lidské bytosti je v nitru zima a léto vždy současně, avšak jednou se střídá duchovní léto s tělesnou zimou, a po druhé duchovní zima s tělesným létem.

Co tedy máme ve vnějším běhu přírody v tomto souhrnu přírodních sil a přírodních zákonů v našem okolí tak, že se to v jedné zemské oblasti nemůže neutralizovat, protože to působí jedno po druhém, to se v lidské bytosti neutralizuje, ruší. Běh přírody je takový, že právě tak, jako se dvěma protichůdnými silami může navodit stav klidu, mohou se také neutralizovat, rušit mnohé přírodní zákonitosti. To se děje v člověku ve vztahu ke všem zevním přírodním zákonům tím, že spí a bdí podle určité zákonitosti, jak to právě činí. Protože se tedy v člověku do sebe zasouvá, neutralizuje to, co se objevuje jako přírodní nutnost, je-li to rozloženo v čase, činí ho to svobodnou bytostí.

Člověk tedy nechápe svobodu, jestliže nechápe, jak k jeho fyzicko-éterné přirozenosti, ve které může být léto i zima, přistupuje občas zima a léto jeho duchovního života s neutralizujícím vlivem.

Pohlížíme-li tedy do zevní přírody, vidíme obrazy, které v sobě nesmíme spatřovat ani ve stavu bdění, ani ve stavu spánku. Zato si musíme říci, že v lidské přirozenosti tyto obrazy přírodního koloběhu ztrácejí svou platnost, a musíme pohlížet na něco jiného. A když nás už běh přírody v lidské přirozenosti neruší, potom teprve dostaneme možnost správně pochopit duchovně-mravně-duševní bytost člověka. Tak získáme etický, mravní poměr k člověku stejně, jako k přírodě získáváme poměr přirozený.

Když s takto získanými poznatky pohlížíme sami na sebe – je ještě mnoho jiného, co by bylo možné charakterizovat podobně – pak vidíme, že to, co je v běhu času rozloženo, získáváme zasunuto jedno do druhého. Když pohlížíme do svého nitra, když je správně chápeme tak, jak jsme dnes vylíčili, pak je uvádíme do vztahu k časovému běhu jinak, než jak jsou dnes lidé zvyklí.

Pouhý zevní způsob vědeckého pozorování se nepovznese k tomu, aby si řekl: Když pohlížíš do člověka, musíš vycítovat jednotlivé tóny v běhu času jako společné znění. Vyvineš-li duchovní sluch, tu znějí v člověku v jednom okamžiku dohromady tóny léta i tóny zimy, které slyšíme venku ve světě, když vstoupíme do běhu času. Čas se skutečně stává prostorem. Světové okolí i čas v něm nám zní vstříc rozšířeno do dálek; ale to, co zaznívá z nás samotných, je jako z centra shromážděno v jednom bodě.

Zde skutečně nastává okamžik, kdy vědecké pozorování ústí do pozorování uměleckého, kdy umění a věda už nestojí navzájem proti sobě, jak je tomu v době naturalismu, ale kdy stojí navzájem k sobě tak, jak to cítil například Goethe, i když v jemném odstínu, když řekl: Umění otevírá určitá přírodní tajemství, bez kterých přírodě nikdy úplně nerozumíme. – Umělecké utváření světa musíme začít chápat od určitého bodu. A když se vydáme touto cestou z pouhého pojmově-vědeckého utváření k poznávání uměleckému, pak uděláme také třetí krok k náboženskému prohloubení.

Když ve svém středu najdeme světové fyzické, duševní a duchovní síly, najdeme je i venku ve světových dálkách. Lidské chtění se pozvedá k uměleckému tvoření

a nakonec má ke světu takový vztah, který není jen pasivním poznáváním, ale pozitivní oddaností, kterou bych mohl charakterizovat tak, že řeknu: Člověk už do světa nepohlíží abstraktně silami své hlavy, ale začíná do něj nahlížet stále víc a více celou svou bytostí, a spolužití s během světa se mu stává děním jiného druhu, než spolužití se skutečnostmi všedního dne.

Společné žití s během světa se pro něj stává kultem a vzniká kosmický kult, ve kterém člověk může stát v každém okamžiku svého života. Každý pozemský kult je symbolickým spodobněním tohoto kosmického kultu. Tento kosmický kult je vůči každému pozemskému kultu vyšší. A když se správně pronikneme tím, co bylo dnes řečeno, získáme možnost pozorovat vztah anthroposofického světového názoru k jakémukoli náboženskému kultu. A to, milí přátelé a vážení přítomní, učiníme v dalších dnech. Budeme pozorovat vztahy anthroposofie k různým formám kultu.

XI.

Hnutí za náboženskou obnovu a hnutí anthroposofické

30. prosince 1922

Vážení přítomní a milí přátelé!

Již častěji jsem zde hovořil o tom, jak ve starších dobách vývoje lidstva spojovala vědu, umění a náboženství harmonická jednota. Kdo nějakým způsobem získal znalosti o podstatě dávných mystérií, ten ví, že se v těchto mystériích hledalo vědění, poznání jako zjevování ducha v jeho obrazné podobě tak, jak to bylo vhodné právě pro tyto doby. Tento způsob již pro nás nemůže být vhodný; v našem věku musíme znovu pokročit k poznání duchovní podstaty světa. Základem všech dávných světových názorů je právě obrazné poznání duchovna. Toto poznání se však nesdělovalo pouze slovy, ale i takovými prostředky, které se pozvolna stávaly našimi prostředky uměleckými – hmotně obrazným znázorněním ve výtvarných uměních a znázorněním tónem a slovem v umění hudebním a slovním. Ale od tohoto druhého stupně se pak přešlo ke stupni třetímu, k nábožensko-kultickému zjevování podstaty světa, kterým se celý člověk cítil povznesen k božsky-duchovnímu základu světa nejen pouhým myšlenkovým způsobem, ani pouhým citovým způsobem jako v umění, ale tak, že se tomuto božskému duchu oddávaly myšlenky i city a také nejvnitřnější podněty vůle. A právě obětními, kultickými úkony, měly být produhovněny vnější úkony lidské vůle. Ve vědě, jakou si tenkrát představovali, v umění i v náboženství lidé cítili živou jednotu. Ideál přítomného duchovního života dnes musí směřovat k tomu, získat opět poznání, které může uskutečnit to, co Goethe již tušil: Aby se poznání povzneslo k umění; ne snad k umění symbolickému nebo alegorickému, ale k umění skutečnému, k tvoření a formování v tónech, ve slovech, ale aby se také prohloubilo přímo k náboženskému prožívání.

Jen ten, kdo anthroposofickou duchovní vědu pochopí tak, že v ní vidí tento podnět, ji vlastně chápe v její pravé podstatě. Je samozřejmé, že lidstvo bude muset udělat ve svém duchovním vývoji různé kroky, aby tento ideál uskutečnilo. Ale právě v trpělivém oddání se těmto krokům spočívá to, co musí oduševňovat anthroposofické hnutí.

A tak bych zde v těchto anthroposofických přednáškách chtěl z určitého zvláštního hlediska mluvit právě o tomto podnětu anthroposofického hnutí, který jsem právě teď naznačil. Až své výklady dokončím, snad k těmto rozborům uvidíte i hlubší podnět. A předem bych chtěl poznamenat, že anthroposofické hnutí dnes již dávno nespadá v jeden celek s Anthroposofickou společností, ale že chce-li Anthroposofická společnost uskutečnit svou podstatu, musí skutečně plně nést podnět anthroposofického hnutí.

Anthroposofické hnutí zaujalo širší kruhy než pouze Anthroposofickou společnost. Proto musel být způsob činnosti pro anthroposofické hnutí v poslední době poněkud jiný než v době, kdy bylo anthroposofické hnutí v podstatě uzavřeno v Anthroposofické společnosti. Ale tato Anthroposofická společnost může naplnit své bytí jen tehdy, když se cítí jádrem anthroposofického hnutí.

Aby mi bylo rozuměno nejen teoreticky, ale i reálně, musím vám vzhledem k tomu, co jsem právě řekl, sdělit něco o tom, co se v poslední době událo s jiným hnutím, než je anthroposofické, protože kdybych to neudělal, mohlo by snadno vzniknout nedorozumění.

Chci vám proto dnes vyprávět, v jaké formě vzniklo nábožensko-kultické hnutí, které sice má s anthroposofickým hnutím mnoho co do činění, ale nemělo by se s ním zaměňovat. Toto nábožensko-kultické hnutí se nazývá „Hnutí pro náboženskou obnovu“, hnutí pro obnovu křesťanství. Postavení tohoto hnutí k hnutí anthroposofickému se stane srozumitelné právě tehdy, když pro jeho pochopení vyjdeme nejprve z forem, ze kterých se toto hnutí pro náboženskou obnovu vyvíjelo.

Před nějakým časem ke mně přišel menší počet nadšených mladších teologů, křesťanských teologů, kteří právě končili své teologické studium, aby nastoupili do praktického duchovního života. Přišli ke mně a řekli mi asi toto: Studenti teologie, kteří dnes na univerzitě se skutečně oddaným srdcem přijímají teologii, mají posléze pocit, jako kdyby pro své očekávané praktické kněžské působení neměli pevnou půdu pod nohama. Teologicko-náboženské hnutí zvolna přijalo formy, které nedovolují do skutečného kněžského působení vlévat to, co musí živě vycházet z mystéria Golgoty, co musí živě vycházet z vědomí. Je to skutečnost, že se Kristova bytost, která předtím dlela v duchovních světech, spojila mystériem Golgoty s lidským pozemským životem a nadále v něm působí. Naznačili mi asi to, že v jejich duších žije pocit, že má-li se křesťanství zachovat živé, takové, aby mohlo být skutečnou živoucí silou pro celý náš duchovní život, je nutné obnovení celého teologického i náboženského impulsu. A je jasné, že pravý význam náboženského impulsu spočívá jen v tom, že uchopí člověka v jeho bytosti tak hluboce, že pronikne i všechno ostatní, co člověk vytváří svým myšlením, cítěním a chtěním.

Abych těmto mladým teologům, hledajícím náboženskou obnovu, pomohl v tom, o co usilovali, a co nemohli najít nikde jinde než tam, kde dnes vstupuje do světa anthroposofická duchovní věda, nejprve jsem jim připomněl, že je nutné působit nikoli z nějakého nadšení jednotlivců, ale že záleží na tom, shromáždit podobnou snahu, i když více či méně nevědomou, v širších kruzích. Upozornil jsem tyto osobnosti, že jejich úsilí samozřejmě není nijak ojedinělé, ale že jen intenzivněji než mnozí jiní cítí ve svém srdci to, co cítí mnozí lidé přítomné doby. Jde-li však o náboženskou obnovu, musí se nejprve vyjít ze široké základny, ve které je právě možné najít větší počet lidí, z jejichž srdcí prýští tato snaha o náboženskou obnovu.

Po nějaké době ke mně tito lidé přišli znovu. To, co jsem jim prve řekl, vesměs přijali jako oprávněné, a řekli mi, že se k nim již připojil větší počet mladších teologů, kteří jsou ve stejné situaci, kdy mají z neuspokojivé teologicko-náboženské snahy univerzity nastoupit kněžský úřad, to je praktickou činnost kněze, pastýře duší, a že je vyhlídka, že se jejich kruh rozšíří.

Řekl jsem jim, že samozřejmě zprvu nezáleží jen na tom, že je tu jistý větší počet kazatelů a duchovních, ale že náboženské obnovy by se měli účastnit nejen ti, kteří mají vykonávat duchovní službu, ale především početní oddaní věřící čisté povahy. Řekl jsem, že si musí být vědomi toho, že dnes žijí ve světě mnozí lidé, kteří ve svém srdci více či méně nejasně chovají silný náboženský sklon, a sice specificky sklon křesťansko-náboženský, který však nemůže být uspokojen tím, jakým vývojem se dnes ubírá náboženská teologie.

Poukázal jsem na to, že existují kruhy obyvatelstva, které nejsou v anthroposofickém hnutí, a které ze svého založení srdce k anthroposofickému hnutí zatím cestu nenacházejí.

Dále jsem je také upozornil na to, že v anthroposofickém hnutí jde rovněž o to, zřetelně a jasně pochopit, že žijeme v době, ve které vývoj světa umožňuje najít množství duchovních pravd o skutečném duchovním obsahu světa lidmi, kteří jsou duchovními badateli, nebo se jimi chtějí stát. A i když se duchovními badateli nestanou, přestože usilují o takovou pravdu, jaká se dnes člověku musí zjevovat, je-li si vědom své lidské důstojnosti, mohou tito lidé pochopit nalezené pravdy duchovními badateli i svým obyčejným, zdravým, skutečně zdravým lidským rozumem.

Poznamenal jsem, že anthroposofické hnutí spočívá na tom, že člověk, který k němu najde cestu, především ví, že jde hlavně o to, aby duchovní pravdy přístupné dnešnímu lidstvu uchopily srdce a duše lidí jako poznání. Všechno, na čem v podstatě záleží, je to, aby tyto poznatky nejprve vstoupily do lidského duchovního života. Samozřejmě nezáleží na tom, má-li ten, kdo je v anthroposofickém hnutí, znalosti v té či oné oblasti vědy. V anthroposofickém hnutí můžeme být i tehdy, aniž jsme vědecky založeni nebo se o to snažíme, neboť jak jsem řekl, zdravému lidskému rozumu, nezkalenému předsudky, jsou anthroposofické pravdy naprosto srozumitelné. A připomněl jsem, že kdyby našel dostatečně velký počet lidí díky založení svého srdce a duše cestu k anthroposofickému hnutí, pak by všechno, co je třeba pro náboženské cíle a ideály, vyplynulo anthroposofickým poznáváním a postupně také z anthroposofického hnutí. Ale je právě mnoho lidí, kteří mají naznačenou touhu a sklon k náboženské obnově, zejména po křesťansko-náboženské obnově, ale kteří právě proto, že se nacházejí v určitých kulturních souvislostech, nemohou najít cestu do anthroposofického hnutí. Pro tyto lidi je dnes nutností, aby pro ně byla vhodným způsobem nalezena cesta do duchovního života, přiměřeného dnešnímu lidstvu.

Poznamenal jsem, že při tom záleží na tvoření společenství, i když to, čeho se má dosáhnout, může být z anthroposofického hlediska dosaženo nejprve v jednotlivé individualitě. Potom však musí na základě tohoto poznání, které vyplyne na individuální cestě, z vnitřní nutnosti následovat sociální působení, eticko-náboženské sociální působení, potřebné pro budoucnost lidstva.

Jde tedy o to, dát něco těm lidem, kteří nejsou hned s to nastoupit cestu přímo do anthroposofického hnutí (zde ovšem musíme mít na zřeteli historicky danou nutnost). Pro ně se musí tvořením obce hledat v srdečném duševním a duchovním spolupůsobení cesta k duchu, která je dnes přiměřená lidskému vývoji. Takže to, co jsem tehdy na základě nutností lidského vývoje měl těmto hledajícím osobnostem říci, by se dalo shrnout asi do těchto slov: Pro dnešní vývoj lidstva je nutné, aby anthroposofické hnutí stále víc a více rostlo na základě podmínek, které spočívají zejména v tom, aby tyto duchovní pravdy, které k nám chtějí z duchovního světa, nejprve pronikly přímo do srdcí tak, aby lidé těmito duchovními pravdami zesílili. Potom tito lidé najdou cestu, která bude jednak umělecká, jednak nábožensko-eticko-sociální.

Touto cestou se ubírá anthroposofické hnutí od doby, co trvá. Je-li tato cesta správně chápána, není pro toto anthroposofické hnutí jiné cesty třeba.

Nutnost jiné cesty vyplývá právě pro lidi, kteří touto cestou nemohou jít přímo, kteří utvořením obce a při společné práci v ní musejí jít jinou cestou, která povede ke spojení s cestou anthroposofickou teprve později. Tím tedy byla otevřena perspektiva pro dvě vedle sebe jdoucí hnutí. Anthroposofické hnutí svých pravých cílů dosáhne tehdy, jestliže skutečně co do smyslu a síly sleduje to, co v něm původně spočívalo

a nedá se při tomto sledování mást žádnými speciálními obory, které musí během její cesty vznikat.

Například ani vědecký pracovní obor nesmí ovlivňovat impuls všeobecného anthroposofického hnutí. Musí nám být jasné, že je to anthroposofický impuls, který tvoří anthroposofické hnutí; a jestliže se poslední dobou v anthroposofickém hnutí utvořily ty či ony vědecké pracovní obory, je naprosto nutné, aby tím nebyla oslabena síla a energie všeobecného anthroposofického podnětu. Je nutné, aby anthroposofický podnět nebyl zatažen zvláště do jednotlivých vědeckých oborů a do jejich myšlenkových a představových forem natolik, aby ho dnešní věda, která má být právě tímto anthroposofickým podnětem oživena, nezabarvovala tak, že by se snad anthroposofie stala chemickou, jako je dnes chemie, nebo fyzikální, jako je fyzika, nebo biologickou, jako biologie. To se prostě nesmí stát. Dotýkalo by se to životního nervu anthroposofického hnutí. Anthroposofické hnutí si musí uchovat svou duchovní čistotu, ale i svou duchovní energii. K tomu však musí toto hnutí ztělesňovat podstatu anthroposofické duchovnosti, musí v ní žít a působit, musí učinit vše, co má z duchovních zjevení přítomnosti vniknout i do vědeckého života.

Souběžně s anthroposofickým hnutím – jak jsem tenkrát mínil – by také mohlo jít i hnutí pro náboženskou obnovu, které ovšem samozřejmě nemá žádný význam pro ty, kteří nacházejí cestu do anthroposofie, ale jen pro ty, kteří ji zatím najít nemohou. A protože je jich mnoho, je takové hnutí nejen oprávněné, ale i nutné.

Počítaje tedy s tím, že anthroposofické hnutí zůstane tím, čím bylo a čím má být, dal jsem, nezávisle na celém anthroposofickém hnutí, určitému počtu osobností, které chtěly ze svého podnětu, ne z mého, působit v hnutí pro náboženskou obnovu, potřebný obsah budoucí teologie, který jsem mohl dát, včetně kultických úkonů, které taková nově utvořená společnost potřebuje.

Takto jsem druhým lidem poskytl to, co jsem jim jako člověk mohl poskytnout na základě duchovního poznání přítomné doby. To, co jsem těmto osobnostem dal, nemá co činit s anthroposofickým hnutím. Dal jsem jim to jako soukromá osoba a sice tak, že jsem s nutnou rozhodností zdůraznil, že anthroposofické hnutí nesmí mít s tímto hnutím pro náboženskou obnovu nic společného, ale především že zakladatelem tohoto hnutí nejsem já a že spoléhám na to, že to bude světu náležitě objasněno. Jednotlivým osobnostem, které ze své vlastní iniciativy chtěly založit toto hnutí pro náboženskou obnovu, jsem dal potřebné rady. Byl to souhrn rad, které byly samozřejmě způsobilé k vykonávání platného, duchovně silného a duchovně bytostně naplněného kultu, celebrowaného náležitým způsobem silami z duchovního světa. Já sám jsem při udílení těchto rad nikdy neprováděl nějaký kultický obřad, ale jen jsem krok za krokem ukazoval těm, kteří chtěli do tohoto kultického obřadu vrůst, jak se má provádět. To bylo nutné. A dnes je rovněž nutné, aby se tomu v Anthroposofické společnosti správně rozumělo.

Hnutí tedy bylo založeno nezávisle na mně, nezávisle na Anthroposofické společnosti, pouze podle mých rad. A ten, kdo v tomto hnutí na počátku provedl takřka první pra-kultický úkon, jej sice provedl podle mého návodu, ale já sám jsem se na založení tohoto hnutí nijak nepodílel. Je to hnutí, které povstalo samo ze sebe, které ode mne dostalo rady proto, že jestliže někdo žádá v jakékoli oblasti oprávněnou radu, je lidskou povinností takovou radu udělit, můžeme-li to učinit.

Tak je nutno v nejpřísnějším smyslu slova rozumět tomu, že bylo založeno vedle anthroposofického hnutí, nikoli však z něj, ale samo ze sebe, hnutí jiné. Bylo založeno z toho důvodu, že mimo anthroposofickou společnost je mnoho lidí, kteří sami do anthroposofického hnutí nemohou najít cestu, ale mohou se s ním však sejít později.

Proto se musí přísně rozlišovat mezi tím, co je anthroposofické hnutí, co je Anthroposofická společnost, a mezi tím, co je hnutí pro náboženskou obnovu. A je důležité, aby se anthroposofie nepokládala za zakladatelku tohoto hnutí za náboženskou obnovu.

To nemá nic společného s tím, že byly ve vší lásce a se vší oddaností k duchovním mocnostem udíleny rady, které dnes mohou takové náboženské hnutí postavit do světa, a které je skutečně činí duchovním společenským útvarem, přiměřeným lidskému vývoji. Toto hnutí tedy vzniklo oprávněným způsobem, jestliže nachází bezpečnou půdu v anthroposofickém hnutí, když se ze své strany opírá o anthroposofické hnutí, když hledá pomoc a radu u těch, kdo jsou v anthroposofickém hnutí atd. Právě vzhledem k tomu, že nepřátelství k anthroposofickému hnutí je dnes takové, že je pro něj každá příležitost k útoku dobrá, musí být tyto věci plně ujasněny. Musím říci, že vlastně každý, kdo to s anthroposofickým hnutím myslí poctivě, by měl všude odmítnout něco takového, jako že bylo v Dornachu prostřednictvím Goetheana založeno hnutí pro náboženskou obnovu, a že je anthroposofické hnutí označováno přímo za jeho zakladatele. Neboť tak to není; je to tak, jak jsem to právě teď vylíčil.

A právě ze způsobu, jakým jsem tomuto hnutí pro náboženskou obnovu pomohl na nohy, jsem musel předpokládat, že toto hnutí hledá u anthroposofického hnutí svou oporu, že na něj pohlíží jako na svého předchůdce, že své vyznavače hledá mimo Anthroposofickou společnost, a že by pokládalo za těžkou chybu, kdyby snad se stejnou snahou, která je právě nutná mimo Anthroposofickou společnost, zasahovalo do této Anthroposofické společnosti. Neboť kdo sám sebe nepojímá tak, že tomuto náboženskému hnutí sice může být rádcem a pomocníkem, že se však do něj nemůže přímo vnořit, ten nechápe Anthroposofickou společnost. Jestliže to udělá, činí dvojí: za prvé pracuje na ztroskotání a rozbití Anthroposofické společnosti, a za druhé pracuje na neplodnosti hnutí pro náboženskou obnovu. Neboť v lidstvu musí přece všechna hnutí, vznikající oprávněným způsobem, spolupůsobit v organickém celku. To se však musí dít správným způsobem.

Pro lidský organismus je naprosto nemožné, aby se krevní systém stal systémem nervovým, a aby se nervový systém stal systémem krevním. Jednotlivé soustavy musejí v lidském organismu působit čistě od sebe odděleny. Pak teprve budou správně spolupůsobit. Proto je nutné, aby Anthroposofická společnost se svým obsahem anthroposofie zůstala naprosto neoslabovaná novým hnutím. Ten, kdo chápe, čím je anthroposofické hnutí, může bez nadneseného, vyvýšeného postoje, ale naopak ve smyslu, který počítá s úkoly doby, shrnout všechno, na čem záleží, do slov: Ti, kdo jednou našli cestu do Anthroposofické společnosti, nepotřebují náboženskou obnovu. Vždyť čím by byla Anthroposofická společnost, kdyby teprve potřebovala náboženskou obnovu!

Ale náboženské obnovy je ve světě zapotřebí, svět ji potřebuje, protože je hlubokou nutností; byla tedy podána ruka k jejímu založení. Vše se bude dít správně tehdy, když Anthroposofická společnost zůstane taková, jaká je; když ti, kdo ji chtějí chápat, skutečně také pochopí její podstatu a nebudou se domnívat, že musejí patřit k nějakému jinému hnutí, které má přece svůj obsah, přestože je reálně správné, že i když anthroposofie nezaložila toto hnutí pro náboženskou obnovu, vzalo toto hnutí, které se založilo samo, svůj obsah z anthroposofie.

Kdo tedy tyto věci od sebe náležitě neodděluje, stále méně vnímá vlastní podnět anthroposofického hnutí a nejen rozrušuje základ i páteř hnutí pro náboženskou obnovu, ale rozbíjí i anthroposofické hnutí.

Ten, kdo stojí na půdě hnutí náboženské obnovy a domnívá se snad, že musí toto hnutí rozšířit i na hnutí anthroposofické, ten odnímá půdu sám sobě. Neboť to, co má povahu kultu, se musí nakonec rozpadnout, bude-li zrušena páteř poznání.

Ku prospěchu obou hnutí je právě nutné, aby se obě od sebe držela čistě oddělena. Proto je ze začátku naprostou nutností, aby se v naší době, kdy záleží všechno na tom, vyvinout sílu k tomu, co chceme, přísně dbalo na to, aby hnutí pro náboženskou obnovu působilo ve všech směrech v kruzích, které leží mimo anthroposofické hnutí. Ani při obstarávání svých hmotných prostředků (musím mluvit i o těchto věcech, aby se pochopily) nesmí zasahovat do už tak dosti obtížně získávaných zdrojů anthroposofického hnutí, aby mu tedy jaksi nepodkopávalo materiální půdu. A na druhé straně, protože se tomuto hnutí nepodaří hned najít neanthroposofické vyznavače, nesmí hledat své přívržence v řadách anthroposofů. To je právě nepřípustné, to by muselo vést k zániku obou hnutí. Dnes si vskutku nesmíme počínat fanaticky, ale musíme si uvědomit, že to, co lidé potřebují, vykonáme jen tehdy, působíme-li z nezbytnosti samotných věcí.

Tyto důsledky, které tu vyjmenovávám, byly současně předpokladem k podání ruky k založení hnutí pro náboženskou obnovu, neboť jen za těchto podmínek jsem mohl pomoci. Kdyby tu nebyly tyto předpoklady, nikdy by hnutí pro náboženskou obnovu na základě mých rad nevzniklo.

Proto vás prosím, vážení přítomní a milí přátelé, abyste pochopili, jak je nutné, aby hnutí pro náboženskou obnovu vědělo, že musí setrvat na svém východisku, kdy slíbilo hledat své přívržence mimo okruh anthroposofického hnutí, neboť jen tam je může přirozeným způsobem najít a jen tam je také musí hledat.

To, co jsem k vám hovořil, jsem neřikal z obavy, že by anthroposofickému hnutí mohlo být něco odebráno; jistě jsem to neřikal z nějakých osobních zájmů, ale na základě nutnosti věci. S touto nutností je také spojeno pochopení jedině možného správného způsobu působení na jednom i druhém poli. Je skutečně nutné, aby se u důležitých věcí jasně vyslovilo, o co se jedná, neboť dnes existuje až příliš mnoho snahy zamířovat věci, nebrat je jasně. Ale jasné pochopení je dnes nutné ve všech oblastech.

Kdyby tedy někdo třeba řekl: Vždyť on sám přece toto hnutí pro náboženskou obnovu uvedl do světa a teď takhle mluví ... – ale jde právě o to, že kdybych o těchto věcech někdy mluvil jinak, nikdy bych nepodal ruku k založení tohoto hnutí pro náboženskou obnovu. Toto hnutí musí setrvat na svém východisku. Co vyslovuji, je samozřejmě řečeno jen proto, aby se v Anthroposofické společnosti věcem správně rozumělo, ne aby se řeklo, jak se to prý stalo: S anthroposofickým hnutím to už nešlo, tak se jako to správné založilo hnutí pro náboženskou obnovu.

Jsem sice přesvědčen, že se znamenité a vynikající osobnosti, které hnutí pro náboženskou obnovu založily, s veškerou silou postaví proti všem takovým bajkám, a že s veškerou silou odmítnou vyhledávat své přívržence v anthroposofickém hnutí. Ale právě v Anthroposofickém hnutí se musí rozumět pravému stavu věcí.

Tyto výklady jsou čas od času nutné ne kvůli stížnosti tím nebo oním směrem, ani kvůli kritice, ale jedině pro vylíčení toho, co se má jednou pochopit s veškerou jasností. Ale vím také, vážení přítomní a milí přátelé, že se vždy najdou jednotlivci, kterým je nepřijemné, když se má mlhavá nejasnost projasnit. Ale kvůli prospěchu a zdraví jak anthroposofického hnutí, tak hnutí pro náboženskou obnovu, je to naprosto nutné. Hnutí pro náboženskou obnovu se nemůže dařit, je-li jím jakkoli dotčeno anthroposofické hnutí.

To ale musí důkladně pochopit zvláště anthroposofové, aby se zastali správné věci všude tam, kde o to jde. Jde-li tedy o postavení anthroposofa k náboženské

obnově, může být jen takové, že je rádce, že dává to, co může z duchovního bohatství dát; jde-li o jeho účast na kultickém obřadu, vždy si má uvědomovat, že to činí jen proto, aby těmto kultickým úkonům usnadnil cestu. Ten, kdo se chápe jako anthroposof, může být tomuto hnutí pro náboženskou obnovu jedině duchovním pomocníkem. Ale toto hnutí pro náboženskou obnovu musí být v každém směru nesené lidmi, kteří kvůli zvláštnímu uzpůsobení a založení svého duchovního života sami ještě nemohou najít cestu do Anthroposofické společnosti.

Doufám tedy, že teď nikdo nepůjde k lidem, aktivně činným v hnutí pro náboženskou obnovu, aby řekl: V Dornachu se proti vám říkalo to či ono. – Nic se proti nim neřeklo; tomuto hnutí pro náboženskou obnovu byly v lásce a oddanosti k duchovnímu světu oprávněně předány rady z duchovního světa tak, že se mohlo samo založit. Ale anthroposofové musí vědět, že se založilo samo ze sebe, že si sice z vlastní síly, z vlastní iniciativy neformovalo samotný obsah kultu, ale skutečnost svého kultu ano. Podstata anthroposofického hnutí nemá co činit s hnutím pro náboženskou obnovu.

Jistě není většího přání, než mého, aby se hnutí pro náboženskou obnovu nesmírně dařilo, ale jen při dodržování původních podmínek. Anthroposofické pobočky se nesmějí proměňovat v obce pro náboženskou obnovu – ani ve smyslu hmotném, ani ve smyslu duchovním.

To jsem dnes musel říci proto, že zde byly dávány rady pro kult, jehož zdaru si v přítomné době velmi, velmi přeji. Aby při pohledu na tento daný kult nevznikla nedorozumění, když budu zítra mluvit o podmínkách kultického života v duchovním světě, musel jsem dnes zařadit tuto část.

Tato vložená část má sloužit k lepšímu porozumění tomu, o čem budu hovořit v následující přednášce zítra jako pokračování výkladů podaných včera.

XII.

Duchovní poznání je skutečným přijímáním, je počátkem kosmického kultu přiměřeného člověku přítomné doby

31. prosince 1922

Vážení přítomní, milí přátelé!

Předevčírem jsem mluvil o tom, že koloběh roku je možné najít i v člověku. Upozornil jsem na to, že přírodní vlivy, které jsou kolem nás, se jistou měrou odehrávají za ročního koloběhu v časovém organismu, takže můžeme vidět určitý druh vzájemného spolupůsobení toho, co jinak během jednoho roku vidíme jako jednotlivé přírodní děje, přírodní skutečnosti.

Mezi tímto přírodním koloběhem a jeho zrcadlením v člověku však existuje podstatný rozdíl; to, co se v určité oblasti Země odehrává jedno po druhém, odehrává se v člověku současně. Člověk jako celek je Zemi podobný ročními obdobími: je-li na jedné zemské polokouli léto, je na druhé zima, atd. Ale na Zemi jsou příslušné zimní vlivy v jedné oblasti odděleny od letních vlivů v druhé oblasti dalekým světovým prostorem, takže v danou chvíli probíhají odděleně a vzájemně se ve svém bytí nijak neoslabují, neruší. U člověka je tomu ale tak, že když spí, je jeho fyzické i éterné tělo v určitém druhu letního stavu, v pučícím a rašícím životě. Když je ve spánku „já“ a astrální tělo odděleno od fyzického a éterného těla, ukazuje nám duchovní zření tento pučící, rašící letní stav fyzického a éterného těla. Můžeme skutečně říci, že když člověk spí, probíhají v jeho fyzickém a éterném organismu po sobě jakýsi jarní a letní stav. Ale jeho astrální tělo a jeho „já“, které je s celkovým organismem člověka stále ve vzájemném působení, se ve stejné době nacházejí ve stavu zimy. Existuje tu tedy současně letní a zimní stav, ale působí do sebe navzájem; nejsou od sebe odvráceny, nýbrž působí dohromady. A právě tak je tomu i u lidského bdění. Když člověk bdí, je jeho fyzické a éterné tělo v jakémsi podzimním a zimním stavu. Jeho astrální tělo a „já“, podníceny dojmy vnějšího světa a myšlenkami, které si člověk o tomto světě dělá, jsou naproti tomu ve stavu plného léta a jara. Zase zde v člověku společně působí vnitřní jaro, vnitřní léto a vnitřní zima; nejsou od sebe navzájem odvráceny, nýbrž se prozařují.

Z duchovně-vědeckého bádání skutečně vyplývá, že kdybychom chtěli celkovou Zemi co se týká zimy a léta srovnávat s člověkem, museli bychom protilehlé polokoule Země otočit. U člověka bychom museli otočením Země nechat dopadnout léto jedné polokoule přímo na zimu druhé polokoule.

Tím by však skutečně vzniklo něco, co můžeme charakterizovat tak, že účinky zimy vyvažují účinky léta a účinky léta vyvažují účinky zimy do stavu rovnováhy. A to je důležitý výsledek, ke kterému až dodnes vnější věda nedospěla, a proto vlastně musí žijící přírodu v člověku nesprávně posuzovat. V člověku je přírodní působení skutečně takové, že zima a léto – smím-li použít tyto výrazy, neboť se skutečně vztahují k dění, které je ospravedlňuje – se navzájem vyvažují.

Člověk v sobě přirozeně nosí přírodu, která jej obklopuje, ale tyto účinky se vzájemně vyvažují, takže nastává stav, který vlastně přírodní působení v člověku přivádí do klidu. Jako je u oboustranně zatížené váhy ve středu vahadla bod klidu, na

kteřý nepůsobí síla ani na pravé, ani na levé straně, existuje zde tedy stav rovnováhy, tak existuje i v člověku vyrovnanost protichůdných přírodních vlivů.

Kdo správně pozoruje trojčlenného člověka, i když to dnes ještě není zvykem, kterého jsem načrtl v dodatku ke své knize „O duševních záhadách“, ten skutečně shledá následující. Člověka členíme na organizaci nervově-smyslovou, rytmickou a na organizaci údů a výměny látek. Tyto tři organizace na sebe navzájem působí. Můžeme říci, že nervově-smyslová organizace působí zvláště v hlavě. Ale celý člověk je v určitém směru zase hlavou. Stejně je tomu i s ostatními systémy – s organizací rytmickou a s organizací údů a látkové výměny.

Vezmeme-li oba zevní systémy organizace člověka – organizaci nervově-smyslovou a organizaci údů a látkové výměny, existuje mezi nimi protiklad, který velmi zřetelně vyvstává duchovně-vědecké anatomii a fyziologii. Když například jdeme, máme v našem organismu údů pohyb, který je dokonce pohybem v prostoru. Tomuto pohybu odpovídá v určité části naší nervové organizace, v určité části naší organizace hlavy, klid ve stejné míře, v jaké je organizace údů v pohybu. Prosím, abyste se pokusili věci správně porozumět. Řekl jsem „klid ve stejné míře“. Obvykle se klid považuje za absolutní pojem. Kdo sedí, ten sedí, a nerozlišujeme, sedí-li s větší nebo menší intenzitou. V obyčejném životě je to do jisté míry pravda. Tady se tyto dvě skutečnosti od sebe nerozlišují.

Ale v naší nervově-smyslové organizaci je tomu jinak. Když běžíme rychleji, je v naší nervově-smyslové organizaci určitá tendence ke klidu, která je silnější, než když jdeme pomalu. Tato snaha po klidu v našem nervově-smyslovém organismu se týká všeho, co se děje v naší organizaci údů i v naší organizaci látkové výměny; například pohybu potravinových šťáv ve střevech. To se projevuje i zevně.

Hlava, která je hlavním sídlem nervově-smyslového organismu, je vlastně ve vztahu k našemu organismu údů lenochem. Chová se asi jako někdo, kdo si pohodlně sedí v drožce, nechá se vézt koněm a sám zůstává v klidu. Tak i naše hlava spočívá na našem ostatním organismu stále v klidu. Nezajímá ji, když například hýbám pažemi. Mávání levou rukou způsobuje klidnou tendenci v pravé polovině mé hlavy; mávám-li pravou rukou, způsobuje to klidnou tendenci v levé polovině mé hlavy. A tato klidná tendence umožňuje to, že své pohyby provázíme myšlenkami, představami. Je zcela nesprávné, jestliže materialistický názor míní, že představy jsou založeny na nervových pohybech. Naopak, jsou-li to představy o nějakém pohybu v prostoru, zakládají se na klidných tendencích nervového systému. Nervový systém se uklidní, tím se dokonce utlumí ve své životní činnosti, a do toho klidu vnikají myšlenky a stávají se skutečnými. Kdo je schopen u člověka duchovně-vědecky pozorovat, co se odehrává při myšlení, při představách, ten se nemůže stát materialistou, protože ví, že myšlenky živě a činně působí jako duchovně-duševní substance tou měrou, jakou se zklidňují nervy a dokonce ztrácejí na intenzitě, jsou ochromeny. Ukončením své materiální činnosti musí nervový systém udělat nejprve místo duchovně-duševní substanci myšlenek.

Právě na těchto věcech vidíme, proč máme materialismus. Máme ho právě v době, kdy věda neví nic o hmotě. To je právě pro materialistickou vědu charakteristické, že nemá o podstatě materiálních, hmotných dějů ani tušení a proto jim přibásňuje nejrůznější věci, které neexistují.

Tady již vidíme, jaké jsou v člověku protichůdné stavy, které však směřují k rovnováze. Právě tak, jako k účinkům vrcholného léta existují protikladné přírodní účinky hluboké zimy, rozdělují se protikladné účinky i na lidský organismus, avšak navzájem udržují rovnováhu. Tyto protikladné vlivy, navzájem udržující rovnováhu, však správně pochopíme jen tehdy, jestliže si člověka učeníme ještě následujícím

způsobem. Jeho střední, rytmickou soustavu rozčleníme na dvě části, takže v podstatě, i když to není zcela přesné, rozlišujeme rytmus dechu a rytmus krevního oběhu, a potom mluvíme o horním rytmickém systému středu a dolním rytmickém systému středu. Ale potom je uprostřed této rytmické soustavy, mezi horní a dolní, ta partie člověka, která nejvíc usiluje o rovnováhu, protože je shora i zdola pronikána, ovlivňována protikladnými přírodními účinky.

Tak se člověk jaksi rozpadá na dvě poloviny – na horní a dolní. Horní část zahrnuje systém nervově-smyslový, který prostupuje celého člověka. Musíme si tedy představit na jedné straně nervově-smyslový systém a k němu v podstatě patřící soustavu dýchání, a na druhé straně soustavu krevního oběhu a soustavu údů a látkové výměny a jejich protikladné přírodní účinky. Ty se navzájem vyvažují.

A tím orgánem v člověku, ve kterém dochází k vyrovnávání, ve kterém se vlastně zdola nahoru a shora dolů neustále usiluje o rovnováhu, je lidské srdce. Lidské srdce není ve smyslu dnešní fyziologie pumpou, která pumpuje tělem krev, ale představuje orgán rovnováhy pro horní a dolní soustavu člověka.

Takže i v zevním fyzickém organismu člověka je vyjádřeno duchovní působení – neustálé současné vyvažování léta a zimy. Zima může být v některé oblasti Země jen proto, že na ní není současně léto, protože to by jinak přivedlo zimu do stavu rovnováhy; to znamená, že by nebylo ani léto, ani zima, ale stav rovnováhy. Tak je to ve skutečnosti v člověku. Člověk má v sobě část přírody, ale protože přírodní vlivy v lidském organismu směřují proti sobě navzájem, vyvažují se a člověk se jeví tak, jako by v něm příroda vůbec nebyla obsažena. A právě proto je člověk svobodnou bytostí. Nesmíme u něj uplatňovat zákony přírodní nutnosti, neboť u něj neexistuje jen jedna přírodní nutnost, nýbrž dva protichůdně orientované přírodní vlivy, které se v člověku vyvažují. V této oblasti vyvažujících se přírodních vlivů nyní není duchovno a duševno člověka ovlivňováno přírodními účinky, ale je nutné je poznávat z jejich vlastní zákonitosti.

Z toho vidíme, že chceme-li pochopit člověka, musíme zcela jinak přistupovat k základnímu pozorování, protože pouhé použití zevních přírodních zákonitostí, které jsou vždy orientované jedním směrem, je pro člověka nepřípustné.

A nyní, když jsme si na jedné straně v duši představili vlastní lidskou bytost, pozorujme, jaký to má důsledek. Člověka poznáváme teprve tehdy, když ho pozorujeme takto: nosí v sobě část přírody tak, že se protichůdné přírodní vlivy vyvažují. Když však pohlédneme na tento kus přírody duchovně-vědeckým nazíráním během spánku člověka, vidíme jeho fyzické a éterné tělo proniknuto nerostnými a rostlinnými vlivy, které, přihlížíme-li jen k tomu, co zůstalo u spícího člověka ležet na lůžku, představují letní stav.

Ale právě tím, že můžeme správně pozorovat tento pučící, rostoucí život, učíme se jej poznávat v jeho pravém významu. Kdy raší, kdy roste? Tehdy, když u toho není „já“ a astrální tělo, když jsou za spánku odděleny. A odkud pochází toto rašení a tento vzrůst? To právě poznáváme duchovně-vědeckým pozorováním.

Představme si spícího člověka. V posteli leží jeho fyzické a éterné tělo, které se duchovně-vědeckému nazírání ukazuje jako půda, nerostná půda, ze které vyrůstá rostlinný život, byť v jiné formě, ale poznatelný pro duchovně-vědecké zření. Nad ním žhne jako plamen, který se nemůže přiblížit, vlastní „já“ a astrální tělo. Když tedy pozorujeme člověka ve spánku, vidíme na lůžku rašící, rostoucí kus Země a k němu patřící, odděleně žhnoucí astrální bytost a „já“.

Jak je tomu při bdění? To bych musel popisovat následovně: Vadnoucí, dole ležící nerostné a rostlinné formy, které jsou takřka spalovány do nich žhnoucí astralitou a „já“. Zde tedy máme bdícího člověka s rozpadajícími se nerostnými

a vadnoucími rostlinnými formami. Nerostná podstata se rozpadá při bdění člověka. Rostlinné působení budí dojem (i když to vypadá úplně jinak) jako stromy na podzim, jako dolů svěšené, vadnoucí listy rostlin; všechno je odumírající, mizící, ale jako prožhnuté plameny a plamínky. Tyto plameny a plamínky, které ve všem žhnou a svítí, jsou astrální tělo a „já“, žijící ve fyzickém a éterném těle. A vynořuje se otázka: Ale jak je to vlastně s těmito planoucími světélky během spánku, kdy jsou v astrálním těle a „já“ odloučeny od fyzického a éterného těla? Jestliže usilujeme duchovně-vědeckým bádáním o poznání – a to si můžete utvořit i jako určitý výsledek ze souhrnu různých líčení, které jsem tu během doby podával – dospějeme k následujícímu.

Co podnítl nejprve toto planutí a žhnutí astrálního těla a „já“ a potom podněcuje rašící, rostoucí rostlinný život letního spícího fyzického těla, které v sobě podnítl nerostnou podstatu, vyvíjející také jistý druh života? Co způsobuje, že tyto částičky, tato atomizace nerostné podstaty ve fyzickém těle opět vypadá tak, jakoby se atomy rozpadávaly, jakoby se z celku vytvářela souvislá, v sobě pohyblivá minerálně-tekutá vzdušně se formující masa, která je všude prostupována rašícím životem? Co je tato vnitřní síla, která to způsobuje? Nuže, pohledte, to, co zde uvnitř fyzického těla vibruje, když spíme, to je ještě dozrívající vlna našeho života z předzemského bytí. Tu během svého bdělého pozemského života přivádíme do stavu klidu.

Když se toto planoucí mihotání astrálního těla a „já“ sjednotí s fyzickým a éterným tělem, pak přivádíme do klidu ty podněty, které jsou zde za spánku z předzemského života.

A z toho, co poznáváme na sobě, se nyní učíme pohlížet také správným způsobem na zevní přírodu tak, že si řekneme: Všechno, co se na základě přírodních zákonů a přírodních sil pohybuje ve vnější přírodě v nerostném a rostlinném životě, odpovídá tomu, co je v nás během spánku nerostným a rostlinným životem, rašícím a rostoucím letním životem. To znamená, že stejně jako když pozorujeme naše spící fyzické a éterné tělo, jsme odkazováni na svou minulost, na duchovní život, který jsme měli v předzemském životě, tak nás na minulost odkazuje i vnější nerostná a rostlinná příroda.

Chceme-li správně pochopit působící přírodní síly a zákony přírody, která nás obklopuje, s výjimkou zvířat a fyzického lidstva, musíme si říci, že v přírodních zákonech a silách jsme odkazováni na minulost Země, na odumírání Země. Když si tedy tvoříme myšlenky o vnější přírodě, jsou věnovány odumírajícímu zemskému životu.

Má-li být toto odumírající bytí Země zase oživeno, má-li mít v sobě podněty budoucnosti, může se to stát jen tak, jak se to děje u člověka, u kterého se do nerostné a rostlinné podstaty vsune duševno a duchovno; duševno se vsune u zvířat, duchovno u člověka.

Tím se nám však celková podstata světa vlastně rozděluje na dva články. Pohlížíme-li do nerostné a rostlinné přírody, která tvoří hlavní část vnější přírody, můžeme ji srovnávat jen k našemu spícímu fyzickému a éternému organismu.

Když pohlížíme na vnější fyzické vlivy, musíme si také říci, že na těchto vlivech vnější přírody nerostné a rostlinné podstaty závisí také všechny ostatní fyzické vlivy. Neboť pohlížíme-li na fyzické vlivy, které se váží k výživě bytostí, vidíme, že výživa začíná přijímáním minerálních a rostlinných látek. Zvíře, které je zpracovává, se pak stává další výživou pro člověka. Ale na začátku závisí veškerá vnější příroda se svými vnějšími fyzickými a éternými vlivy na stejné podstatě, kterou nacházíme v našem spícím fyzickém a éterném organismu. Zatímco fyzický a éterný organismus se v bdělém stavu nachází ve svém zimním spánku (vzhledem ke skutečnosti je to

samozejmě paradoxní přirovnání, jak cítíte), „já“ a astrální organismus se nachází ve stavu léta a je podněcován vnějšími smyslovými vlivy a tvořícími se myšlenkami, čímž vytváří rovnováhu se zimním stavem fyzického a éterného těla.

Tyto dva stavy u člověka probíhají současně, v koloběhu roku jsou však odděleny. Ale ten, kdo postupuje duchovně-vědecky, shledá u zimního stavu Země k němu příslušný duchovní stav léta a u letního stavu duchovní stav zimy. Jenže tyto stavy netvoří na Zemi rovnováhu, ale uplatňují se na protilehlých zemských polokoulích; na Zemi je tomu potom tak, že fyzický zimní stav je zesilován zimním stavem duševně-duchovním, a fyzický letní stav je zesilován letním stavem duchovním.

Ale tím je naznačeno, že tak jako v sobě člověk nese svou minulost a svou přítomnost, nese v sobě svou minulost a svou přítomnost i celá příroda, která nás obklopuje.

Pokud se týká fyzického těla a činností a zákonitostí, které je pronikají, nacházíme v něm přítomnost vlastně pouze když bdíme. Účinky minulosti, a sice minulosti prožité v duchovnu, nacházíme ve fyzickém a éterném organismu ve stavu spánku. To, co této minulosti odpovídá, nacházíme také v nerostné a rostlinné přírodě, tak jak ji máme před sebou a jak na nás působí. Jsou to v podstatě výsledky uplynulého bytí. Přítomností se stávají jen tím, že je Země zahalena duchovnem a duševnem právě tak, jako je jím proniknut i člověk. A v přítomnosti už existuje zárodek budoucnosti.

A vezmeme-li skutečnost, kterou jsem vám vylíčil, že když je fyzický a éterný organismus nezávislý na duchovně-duševní činnosti, máme v sobě vlivy minulosti, pak působení do budoucnosti smíme hledat jen v našem „já“ a v našem astrálním těle. Pak i budoucnost pro Zemi smíme hledat jen v duchovnu.

Člověk je dnes tak daleko, že díky elementárním mocnostem přidružil své „já“ a astrální tělo k fyzickému a éternému organismu. Nerostný a rostlinný svět Země je ještě přidružené nemá. Zahalují sice Zemi duchovně a duševně, ale nerostný a rostlinný svět Země nepronikají. Nerostná podstata Země, jakou máme před sebou, do sebe ducha a duši nevpuští, nýbrž se jimi nechává jen ožehovat a zahalovat. Rostlinná příroda do sebe duševnost rovněž nevpuští, ale ve svých nejvrchnějších částech se duševního a duchovního světa určitým způsobem dotýká. Duchovně-vědecké bádání vidí rostlinu následujícím způsobem. Je-li dole kořen, uprostřed stonek a nahoře květ rostliny, musím na tento květ pohlížet tak, že v květu se vzhůru usilující rostlina dotýká astrality, která do ní nevniká, ale pouze se jí dotýká.

Květ vzniká tak, že nastává dotek mezi nejhornější částí rostliny a astralitou, která zahaluje Zemi. Častěji jsem to vyslovil v přirovnání, které se však musí brát přiměřeně decentně, že kvetení rostliny je v podstatě polibkem, který si vyměňuje světlo Slunce se samotnou květinou. Je to působení astrality, které je však pouhým dotekem.

Díváme-li se tedy ven do přírody, která nás obklopuje, nevidíme v nerostech a rostlinách totéž, co v sobě. V sobě vidíme dohromady patřící minerální, rostlinnou a astrální přírodu a přírodu našeho „já“. Zvířata musíme nyní odečíst. V budoucnu o nich budeme ještě mluvit. Ale to, na čem v podstatě závisí fyzické vlivy, musíme najít v minerálním a rostlinném světě. Ten je v zevní přírodě zbaven astrální myšlenkovosti a toho, čím je zážitek „já“ – sebevědomé duchovní mysli. Ta není ani v nerostech, ani v rostlinách. Nerosty a rostliny jsou v podstatě výsledky minulosti.

Kdo správně pozoruje nerostnou půdu, vyrůstající rostliny na Zemi, ten si vlastně musí o pozemském životě říci: V krystalických formách, v horských útvarech,

v rašících a rostoucích rostlinách vidím pomníky toho, co kdysi tvořilo a vytvářelo život, který odumřel. A umíme-li správně členit toto odumírající, co sem zasahuje svými silami z předzemského života a co se ve fyzickém a éterném těle ochromuje, odumírá, pak vidíme fyzický a éterný organismus člověka prostupován tím, co astrální bytosti a „já“ září do budoucnosti, co se v člověku svobodně rozvíjí jako myšlenkově-představový život na základě rovnováhy přírodních vlivů.

V člověku vidíme minulost a budoucnost vedle sebe. Když se díváme do nerostné a rostlinné přírody, vidíme pouze minulost. Co v člověku v přítomnosti působí jako budoucnost, to mu právě dává základ svobody. Tento základ svobody ve vnější přírodě neexistuje. Kdyby vnější příroda svou nerostnou a rostlinnou říší zůstala takovou, jaká je, byla by odsouzena k tomu, zemřít tak, jako ve vesmíru umírá pouhý fyzický a éterný organismus člověka. Fyzický a éterný organismus musí zemřít; člověk neumírá, protože astrální bytost a jeho „já“ v něm nepřinášejí smrt, nýbrž vznikání.

Nemá-li tedy zevní příroda odumřít, pak jí musí být dáno to, co má člověk díky svému astrálnímu tělu a svému „já“. To znamená, že má-li v sobě člověk díky svému astrálnímu tělu a svému „já“ vědomé představy, musí, chce-li odumírající Zemi zajistit budoucnost, do ní postavit totéž, co je v něm nadsmyslově-neviditelné. Tak jako své znovuvtělení v příštím pozemském životě musí člověk očekávat od toho, co je v něm nadsmyslové a neviditelné, a ne od svého odumírajícího fyzického a éterného těla, tak ani budoucnost Země nemůže vzniknout z toho, čím je nerostná a rostlinná zeměkoule. Budoucnost této Země může povstat jedině tím, když jí budeme moci předat něco, co sama nemá. A to, co Země sama nemá, to jsou především činné myšlenky člověka, které působí a žijí v jeho samostatném přírodním organismu, který je v něm nezávislý na rovnovážném stavu. Uskutečňuje-li člověk tyto samostatné myšlenky, pak dává Zemi budoucnost. Ale k tomu tyto samostatné myšlenky nejprve musí mít sám, neboť všechny myšlenky, které si vytváříme o tom, co je odumírající v obyčejném poznávání přírody, jsou myšlenky zrcadlené, nejsou žádnou skutečností. Avšak myšlenky, které přijímáme z duchovního bádání, jsou oživeny v imaginaci, inspiraci a intuici. Když je přijímáme, stávají se v životě Země samostatně existujícími útvary.

O těchto tvůrčích myšlenkách jsem jednou ve své malé knížce „Teorie poznání v Goethově světovém názoru“ mohl říci: Toto myšlení představuje duchovní formu přijímání lidstva. Neboť když se člověk pouze oddává svým zrcadleným myšlenkám o vnější přírodě, pak jen opakuje minulost; žije v mrtvolách božství. Ale když člověk své myšlenky sám oživuje, pak se v přijímání svou vlastní bytostí spojuje s božským duchovnem, které proniká svět a zajišťuje jeho budoucnost.

Tak je duchovní poznání skutečným přijímáním, začátkem kosmického kultu přiměřeného přítomnému lidstvu, který potom může vzrůstat tím, že člověk poznává, jak svůj fyzicko-minerální organismus proniká svou astralitou a svým „já“. Tím, že v sobě samém oživuje ducha, připoutává ducha i do toho, co ho jinak obklopuje jako mrtvé, odumírající. Když pak člověk pohlédne na svůj organismus, působící v pevném stavu, prožívá to, že se v něm cítí spojen s hvězdným světem, pokud se tento svět nachází v klidu. Je-li hvězdný svět ve svých projevech vzhledem k Zemi klidný, například v souhvězdích zvěrokruhu, pak člověk svým fyzickým organismem souvisí s těmito formovanými útvary světového prostoru. Ale tím, že do těchto útvarů dává vproudit své duchovno a duševno, tím on sám proměňuje svět.

V organismu člověka proudí šťávy, ve kterých žije éterný organismus. To, co v nás uvádí krev a ostatní šťávy do pohybu, je éterný organismus. Tím je člověk spojen – řekl bych – s činy hvězd, s pohybem planet. Tak jako klidná souhvězdí nebe stálic působí na pevnou formu lidského organismu nebo k ní mají vztah, tak s prouděním šťáv souvisejí pohyby planet planetárního systému, ke kterému patříme.

Bezprostřednímu pohledu se však tento svět jeví jako mrtvý. Člověk jej proměňuje svým vlastním duchovnem, když oživuje myšlenky imaginace, inspirace a intuice; když koná duchovní přijímání lidstva. O tom musí mít člověk nejprve vědomí.

Toto vědomí se musí udržovat stále živější a pohyblivější, a pak bude člověk k tomuto duchovnímu přijímání stále více nacházet cestu. Chtěl bych vám dnes k tomu poskytnout malý základ tím, že vám sdělím slova, která, necháme-li je správně působit v duši a stále znovu je v ní oživujeme, až prožijeme jejich plný smysl, jejich pohyblivý smysl, pak tato slova v lidské duši napomáhají vzniku toho, co toto mrtvé ve světě, s nímž je člověk ve spojení, oživuje, čím oživuje minulost, aby ze své smrti povstala životem budoucnosti. To může nastat jen tehdy, když si svou sounáležitost s kosmem uvědomíme následovně:

Blíží se ke mně ve tkaní zemském,

– představíme si pozemskou hmotu, kterou přijímáme s tím, co tvoří pevný útvar mého organismu –

Blíží se ke mně ve tkaní zemském,
v obraze hmoty mně dávány,
nebeské bytosti hvězd

– pohlédneme-li na jakýkoli výtvar Země, který do sebe přijímáme jako potravu, máme v něm věrný obraz klidných souhvězdí. To přijímáme. Přijímáme bytosti hvězd. S hmotou Země do sebe přijímáme nebeské bytí, obsažené v pozemském působení. Ale musíme si uvědomit, že my jakožto lidé ve svém chtění, ve svém láskou prostoupeném chtění zpětně proměňujeme hmotu v ducha; vykonáváme skutečnou transsubstanciaci, když si uvědomujeme svoje postavení ve světě, takže se v nás oživuje náš myšlenkově-duchovní život.

Blíží se ke mně ve tkaní zemském,
v obraze hmoty mně dávány,
nebeské bytosti hvězd:
V chtění je vidím láskou se měnit.

A když pomyslíme na to, co přijímáme tak, že to proniká naší tekutou částí organismu, působením šťáv a oběhem krve, je to – pokud to pochází ze Země – věrným obrazem nikoli nebeského bytí nebo bytostí hvězd, ale hvězdné činnosti, to znamená pohybů planet. A stojím-li správně ve světě, mohu si uvědomit zduchovnění tohoto obrazu následující formulí:

Vnikají do mě v životě vodním,
v úsilí hmoty mě tvořící,
nebeské činnosti hvězd:

– to znamená činy planetárních pohybů. A teď:

V citech je vidím moudře se měnit.

Zatímco ve chtění mohu vidět bytí a tkaní hvězd, jak se v lásce mění v duchovní obsah budoucnosti, tak v cítění vidím moudře se měnit to, co je mi dáváno zde na Zemi, když v tom, co proniká mým organismem šťáv, přijímám věrný obraz nebeských činů. Takto může člověk chtěním a cítěním prožívat své postavení ve světě. Oddán vševládajícímu, jej obklopujícímu světovému kosmickému bytí, může člověk jako transsubstanciaci prožívat to, co vykonává ve velkém chrámu kosmu, když v něm stojí čistě duchovním způsobem jako obětující člověk.

Co by jinak bylo jen abstraktním poznáním, to se stává cítícím a chtějícím vztahem ke světu. Svět se stává chrámem, stává se Božím domem. Poznávající člověk, vzchopující se v cítění a v chtění, se stává obětující bytostí. Základní vztah člověka ke světu vystupuje od poznání ke světovému kultu, ke kultu kosmickému.

Prvním začátkem toho, co se musí stát, má-li anthroposofie vykonat své poslání ve světě, je, že všechno, co tvoří náš vztah ke světu, člověk nejprve poznává jako kosmický kult.

To je všechno, co jsem vám chtěl pro začátek říci. Příští pátek budu pokračovat v tom, co je podstatou kultu ve vztahu k poznávání přírody. Tuto přednášku jsem právě dnes pronesl proto, protože si myslím, že když nám zase jednou předstoupí před duši podstata času daná v koloběhu roku a když tento koloběh roku prožijeme alespoň zevním nazíráním, uvědomíme si, jaký má být náš vztah k času. Uvědomíme si, jak máme z minulosti utvářet budoucnost a jak máme umět tvořit pro budoucnost, abychom tvořili duchovno.

Dnes odpoledne začínala jedna z básní, které se tu předčítaly, slovy:

„Každý Nový rok se setkává s novými hroby“. To je hluboce pravdivé. Ale stejně pravdivé je, že každý Nový rok se setkává s novými kolébkami. Jako se setkává s minulostí, setkává se i s budoucností. Dnešním úkolem člověka především je uchopit tuto budoucnost, myslet na to, že rašící a rostoucí život, s jakým se zevně setkáváme, v sobě obsahuje smrt, avšak my musíme z vlastní činné síly hledat život. A obnovování každého roku je nám k tomu symbolem. I když na jedné straně právem pohlížíme na hroby, pohledme na druhé straně na obnovující se život, který čeká, aby do sebe přijal zárodek do budoucna.

Naším dnešním velkým úkolem je pozorovat, že silvestrovská nálada je ve světě něčím odcházejícím, odumírajícím, avšak v srdcích lidí, kteří jsou si vědomi svého pravého lidství, svého božského lidství, musí být novoroční nálada, nálada nové doby, náladou oživení. Nesměřujme proto své myšlenky pouze triviálně šosácky svátečním způsobem od symbolického Silvestra k symbolickému Novému roku, ale obraťme své myšlenky k tomu, aby se staly silně činnými a tvořivými, jak to potřebuje vývoj Země. Směřujme své myšlenky od toho, s čím se dnes všude v civilizaci setkáváme jako s odumírajícím, jako se starými hroby, od tohoto Silvestra k Novému roku, ke světovému Novému roku. Ten však přijde jen tehdy, když se člověk rozhodne, že na něm bude pracovat.

* * *

Es nahet mir im Erdenwirken,
In Stoffes Abbild mir gegeben,
Der Sterne Himmelswesen:

Ich seh´ im Wollen sie sich liebend wandeln.

Es dringen in mich im Wasserleben,
In Stoffes Kraftgewalt mich bilden,
Der Sterne Himmelstaten:
Ich seh´ im Fühlen sie sich weise wandeln.

* * *

Blíží se ke mně ve tkaní zemském,
v obraze hmoty mně dávány,
nebeské bytosti hvězd:
V chtění je vidím láskou se měnit.

Vnikají do mě v životě vodním,
v úsilí hmoty mě tvořící,
nebeské činnosti hvězd:
V citech je vidím moudře se měnit.

O silvestrovské noci, několik hodin po této přednášce Dr. Rudolfa Steinera, shořelo do základů původní dřevěné Goetheanum v Dornachu.